

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

YEMEN ÜZERİNDE BÖLGESEL REKABET

SAEED KAMAL MOHAMMED ALI WAKA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR 2021

©2021-Saeed Kamal Mohammed Ali WAKA

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

YEMEN ÜZERİNDE BÖLGESEL REKABET
REGIONAL COMPETITION FOR YEMEN

Hazırlayan

SAEED KAMAL MOHAMMED ALI WAKA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL

KIRŞEHİR 2021

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Saeed Kamal Mohammed Ali WAKA tarafından hazırlanan “Yemen Üzerinde Bölgesel Rekabet” adlı tez çalışması 27/01/2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman(İmza)

Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL

Üye.....(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ATAŞ

Üye.....(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Arif Behiç ÖZCAN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

27/01/2021 (İmza)

Prof. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

27/01/2021

Saeed Kamal Mohammed Ali WAKA

İmza

ÖZET
YEMEN ÜZERİNDE BÖLGESEL REKABET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Saeed Kamal Mohammed Ali WAKA

Danışman: Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL

Yılı – Toplam Sayfa

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ATAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Arif Behiç ÖZCAN

.....

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nden ayrılıp bağımsızlığını ilan eden Yemen, 1962-1968 yılları arasında bir iç savaşa sahne olur, benzer bir şekilde 2011'den günümüze kadar devam eden yeni bir iç savaşı yaşanır. Geçmişte halkının refah ve huzur içinde yaşadığı, mutlu Arap (Arabia Felix) gibi anlamlara gelen isimlerle anılan Yemen, günümüzde bu sıfatlardan çok uzak, kaos ve kargaşa içinde varlığını sürdürür. Aden Körfezi-Bab'ül Mendeb Boğazı, Kızıldeniz, Süveyş Kanalı suyolunun güneyini kontrol eden stratejik bir coğrafyada bulunan Yemen'e farklı devletlerin kendi çıkarları için yapmış oldukları müdahaleler, ülkenin kırılğan bir yapıya sahip olmasına ve devlet yönetiminin zayıf kalmasına sebep olur. Her ne kadar ülkenin kuzey ve güney bölgeleri birleşmiş olsa da hükümet zayıflığı ile gelen iç çatışmalar Husiler'in Sana'yı ele geçirmesine yol açar. Yemen'de kendi içinde farklı gündemler takip eden gerek siyasi gerekse toplumsal rol oynayan iç dinamikler, bu savaşlarda hedef ve çıkar ortaklığına dayalı dış aktörlerin desteğini alırlar. Güney ve Kuzey Yemen'in birleşmesi ile oluşan Yemen Cumhuriyeti'nin beş ana aktörü vardır. Bunlar *Husiler*, *El-Kaide*, *Islah Partisi*, *Ali Abdullah Salih* ve *Yemen Sosyalist Partisi*'dir. Arap Baharı'ndan olumsuz etkilenen Yemen'de bahsettiğimiz söz konusu beş ana unsur bütün bu yaşananlarda etkili olmuştur.

İran bu mücadeleler sırasında görünürde yumuşak güç unsurlarına başvurur. Sert güce başvurması ise perde arkasından Husiler aracılığı ile gerçekleşir. Suudi Arabistan ise bu güç mücadelesinde geleneksel dış politika anlayışında görülmemiş bir hamle yaparak 2015 yılında düzenlenen “Kararlılık Fırtınası” ile doğrudan sert güç unsurlarını kullanarak sahnede yerini alır. Bu çalışmada, Yemen’deki iç çatışmalara müdahil olan dış aktörlerin, (BAE, Suudi Arabistan ve İran) çatışmaların seyrini nasıl değiştirdiği ve iç aktörler üzerinde nasıl bir tesire sebep olduğu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suudi Arabistan, İran, BAE, Yemen, Arap Baharı.

ABSTRACT
REGIONAL COMPETITION FOR YEMEN

M.Sc.Thesis

Preparer: Saeed Kamal Mohammed Ali WAKA

Advisor : Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL

Year - Page

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

International Relations Department

Jury

Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ATAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Arif Behiç ÖZCAN

.....

After the First World War and the independence of Yemen from the Ottoman Empire, it became the scene of a civil war between the years 1962-1968, and similar to that from 2011 to the present day witnessing a new civil war. Yemen was known in the past as “Arabia felix” or (Happy Arabia), where it’s people lived in peace and prosperity, but at the present time Yemen lives in a state of chaos and violence far from the old characteristics. The strategic geographic location of Yemen made it control over the Gulf of Aden, the Red Sea, Babül’ Mandeb and the waterway of the Suez Canal, but external interventions by some countries in Yemen made it a country with a fragile structure and weak management. Despite the unity of the two parts of Yemen (northern and southern), which is supposed to increase the power of the state, but the weakness of the government and the presence of internal conflicts made the state weak, which enabled the Houthis to control Sana’a. The internal political forces play an important role, whether economic or political, in the Yemen war, as they receive support from external parties on the basis of a partnership of purpose and interests. The Republic of Yemen, which was formed through the unification of North and South Yemen, has five main factors. They are the *Houthis*, *Al Qaeda*, *the Islah party*, *Ali Abdullah Saleh* and *the Southern Socialist Party*. The five main

factors that we mentioned in Yemen that were negatively affected by the Arab Spring and had a role in the events of Yemen.

Iran has moved from using its soft power in these conflicts to hard power through the Houthis. On the other hand, Saudi Arabia abandoned its traditional foreign policy in an unprecedented step in this conflict and began to use hard force in the Yemeni arena, which was exemplified by the Decisive Storm that began in 2015. In this study, the external factors (the UAE, Saudi Arabia and Iran) involved in internal conflicts in Yemen will be studied and how they have an impact on the effective local actors.

Keywords: Saudi Arabia, Iran, The UAE, The Arab Spring, Yemen.

ÖNSÖZ

Bu çalışma ile Arap Baharı'nın etkisiyle Yemen'de yaşanan iç çatışmalar ele alınarak dış aktörlerin bu iç savaşta Yemen'de belli dinamikler üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanır. Yapılan analiz sonucunda iç problemlerden kaynaklı başlayan çatışmaların zamanla uzlaşma sağlanamaması ve dış aktörlerin müdahalesi neticesinde yeni bir boyut kazandığı tespit edilir ve aktör sayısının artmasına bağlı olarak ve ilgili aktörlerin kendi çıkarları doğrultusunda herhangi bir taviz vermeden hareket etmelerinin barış getirmediği sonucuna varılır.

Bu tezi başarıyla tamamlamamı sağlayan Yüce Allah'ıma şükran borçluyum. Bu çalışmamda başta konunun belirlenmesi olmak üzere desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, akademik ve sosyal hayatımdaki sorunlarda bana yardımcı olan danışman hocam Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL'e teşekkürlerimi sunuyorum. Değerli hocam, çalışmanın başından itibaren bana özgürlük alanı bırakarak ve isteklerimi de dinleyerek engin tecrübesi ve birikimiyle beni yönlendirmiş, ihtiyaç duyduğum her anda yoğun mesaisi arasında bana değerli vaktini ayırmış ve bana stres yaşatabilecek pek çok konuyu zamanında müdahalelerle kolaylaştırmıştır. Onu her zaman örnek bir tez danışmanı portresi olarak hatırlayacağım kendisine minnet borcum baki olacaktır.

Ayrıca tezimin olgunlaşmasında büyük katkıları olan Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ATAŞ ve Dr. Öğr. Üyesi Arif Behiç ÖZCAN hocalarıma teşekkür ederim.

Bu tez çalışmam sırasında bana yardımcı olan, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dinler Tarihi Ana Bilim Dalında doktora öğrencisi olan Abdullah Ridvan GÖKBEL'e teşekkürlerimi sunuyorum. Tez yazım sürecinde bana maddi manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, büyük bir sabır ve anlayış gösteren sayın patronum Abdullah Abdulrahman JILANY, Türkiye'ye geldiğimden beri beni destekleyen büyük abim Majdi KAMAL, Hayatım boyunca her anlamda beni destekleyen, büyük bir sabır ve anlayış gösteren, sevgilerini ve dualarını kalbimde hissettiğim, emeklerinin karşılığını asla ödeyemeyeceğim Annem Amine NASIR, Babam Kemal WAKA, ve tez yazım esnasında ve ingilizce çevirilerde bana yardımcı olan Eşim Sara EL-SABRİ'ye teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER	
KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
YEMEN'İN TARİHİ ve COĞRAFİ YAPISI.....	7
1. TARİHİ GELİŞİMİ.....	7
1.1. İslam Öncesi Dönem.....	7
1.2. İslami Dönem	10
1.2.1. Osmanlı Öncesi Dönem	10
1.2.2. Osmanlı Dönemi	17
1.2.3. Osmanlı Sonrası Dönem.....	25
1.2.4. Birleşme (1990) Sonrası Yemen	29
2. COĞRAFİ YAPISI.....	31
3. EKONOMİK DURUMU.....	32
4. DEMOGRAFİK YAPI	34
İKİNCİ BÖLÜM	36
YEMEN KRİZİNİ HAZIRLAYAN İÇ DİNAMİKLER	36
1. ISLAH PARTİSİ (İHVAN-I MÜSLİMİN)	36
2. ALİ ABDULLAH SALİH (GENEL HALK KONGRESİ PARTİSİ).....	38
3. YEMEN SOSYALİST PARTİSİ.....	42
4. HUSİLER	43

5. EL- KAİDE ve YEMEN’DEKİ FAALİYETLERİ.....	48
6. YEMEN’DE MEZHEPSEL YAPI.....	51
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	54
SUUDİ ARABİSTAN VE YEMEN.....	54
1. YEMEN’İN SUUDİ ARABİSTAN İÇİN ÖNEMİ.....	54
2. YEMEN SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİNİN BAŞLANGICI	55
3. ARAP BAHARI ÖNCESİ YEMEN SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİ.....	56
3.1. 1990 Öncesi Olaylar	57
3.1.1. 1934 Taif Anlaşması	57
3.1.2. 1948 Silahlı Devrimi (Anayasa Devrimi)	57
3.1.3. 26 Eylül 1962 Devrimi.....	58
3.1.4. 1969 Vedia Savaşı ve Sonrası.....	59
3.2. 1990 sonrası olaylar	60
3.2.1. Suudi Arabistan'ın 1990’da Yemenlilerin birleşmesi karşısındaki tutumu.....	60
3.2.2. 1994 Kuzey-Güney Savaşı.....	61
3.2.3. 2009 Saada (Duhan Dağı) Savaşı.....	63
3.2.4. 11 Şubat Devrimi ve Husi Darbesi.....	63
4. SUUDİ ARABİSTAN’IN YEMEN’E MÜDAHALESİNİN NEDENLERİ	65
5. SUUDİ ARABİSTAN’IN YEMEN’E MÜDAHALESİNİN SONUÇLARI.....	68
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	73
İRAN - BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ VE YEMEN.....	73
1. İRAN ve YEMEN	73
1.1. Yemen’in İran İçin Önemi	73
1.2. İran ve Husiler.....	75
1.3. İran’ın Yemen’deki Faaliyetleri ve Yemen Politikası.....	77
2. BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ ve YEMEN	80
2.1. Birleşik Arap Emirlikleri – Yemen İlişkisi	80
2.2. Birleşik Arap Emirlikler’nin Yemen Politikası ve Yemen’deki Varlığı.....	82
SONUÇ.....	87

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale, adı geçen madde
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BİLGESAM	Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi
Bkz	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
C	Cilt
DİA	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H	Hicri
İDSB	İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği Gençlik Kurulu
İNSAMER	İnsani ve Sosyal Araştırma Merkezi
KİK	Körfez İşbirliği Konseyi
M.Ö	Milattan Önce
M.S	Milattan Sonra
nşr	Neşreden
ORSAM	Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
S	Sayı
s	Sayfa
SETA	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
TASAM	Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi

UNICEF
GCC

United Nations International Children's Emergency Fund
Gulf Cooperation Council

GİRİŞ

Yumuşak Güç (Soft Power): Amerikalı siyaset bilimci Joseph Nye, 1980’li yılların sonunda dış politika literatürüne yeni bir kavram sunar. Soğuk Savaş sonrası dönemi tanımlama bağlamında bu kavramı, “yumuşak güç” olarak adlandırır. Nye bunu, askeri güç kullanmadan, *yapılması gerekenleri yapmak ve başkalarını kontrol etmek için kullanılabilir güç* kaynağı olarak açıklar ve *başkalarının yapamadıklarını yapmalarını sağlamak için gerekli güç* şeklinde kavramı genişletir. Nye, uluslararası ilişkilerin değişen doğası içerisinde güç kavramının kültür, ideoloji ve kurumlar gibi somut olmayan/soyut kavramlarla yeniden tanımlanıp değerlendirilmesi gerektiğini savunur. O’na göre, eğer bir ülkenin ideolojisi ve kültürü çekiciyse, diğer ülkeler onu daha istekli bir şekilde takip edecektir. Aynı şekilde ülkenin kurumlarının meşruiyeti ve imajı ne kadar iyi ve kabul edilebilir ise gücünü başkaları üzerinde daha kolay bir şekilde meşru hâle getirebilir.¹

Sert Güç (Hard Power): Tarihi çok eskilere dayanan *sert güç* kavramı, yaklaşık 400 yıl önce Niccolo Machiavelli’nin İtalya’daki prenlere, zulüm ve korku politikalarını öğütlemesiyle uluslararası ilişkiler disiplininde bilimsel bir yaklaşım kazanır. Sert güç, askeri müdahale, baskıcı diplomasi ve ekonomik yaptırımlara dayanır. Bu gücün kullanımı için silahlı kuvvetler, ekonomik vb. somut kaynaklar gerekir. Başka bir ifade ile bir devletin imkân ve kabiliyetlerini karşı tarafı “cezalandırma” şeklinde kullanmasıdır. Bu cezalandırma, askerî gücün kullanımı olabileceği gibi ekonomik yaptırımlar, diplomatik yalnızlaştırma, tehditte bulunma gibi yöntemlerle de karşımıza çıkabilir.²

Saldırgan Realizm Teorisi: Edward Hallett Carr, Hans Morgenthau ve Kenneth Waltz tarafından ortaya konan Realist teorinin bir uzantısıdır. Realizm, M.Ö. 500’lere uzanır. Tarihçi Tukididis, fikirleriyle Realizm teorisinin Antik Yunan’daki öncüsü kabul edilir. Erken Modern Dönem’de Niccolò Machiavelli’nin Prens’te öne sürdüğü görüşleri ve Thomas Hobbes’un güçler dengesi fikri de Realizm’in perspektifiyle örtüşür. Saldırgan Realizm’in en önemli temsilcisi Mearsheimer’dir. Saldırgan Realizm, yapısal Realizm’in

¹ Arda Görkem Yatağan, “Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri”, **Kara Harp Okulu Bilim Dergisi**, C. 28, S. 2, Ankara, 2018, s. 72-73; Esra Çomarlı, **İran ve Suudi Arabistan Rebabetinin ortadoğu’daki Çatışmalar Üzerindeki Etkisi: Yemen Örneği**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara, 2020, s. 13-14.

² Yatağan, “Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri”, s. 71-72; Çomarlı, **İran ve Suudi Arabistan Rebabetinin ortadoğu’daki Çatışmalar Üzerindeki Etkisi: Yemen Örneği**, s. 12-13.

rekabetçi türüdür. Saldırgan Realizm'in özelliklerine bakıldığında daha rekabetçi bir dünya öngördüğü için gücün maksimize edilmesi gerektiğini savunan teori türüdür. Bir çok realistçinin üzerinde durduğu nokta; devletlerin niyetinin bilinemez olduğudur. Ancak Mearsheimer, buna ilaveten aynı zamanda devletlerin bu niyetlerle ilgili en kötü ihtimali hesaba katmaları ve ona göre hareket etmeleri gerektiğini ileri sürer.³

Arap Baharı: Arap dünyasında baskıcı ve otoriter yönetimlere karşı 2010 yılının sonlarından itibaren meydana gelen farklı ölçeklerdeki halk hareketlerini ifade etmek ve süreci bir demokratikleşme dalgası olarak olumlu manada tanımlamak maksadıyla kullanılan anonim bir kavramdır.

Diğer bir ifadeyle Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde Tunus'la başlayıp Arapça konuşan 25 ülkenin bazılarında etkili olan değişim rüzgarlarını ifade eder. Bugüne kadar yaşananlara bakıldığında öncelikle bu sürecin adının yanlış konulduğunu belirtmek gerekir. Keza Arap Baharı denildiğinde sanki güzel bir değişimden bahsediliyor gibi bir algı oluşmaktadır. Halbuki bugüne kadar Arap Baharı adıyla gerçekleşen mücadeleler, değişim çabaları, can ve mal kayıplarına bakıldığında ağır bilançolara mal olmuş ve olmaya da devam etmektedir.

Yine Arap Baharı, Aralık 2010 tarihinden itibaren başlayarak günümüze kadar, Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde rejim, yönetim, yönetici değişimleri başta olmak üzere değişikliklere, ülke çapında protestolara, kamu alanlarının işgaline, devlet ve polis binalarının yakılmasına, hapishane baskınlarına, revizyonlara ve yenilenmelere yol açan, protesto, ayaklanma, kalkışma, devrim, başkaldırı ve daha birçok adlandırmayla söz edilen Arap halk hareketleri şeklinde ifade edilebilir. Protestolar, Arap Dünyasında başta işsizlik, siyasi yozlaşma, ifade özgürlüğü, usulsüzlükler ve kötü yaşam koşulları olmak üzere var olan pek çok problem sonucunda Tunus'ta Muhammed Buazizi'nin kendini yakmasıyla başlar. Ardından benzer sorunlar yaşayan diğer Arap ülkelerinde domino etkisi yaparak yayılır.

³ Göktürk Tüysüzoğlu, "Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm Bağlamında Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Değerlendirilmesi", T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, **Avrasya Etüdler**, İstanbul, 2013, s. 69; Murad Ahmed Mohammed Sahlol, **2015 Sonrası Birleşik Arap Emirlikleri'nin Yemen Politikası: Saldırgan Realist Bir Bakış**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü), Ankara, 2019, s. 4-5.

Arap Baharının Başlaması: 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta, bilgisayar mühendisliği fakültesinden mezun olan 26 yaşında *Muhammed Buazizi Sidi*, Buzeyd ilinde bir arabaya doldurduğu sebze ve meyveyi satarken zabıtalara yakalanır. Buazizi'nin arabasına ve mallarına el koyan zabıta, Buazizi'ye bir de tokat atar. Buazizi, sebze tezgâhının elinden alınmasını protesto için kaymakamlığın önünde kendini yakar. Hastaneye kaldırılan Buazizi, 4 Ocak'ta hayatını kaybeder. Üniversiteli işsiz Muhammed Buazizi tarafından başlatılan isyan büyüyerek devam eder. Bu isyan neticesinde 23 yıldır iktidarda kalan *Zeynel Abidin Bin Ali* 14 Ocak 2011 tarihinde hükûmeti bıraktığını açıklar. Yerine geçici olarak *Muhammed Gannuşi* görevlendirilir. Bundan yaklaşık on gün sonra 25 Ocak'tan itibaren Mısır'ın en büyük meydanı olan Tahrir meydanında gösteriler başlar. Bu şekilde Tunus'ta başlayan Arap baharının esintileri Mısır'a sıçramış olur. Açlık, işsizlik, yolsuzluk, diktatörlük gibi benzer sorunlar nedeniyle halk isyan etmeye başlayınca Hüsnü Mübarek, 1981 yılından bu yana devam ettirdiği iktidarından 11 Şubat günü istifa etmek zorunda kalır. Mübarek gittikten sonra Muhammed Mursi, Mısır tarihinde ilk defa halkın seçimiyle Cumhurbaşkanı olur. Ne yazık ki aradan çok geçmeden 1 Temmuz 2013 tarihinde Askeri darbe ile iktidardan indirilerek cezaevine atılır. Süreç içerisinde Arap Baharının etkisi, Libya, Suriye, Bahreyn, Ürdün ve Yemen gibi ülkelerde de görülecektir.⁴

Yemen'de Arap Baharı'nın Başlaması: Yemen'de geniş çaplı gösteriler 11 Şubat 2011 tarihinde başlar. Olaylar, Yemen ordusunda Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih yönetiminin ve yürüttüğü rejimin devrilmesini isteyenler ile onun iktidarda kalmasını destekleyenler arasında bir bölünmeye yol açar. Süre içerisinde Körfez Girişimi rehberliğinde muhalefet ve iktidar partilerinin de kabul ettiği siyasi bir anlaşmaya varılır. Bu siyasi çözüm Ulusal Diyalog Konferansı'nın yapılmasını sağlar. Ulusal Diyalog Konferansı'nda, Yemen'in tüm sorunlarının ele alınması, ülke için yeni bir anayasa yapılması, ulusal birlik hükümeti kurulmasını için alt yapının oluşturulması, hükümette temsil edilmeyen tarafların yönetime alınması için Şura toplanması ve Ulusal Diyalog Konferansı'nda alınan kararların en iyi şekilde uygulanabilmesi için bir denetleme organının oluşturulmasına karar verilir.

⁴ Kebire Akpınar, **Yemen Krizi ve Dış Müdahaleler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Trabzon, 2019, s. 20.

Yemen’de bozulan istikrarı tekrar sağlamak için uluslararası ve bölgesel çabalara rağmen, Yemen’de hâkim olan siyasi ve sosyal denklemdeki dengesizlik, Husiler ile Yemen’deki Müslüman Kardeşler hareketini temsil eden İslah partisi arasındaki problemlerin çözülememesi, Husiler’in Saada’dan Sana’ya ilerleyerek ülkenin daha da kötüye gitmesine neden olur.

Cumhurbaşkanı Hadi’nin aldığı kararlar, atamalar ve prosedürlerle, özellikle de Genel Halk Kongresi Partisi’ni temsil eden bakanları azl edip yerine İslah partisi veya kendisine yakın olan insanların bakan olarak ataması, işleri daha da kötüye götürür. Bütün bunların yanı sıra, Yemen’de hayatın ve ekonomik durumun zorluğu, kamu hizmetlerin ve altyapının bozulması, insanların yaşamı için gerekli malzemeleri temin edememesi ve devletin bunların üstesinden gelememesi de bu kötü gidişatı engelleyemez.

2011’den önce yaklaşık 33 yıl hüküm süren ve ülkenin problemlerine ciddi şekilde çözümler üretemeyen siyasi partinin hala egemen siyasi parti olması, Yemen’deki siyasi kararların dış güçlerin etkisiyle alınması, ayrıca siyasi, ekonomik veya sosyal alanda herhangi bir değişiklik olmamamsı, ülkenin Arap Baharı rüzgarına kolaylıkla kapılmasına neden olur. Ancak bu rüzgarın yol açtığı olaylar Yemen’de istikrarı getirmez. Bu nedenle de olup bitenlere bahar demek uygun olmaz kanaatindeyim. Zira bahar olumlu bir başlangıç ve dönüşüm ifade eder. Yemen’de yaşananlar olumsuz yönde ilerleyerek bölgesel ve mezhepsel çatışmaların patlak vermesine neden olmuştur.

Yemen’in coğrafi ve stratejik konumunun önemi çok eskilere dayanır. Tarihte baharat yolu güzergahında olması nedeniyle ticari açıdan da asırlardır önemli bir bölge olarak kabul görmüştür. Bilhassa Bab’ül Mendub Boğazı (Aden Körfezi) geçiş yoluna sahip olması ve Asya-Afrika, Asya-Avrupa arasında bağlantı yolları üzerinde bulunmasından dolayı tarih boyunca büyük ülkeler, bu bölgeye hakim olmak isterler. 1869 yılında Mısır’daki Süveyş Kanalı’nın açılması Yemen limanlarının önemini daha da artırır. Aynı zamanda Yemen, hem dünya ticaretinin hem de kutsal toprakların (Mekke ve Medine) güvenliği açısından son derece önemli bir ülkedir.

Yukarıda da kısmen bahsettimiz gibi Kızıldeniz, Aden Körfezi ve Umman Denizin’e hâkimiyet için de Yemen vazgeçilmez bir ülkedir. Aden, coğrafi konumu ve *Bab’ül Mendep Boğazı*’na bakması nedeniyle son derece önemli bir konumdadır. Doğu

Afrika Sahilleri ile Hindistan bölgesi arasında bağlantı kurduğu için, güçlü ticari ilişkilerin kurulmasına sebep olacak durumdadır.

Bab'ül Mendep Boğazı, Kızıldeniz'e açılan Güney Kapı olarak kabul edilir ve Aden Körfezi ile Hint Okyanusuna bağlanır. Yine Bab'ül Mendep Boğazını, Kızıldeniz ve ardından da Süveyş Kanalı yoluyla, Hint Okyanusunu Akdeniz'e bağlayan, bir koridor olarak görmek mümkündür. Yine Yemen, konum itibariyle Arap petrolü ile Avrupa ve batı sanayisi arasında, bir köprü konumundadır. Uzak Doğu, Doğu Asya, Avrupa ve Amerika kıtası ticareti için de önemli bir yoldur.

Görüldüğü üzere Yemen'in önemi, genel anlamda Arap dünyasına ve özel olarak da Arap Yarımadası'na ve Körfez'e açılan güney kapısını elinde bulundurması sebebiyle sahip olduğu özel stratejik konumundan dolayıdır. Ayrıca Yemen'in Bab'ül Mendep Boğazı ve Aden Körfezi gibi küresel enerji ve ticaretin en önemli geçiş yolları üzerinde bulunması ve özetle Kızıldeniz'in güney girişinde yer alması önemini daha da artırmaktadır. İşte bütün bunlar Yemen'i tarih boyunca uluslararası güçlerin ilgi odağı haline getirir. Yemen, söz konusu Boğaz ile Asya'ya giden deniz taşımacılığı rotalarını kontrol etmesi nedeniyle Körfez ülkeleri nezdinde güvenlik, siyasi ve ekonomik açıdan son derece önemli bir nokta olarak görülür. Dolayısıyla Yemen'deki herhangi bir güvenlik problemi ve istikrarsızlık, ister istemez başta Körfez ülkeleri olmak üzere Ortadoğu'daki diğer bazı ülkelerin güvenliğini ve istikrarını etkiler.

Araştırmanın önemi: Gerek bölgesel gerek küresel açıdan bakıldığında Yemen stratejik önemli bir konuma sahiptir. Hassas bir bölgede yer almaktadır. Uluslararası ticaret için stratejik önemi ve gemilerin Kızıldeniz yoluyla Akdeniz'e açılması, Aden Körfezi ve Bab'ül Mendep Boğazlarına yakınlığı ve hakimiyeti önemini daha da artırmaktadır. Yemen'in stratejik önemi, bölge ülkeleri açısından bir rekabet alanı olmuştur. Nitekim 2011 yılında başlayan iç karışıklıklar neticesinde devletin istikrarı bozulur ve Suudi Arabistan-İran rekabeti ortaya çıkar. Arap Baharı'nın etkisiyle bozulan istikrar da İran'ın el altından Zeydileri örgütleyip desteklemesinin payı büyüktür. Zeydi unsurların İran ile bağlantılı hareket etmesi, bölgede İran nüfuzunun artmasına neden olur. Bu nedenle Yemen'deki Suudi Arabistan-İran rekabetinin yanı sıra başta BAE olmak üzere bazı Körfez ülkelerinin olaylara dahil olması, araştırılıp ortaya çıkarılmalıdır.

Araştırmanın amacı: Bu tez ile ulaşılmak istenen amaç; öncelikle Yemen'in tarihi gelişmeni verdikten sonra bölgesel ve uluslararası düzeyde Yemen'in stratejik önemini belirtmek, Yemen'deki iç ve dış dinamikleri incelemek, Suudi Arabistan, BAE ve İran ile Yemen ilişkilerini ortaya koymak ve her üç ülkenin de Yemen'deki faaliyetleri ile hedeflerini tespit etmeye çalışmaktır.

Araştırmanın yöntemi: Bu çalışmada Yemen üzerinde hem bölgesel hem de uluslararası iç ve dış aktörler *analiz yöntemi* ile değerlendirilir. Öte yandan Yemen'in uzun yıllar istikrarsız iç koşulları, Suudi Arabistan'ı Yemen ile ilişkilerinde yeni politikalar uygulamaya ve *yumuşak* ve *sert güç* kullanmaya zorlar. Bu siyaset, yeni yönetimlerin memnuniyetini sağlamak ve Yemen'in hala Suudi Arabistan etkisi altında olduğunu göstermek hedefini taşır. Bu çalışma sürecinde BAE ve İran'ın dış politikasının Yemen siyasetini hangi yönde etkilediği üzerinde durulacak ve incelemenin çerçevesini *Saldırgan Realizm* teorisi oluşturacaktır. Suudi Arabistan, İran ve BAE'nin Yemen savaşına dahil olma amaçları, motivasyon kaynakları ve bölgesel hegemonya hedefleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Literatür taraması: “Yemen Üzerinde Bölgesel Rekabet” adlı çalışmamız kapsamında hedefimize ulaşmak için Arapça, ve Türkçe kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu kaynaklara ulaşılabilmek için Türkiye'deki kütüphaneler taranmış ve mümkün olduğu kadar önce birincil kaynaklara, ulaşılamamış ise ikinci el kaynaklara müracaat edilmiştir. Bunların yanı sıra ilgili ülkelerde yapılan tezler, çeşitli dergiler, analiz ve gazeteler ile internet site kaynaklarına da ulaşılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YEMEN'İN TARİHİ ve COĞRAFI YAPISI

1. TARİHİ GELİŞİMİ

1.1. İslam Öncesi Dönem

Yunan ve Roma kökenli kaynaklar, Yemen'i "Mutlu Arap" (Arabia Felix) olarak adlandırırlar. Müslüman Tarihçiler, coğrafi olarak Mekke'nin doğusuna düşmesinden dolayı Arapça Yemîn/يَمِينُ (sağ) kelimesinden gelen Yemen adının verildiğini naklederler.⁵ Başka bir rivayette ise Yemen'in adının Kral Yemen b. Kahtan'dan gelmiş olabileceğini nakledilmekle beraber Yemen'in adının Yemînle veya güneyle ilgili olduğu ağırlıklı olarak vurgulanır.⁶

İslam tarihçilerine göre Yemen'in ilk sakinleri Arapların atası olarak bilinen Nuh (a.s.) un oğlu Sam ve ondan gelen nesildir. Tarihi verilere göre en eski devletlerden biri olduğu düşünülen *Maîn Devleti*, MÖ 3000 yıllarında Sana merkezli günümüz Yemen topraklarında kurulur. Söz konusu devletin başkenti de Sana'nın doğusunda yer alan Maîn (Karno) olduğu nakledilir⁷. Rivayetlere göre Maîn devletinin ekonomisinin omurgasını ve devlet gelirlerinin önemli bir kısmını devletlerarası ticaret oluşturur. Hindistan ve Çin bölgesinden gelen malları Mısır, Filistin ve Suriye bölgesine kervanlarla taşıyarak önemli gelir elde ettikleri bildirilir.

Bölgenin en eski devletlerinden biri de, MÖ 9-7. yüzyıllar arasında ve Sebe' şehrinin güneyinde kurulduğu tahmin edilen ve merkezi *Timâna* olmak üzere *Katabân* 'dır. Kaynaklar, Katabân devletinin en parlak dönemini MÖ 3 ve 2. yüzyıllarda yaşadığından, söz konusu dönemde büyük kuyuların ve barajların inşa edildiğinden, tarım ve ticarete önem verilip bu konuda büyük gelişmeler kaydedildiğinden bahseder.⁸

⁵ Yâkut b. Abdullah el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, (Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi), Beyrut, 1957, C.V, s. 447-449.

⁶ Cengiz Tomar, "Yemen", *DİA*, C. XXXXIII, s.401-402.

⁷ Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, nşr. İhsan Abbas, (Dâru Sadır), C. I, Beyrut, 1968, s.42-43.

⁸ Abdullah b. Müslim b. Kuteybe, *el-Ma'ârif*, nşr. Muhammed İsmâil es-Sâvî, (Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi), Beyrut, 1970, s.13.

Yemen’de hüküm süren önemli krallıklardan birisi de *Evsan Devleti*’dir. Aden körfezi kıyısında Mehra vadisinde hüküm sürdüğü bilinir. Kaynak yetersizliğinden dolayı Sebe’ ve Katebân kitâbelerinde adı geçen Evsan devletinin bu bölgede hangi tarihler arasında hüküm sürdükleri hakkında net bilgilere sahip değiliz.⁹

Yine rivayete göre **MÖ** 1500 yıllarında Hadramut bölgesinde başkenti Sabata olan bir devlet kurulur ve Hadramutluların nesli bu devlete dayandırılır. *Sabata Devleti* zamanla tarihi *Sebe Devleti* hâkimiyetine girer, ancak Sebe zayıflayınca tekrar bağımsızlığını kazanır.¹⁰

İslam öncesi Yemen tarihi açısından önemli bir yere sahip olan Sebe devletinin başkenti *Me’rib*’dir. Sebeliler’in Kuzey Arabistan’dan Yemen’e **MÖ 1200** yıllarında geldiği görüşü hakimdir. **MÖ 8. yüzyılda** Asur kitâbelerinde Sebe devletinden bahsedilir. Sebe devletinin Asur Krallarına vergi ödediği anlaşılmaktadır¹¹. Kur’an-ı Kerim’de Sebe halkının güneşe taptığı ve Kadın hükümdar olan Belkıs tarafından yönetildiği ve Hz. Süleyman’ın Sebe’ye gönderildiği zikredilir.¹² Sebe devleti döneminde barajlar, kaleler ve tapınaklar inşa edildiği ve şehrin etrafına surlar yapıldığı nakledilen bilgiler arasındadır.¹³

MÖ V. yüzyıldan itibaren Sebeliler döneminde *Hemdân kabilesinin* etkili olmaya başladığı görülür. **MÖ 2. yüzyılda** ise *Hâşidiler* olarak adlandırılan bir grup, Sebe devletinin yönetimini ele geçirmiş olsa da çeyrek yüzyıldan sonra Sebeliler yeniden iktidara gelir. Kısa bir süre sonra bu sefer yönetimi Sebelilerden *Himyerîler* devralırlar. Sebelilerle aynı soydan gelen Himyerîler’in lideri Yeşerha b. Yahdub zorla devletin başına gelir ve Himyerî devletini kurar (**MÖ 115**). Devletin başşehri Reydân’dır. Araplar’ın Kahtânîler kolundan olduğu kaydedilen Himyerîler, kısa zamanda bütün Yemen’i egemenlikleri altına alırlar. Himyerî devleti hızlı bir şekilde genişlemeye başlar, Hadramut ve Arap Yarım adasına kadar ulaşır. Bir süre sonra Himyerîler Arap Yarımadasında tek güç haline gelir. Ardından Habeşliler ve Sâsânîler ile mücadele içerisine girerler. Güney Arabistan’ın İslâm öncesi en uzun ve en parlak medeniyetini oluşturdukları kaynaklarda

⁹ Tomar, “Yemen”, s.402.

¹⁰ Sabata Devleti ve Sebe Krallığı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Neşet Çağatay, “Samiler-Araplar ve Güney Arabistan Devletleri”, *AÜİFD*, C.IV, S. 3-4, Ankara, 1955, s. 44-67.

¹¹ Tomar, “Yemen”, s.402.

¹² Neml, 27/20-44.

¹³ Daha geniş bilgi bkz. İsmail Yiğit, “Sebe”, *DİA*, C. XXXVI, s.241-243.

yer alır. Aynı zamanda Himyerîler, deniz ve kara ticaretinin kontrolünü ele geçirmenin yanı sıra Sana'yı ticaret merkezi haline dönüştürürler.¹⁴

Romalı komutan Titus'un **MS 70** yılında Filistin bölgesine girip Kudüs'ü tahrip etmesi neticesinde söz konusu bölgede yaşayan Yahudilerin önemli bir kısmı burayı terk ederek başta Hicaz ve Yemen bölgeleri olmak üzere dünyanın farklı yerlerine göç etmek durumunda kalırlar. Bu vesileyle **Yahudilik** Arap Yarımadasında yaygınlık kazanır. Öte yandan Bizans İmparatoru Konstantios (337-361) döneminde ise bölgede **Hıristiyanlığın** yayılmaya başladığı ve Hıristiyan misyonerlerin Arap Yarımadası'nın belli bölgelerinin yanı sıra Sana, Aden ve Merib gibi merkezlere gönderildiği ve adı geçen bölgelerde Hıristiyanlık yayılmaya başladığı verilen bilgiler arasındadır. Necran'ın Güney Arabistan'da Hıristiyanlığın önemli merkezlerinden biri haline gelmesi bu döneme tekabül eder. Zaman zaman aynı bölgelerde yaşayan Yahudiler ve Hıristiyanlar arasında mücadeleler olur. Örneğin bölgede Habeşliler ve Bizanslılar Hıristiyanları destekler iken diğer taraftan Himyerîlerin Yahudileri desteklediklerine şahit olunur.

Himyerîlerin son Kralı olarak bilinen Zûnüvâs (Yûsuf Eş'ar) daha da ileri giderek Himyerî Devletinin resmi dinini Yahudilik olarak ilan eder ve bölgede yaşayan Hıristiyanlara karşı Yahudi olmaları yönünde zor kullanır. Özellikle Himyerî Kral Zûnüvâs'ın Necran Hıristiyanlarına yaptığı zorlamalar Kur'an'da da zikredilir.¹⁵ Hıristiyanlara karşı yapılan bu muameleler katliamlar derecesine varınca **525 yılında** Habeşliler ve Bizanslılar ittifak kurarak Yemen'e bir ordu gönderirler ve **Himyerî devletine son verirler**. Bu olay üzerine **Habeşliler** yarım asırdan fazla Yemen'e hükmederler. Yemen'deki Habeş Valisi **Ebrehe** Hz. Peygamber'in doğumuna denk gelen sene çevredeki diğer dini otoriteleri mağlup etmek maksadıyla Kabe'yi yıkmak için ordusuyla yola çıkar ancak başarılı olamaz ve ilahi bir ceza ile cezalandırılır. Bu olaydan Kur'an'ı Kerim'de de bahsedilir.¹⁶

Zamanla Habeşli hükümdarların kötü idaresi Yemen halkını rahatsız etmeye başlayınca Himyerî ailesinden Seyf b. Zûyezen, Sâsânî Hükümdarı I. Hüsrev ile anlaşarak (Enûşîrvân-ı Âdil) Yemen'deki Habeş hâkimiyetinin son bulmasını sağlar. Seyf b.

¹⁴ Bkz. Hüseyin Akgül, "Himyerîler", **DİA**, C.XVIII, s.62-63.

¹⁵ Burûc, 85/4-9

¹⁶ Fîl, 105/1-5; Daha geniş bilgi için bkz: Tomar, "Yemen", s.402-403; Akpınar, **Yemen Krizi ve Dış Müdahaleler**, s. 5.

Zûyezen'in Yemen iktidarına gelerek Kısra'ya vergi ödemeye başladığı belirtilir (573). Zûyezen oğulları ve **Sasaniler** arasında dönem dönem meydana gelen anlaşmazlıklar devletin zayıflamasına neden olur. Bu durumun, Yemen halkını olumsuz yönde etkilemesiyle kabileler birbirine girerler.

Öyle anlaşılıyor ki, Habeşistan-Bizans ittifakı ile Sâsânîler arasındaki mücadele nedeniyle büyük zarar gören Yemen halkı, İslâmiyet'in doğduğu senelerde sosyal açıdan parçalanmış ve ekonomik bakımdan zayıflamış durumdadır ve kabileler arasındaki mücadeleler sebebiyle tarihinin en güç dönemlerinden birini yaşamaktadır. Diğer taraftan bölgede Yahudilik ve Hıristiyanlık halk tarafından fazla ilgi görmez. Ahalinin çoğunun hâlâ putlara taptığı nakledilir. O dönemde Kâbe kutsal bir mekân olarak tanınır ve hac mevsiminde ziyaret edilir. Bölgede Hz. İbrâhim'den kalan inanç kalıntılarını taşıyan ve Hanif adı verilen bir kısım insanın varlığından bahsedilir.¹⁷

1.2. İslami Dönem

1.2.1. Osmanlı Öncesi Dönem

Yemen halkı ile Hicaz halkı arasında 7. asrın başlarından itibaren siyasi, ticari ve coğrafi açıdan bir yakınlaşmanın varlığından bahsedilir. İslam dininin ilk yıllarında Yemen halkının bu dini nasıl tanıdığı konusunda farklı rivayetler söz konusudur. Bir rivayete göre İslam'ın geldiği ilk yıllarda Yemen'den farklı amaçlarla Hicaz bölgesine gelen insanların Mekke'de İslam'ı kastederek yeni bir din ile tanıştıkları nakledilir. Başka bir rivayette, Ebû Mûsa el-Eş'arî'nin Mekke'ye gittiğinde İslam'ı tanıyıp Müslüman olduğundan ve daha sonra Yemen'e dönüp kabilesi arasında İslam'ı yaydığından söz edilir. Ayrıca Hicretin yedinci yılında (629), Hz. Muhammed'in komşu ülkelere yazı göndererek onları İslam'a davet ettiği, bu mesajlardan birinin de Yemen'e gönderildiği anlatılır.¹⁸

Hz. Muhammed, Ayyâş b. Ebû Rebîa'yı bir mektupla dönemin Himyerî meliklerinden Hâris, Mesrûh ve Nuaym b. Abdükülâl'e yollar. Mektubunda yahudilerin Üzeyir'i, hıristiyanların İsa'yı Allah'ın oğlu olarak gördüklerinden, dolayısıyla hak yoldan uzaklaştıklarından bahseder ve onları İslâm'a davet eder. Sonuçta melikler müslüman

¹⁷ Tomar, "Yemen", s.403.

¹⁸ Ahmed b. Abdullah er-Râzî, **Târihu Medîneti San'â**, nşr. Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî, (Daru'l-Fikr), Dimeşk,1981, s. 63.

olur.¹⁹ Hz. Muhammed'in kistrâya davet mektubu göndermesiyle ortaya çıkan gelişmelerin ardından Sâsânîler'in Yemen valisi Bâzân'ın İslâmîyet'i benimsemesiyle birlikte Sana ve Ebnâ halkı da İslâm'ı kabul eder (628-631). Netice itibariyle Ebnâ'nın Müslüman olması sonucunda Yemen'de yabancı hâkimiyeti siyasî açıdan sona ermiş olur. Mekke'nin fethinden sonra da Hz. Muhammed'in bazı Yemen kabileleri üzerine seriyeye gönderdiği rivayetler arasındadır.²⁰

Yine hicretin 9. (630) yılında Yemen'den bir heyet Medine'ye gelir, Hz. Peygamber onları en iyi şekilde karşılayarak heyeti misafir eder. Peygamber Tebuk savaşından Medine'ye döndüğünde, ona Yemen'den gelen heyetin Müslüman olduğu söylenir ve Hz. Muhammed'in buna mutlu olduğu nakledilir. Yemenliler Yemen'e dönmek istediklerinde Hz. Muhammed Muâz b. Cebel'i Yemen halkına İslâm'ı öğretmek ve zekât toplamak ve Allah'ın hükümlerini tatbik etmesi amacıyla Yemen'e gönderir.²¹

Muâz b. Cebel'in İslâm'ı kuzey Yemen'deki bazı kabileler arasında, Ebû Mûsa el-Eş'arî'nin ise güney Yemen'de İslâm'ı yayma çabaları vardır. Süre içerisinde İslâm, kuzey ve güneyde çok sayıda Yemen kabilesi arasında yayılır ve Yemen bölgesinde ilk cami Sana şehrinde (Ulu Cami) inşa edilir. Yemen halkı İslâm dinine büyük ilgi gösterir ve Yemen orduları ilerleyen dönemlerde İslami fetihlere katılır. Ayrıca Hz. Ebu Bekir'in hilafeti döneminde zekât ödemeyi reddedenlere karşı gerçekleşen savaşlarda da Hz. Ebu Bekir'in yanında yer alırlar.²²

Hz. Ebu Bekir döneminde Yemen'in farklı bölgelerine üç vali atanır. Hz. Ömer döneminde de Sana halkının Sana valisi hakkında şikâyette bulunduğu ve Hz. Ömer'in Sana valisini üç defa Medine'ye çağırıp ondan hesap sorduğu rivayet edilir. Hz. Osman dönemine gelince, bu dönem hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Ancak Hz. Osman'ın ölümünden (656/h.35) sonra Yemen'de siyasi sorunların baş gösterdiği bilinmektedir. Hz. Ali dönemine gelince Yemen'de yaşayan kabilelerin önemli bir kısmının Hz. Ali'ye sadakat sözü verdiklerinden bahsedilir. Hz. Ali, Ubeydullah b. Abbas ve Saîd b. Sa'ad b. Ubade'yi Yemen'in yöneticileri olarak atar, Cemel Vakası olayına katılanlar arasında yer alan Ya'lâ b. Ümayye'yi görevden alır. Muaviye döneminde ise Muaviye'nin

¹⁹ Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, nşr. İhsan Abbas, C. I, Beyrut, 1968, s. 282.

²⁰ Tomar, "Yemen", s. 403.

²¹ Ahmed b. Abdullah er-Râzî, *Târihu Medîneti San'â*, s. 291.

²² Ahmed b. Abdullah er-Râzî, *Târihu Medîneti San'â*, s.291; Tomar, "Yemen", s. 403.

akrabalarından biri Yemen'e vali olarak atanır, ancak ölümünden sonra Abdullah b. ez-Zübeyr'in vali olarak tayin edildiği anlaşılmaktadır.²³

Emeviler döneminde Yemen'e gönderilen valilerin Yemen halkına sert tavırlar takındığı ve bu valilerin çoğunlukla Yemen dışından ve özellikle de Emevî ailesinden olduğu nakledilir. Emeviler döneminde Yemen'de birtakım ayaklanmalardan söz edilir. Bunlardan en önemlisinin Tâlibü'l-Hak lakabıyla bilinen Hadramut Kadısı Abdullah b. Yahyâ el-Hadramî'nin ayaklanması olduğu kaydedilir. 748 yılında bastırılan bu ayaklanma Yemen tarihinde önemli bir yere sahiptir ve Yemen **Hâricîler**'in merkezlerinden biri olarak anılır gelir.²⁴

Abbasiler döneminde Yemen'in, merkezden atanan valiler veyahut vali yardımcıları tarafından yönetildiği anlaşılmaktadır. Başta Tihâme bölgesi olmak üzere çeşitli bölgelerde Yemen halkına karşı adaletsiz uygulamalar yapıldığı iddiasıyla Heysam b. Abdüssamed el-Hemdânî önderliğinde isyanlar patlak verir. Abbâsî idaresi için önemli bir tehlike gibi görünen bu isyanın ancak **807 (h.191)** de bastırılabilirdiği kaydedilir.

815 (h.199) yılında, Kûfe'de halifelliğini ilan eden Hz. Ali'nin soyundan gelen İmam Ebû Abdullah İbn Tabâtabâ'nın başlattığı isyan Yemen'de etkisini kısa sürede gösterir. Bunun üzerine İmam Mûsâ el-Kâzım'ın oğlu İbrahim Yemen'e intikal eder ve Saada bölgesini kontrol altına alır. Söz konusu isyanı çıkaran İbrahim, Me'mûn tarafından gönderilen orduyu mağlup eder. Sana'nın kontrolünü ele geçirir ve devlet kurmanın bir sembolü olarak kendi adına para bastırır. İbrahim'in isyan bölgelerindeki etkinliği, Abbasiler tarafından atanan yeni vali İsâ b. Yezîd el-Celûdî'ye kadar sürer (**820**).²⁵

Abbasiler döneminde Mekke, Medine ve Yemen arasında sürekli işleyen ve irtibatı sağlayan bir posta teşkilatı kurulduğundan ve varlığından bahsedilir. Abdürrezzâk es-Sanânî ve Hişâm b. Yûsuf el-Ebnâvî gibi İslam âlimleri sayesinde Sana, Zemâr, Cened ve Saada gibi şehirler İslami merkezler halini alır ve İslam kültürü geniş bir coğrafyaya yayılır.²⁶

²³ Geniş bilgi için bkz: Tomar, "Yemen", s. 403.

²⁴ Tâcüddin Abdülbaki el-Yemânî, **Târîhu'l-Yemen**, nşr. Mustafa Hicâzî, (Daru'l-Kelime), Sana, 1985, s. 20.

²⁵ Bkz: Tomar, "Yemen", s. 404.

²⁶ el-Yemânî, **Târîhu'l-Yemen**, s. 23; Tomar, "Yemen", s. 404.

Abbasi Halifesi Me'mun döneminde, Tihame'de yaşanan ayaklanma nedeniyle, Halife Me'mûn Tihame'yi Yemen'den ayrı bir vilayet yapmaya karar verir, Tihame'ye kendi askerlerinden olan Muhammed b. Abdullah b. Ziyâd'ı vali ve isyanı bastırmak üzere bölgeye gönderir. 818 (h.203) yılında Muhammed b. Abdullah, üç yıl gibi kısa bir sürede Tihame'den Hadramut'a kadar olan bölgeyi kontrol etmeyi başarır ve Zebîd'i başkent ilan eder. **859** (h.245) da Muhammed b. Abdullah'ın vefat etmesiyle oğlu İbrahim iktidara gelir, bu dönemde Bağdat ile ilişkiler zayıflar. **911-981** (h.299-371) yılları arasında Vali Ebü'l-Ceyş İshak b. İbrâhim döneminde, Karmatîler, Zebîd vilayetini tahrip ederek Aden ve Hadramut şehirleri bağımsızlıklarını kazanırlar. **1022** (h.412) de Zeydîlerin Zebid'i ele geçirmeleri ile birlikte Yemen'de yeni şehirler inşa edildiği gibi yıkılan evler tamir edilir, yeni camiler, medreseler yapılır ve hac yolu güvenli hale getirilir.²⁷

847 (h.232) yılına kadar Sana ve çevresi Bağdat Emiri Ya'fur (Yu'fir) b. Abdurrahman el-Hivâlî el-Himyerî tarafından ele geçirilerek kuzeyde Saada, güneyde Cened arasında başkenti Sana olan Ya'furîler devleti kurulur. Söz konusu dönemde cuma hutbeleri tekrar Abbasi halifesi adına okunur. **879-886** (h.265-273) yılları arasında bölgeye atanan vali İbrahim b. Muhammed döneminde çıkar çatışmaları sebebiyle bölgeye huzursuzluk hâkim olur. Bu karışıklıklar üzerine **899** (h.286) yılında Bağdat'tan Vali olarak gönderilen Ali b. Hüseyin Cefem'in, Sana'yı kontrolü altına alarak bölgeye tekrar huzur getirdiğinden bahsedilir. **897** (h.284) de Zeydî İmametini yerleştirmek için Saada'ya gelen Zeydî İmam Hâdî-İlelhak Yahyâ b. Hüseyin, Sana'yı ele geçirerek kabileler arasında Zeydî Mezhebini yayma gayreti içerisine girer. Ancak bir sene sonra Ya'furîler Sana'ya hâkim olurlar. İmam Hâdî-İlelhak ise Saada'ya geri çekilir. **944** (h.332) de Es'ad b. Ya'fur'un vefatından sonra Sana hâkimiyeti kısmen zayıflar, daha sonra Abdullah b. Kahtân döneminde Ya'furîler, genişleyerek Zebîd'e kadar ulaşır ve onun da ölümünden sonra oğlu Es'ad iktidara gelir. Ya'furîler'in hükümranlığı yaklaşık bir buçuk asır gibi uzun müddet devam eder. Bu dönemde günümüze kadar ulaşan Şibâm camii inşa edilir, Sana Ulu camii ise restore edilir.²⁸

İmam Hâdî-İlelhak Yahyâ b. Hüseyin'in Saada'ya gelmesiyle başlayan **Zeydî İmâmeti**, Yemen tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilir. (Zeydîlik artık

²⁷ el-Yemânî, **Târîhu'l-Yemen**, s. 23.

²⁸ el-Yemânî, **Târîhu'l-Yemen**, s. 45.

asırlar boyunca Yemen'in bir gerçeği sayılacaktır.) Hüseyin'in oğulları döneminde bir çok Yemen kabilesi, Zeydiler tabi olur. Fâtımî din bilgini İbn Havşeb ile savaşıyan Ahmed b. Yahyâ en-Nâsır yönetimi, hükümrancılığını Aden'e kadar genişletir. Ölümünden sonra Yusuf b. Yahya iktidara gelir Sana'yı yönetmek için Ya'furîler ile mücadele eder. **999** (h.389) da Kasım b. Ali b. Abdullah el-İyânî (El-Mansur) Saada'ya gelerek Sana ve Zemar şehirlerinin hâkimiyetini sağlar ve hayatını kaybettikten sonra oğlu Mehdî gelir, bazı kabilelerin isyanı esnasında **1013** (h.404) de öldürülür. **1027** (h.418) de Hicaz'den gelen Yahyâ b. Hüseyin, Sana'yı ele geçirmek isterse de şehirde uzun süre tutunamaz ve 1067 yılında ortadan kaldırılır.

İmamiyye Şiası önde gelenlerinden Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed es-Suleyhî **1047** (h.439) de Cebelimesâr bölgesini ele geçirip ardından Haraz'ı ve Sana'yı kontrol altına alır ve Yemen'de Suleyhî hânedanı kurulur. Fatımîler'in desteğiyle Hadramut güney Yemen'e kadar genişler ve el-Melikü'l-Mükerrem Ahmed es-Suleyhî döneminde Zebîd, **1068** (h.460) de Necâhîler'den geri alınır.

1092 (h.485) de Yarınkuş komutasındaki **Selçuklu ordusu** Yemen'e kısa bir süre hâkim olur. Seyyide Hürre Ervâ bint Ahmed'in emriyle Zûcible şehri başkent yapılır. **1097** (h.490) de Necâhîler Zebîd'i geri alır ve diğer taraftan **Suleyhîler** Sana'yı ele geçirir. **H.513**'te Seyyide Ervâ, Fâtımîler'den destek alarak Yemen'in güneyinde istikrarı sağlar. **H.532**'de Ervâ'nın vefatından sonra bazı bölgeleri Suleyhîler işgal ederler ve Tihame'de **Süleymânîler** (1069-1173) iktidarını devam ettirirler.

Aden körfezi ve çevresinde hüküm süren Benî Ma'n'ın, Suleyhîler'e vergi ödememesinden kaynaklı el-Melikü'l-Mükerrem Ahmed es-Suleyhî, Benî Ma'n'a sefer düzenler ve Benî Ma'n'a ait bölgeler Suleyhîler'in atası olarak kabul edilen Mükerrem el-Hemdânî'nin iki oğluna (Abbas-Mes'ûd) verilir. Bu şekilde **Zürey'îler**'in hükmü başlamış olur (**1083**/h.476). Abbas'ın ölümünden sonra Mes'ûd ve amcası iktidara gelerek Fâtımîler'den destek alıp bölgede istikrarı sağlarlar. **1138** (h.533) de Ali b. Sebe b. Ebü's-Suûd b. Zürey' Aden körfezi çevresini hâkimiyeti altına alır. Onun ölümünden sonra yerine kardeşi Muhammed iktidara gelmiş olsa da zamanla hanedan zayıflar, **Eyyûbîler** tarafından tüm mülk ele geçirilir ve **1175** (h.571) te Zürey'îler'in hükmü sona erer.²⁹

²⁹ el-Yemânî, **Târîhu'l-Yemen**, s. 62; Ayrıca bkz: Tomar, "Yemen", s. 405.

1098 (h.492) de Suleyhî hâkimi Sebe b. Ahmed'in ölümünden sonra Sana ve çevresi Suleyhîlere bağlı olarak Hâtim b. Gaşîm'in hâkimiyeti altına girer. **Hemdânîler**, Fâtımîler'in desteğiyle Eyyûbîler tarafından yönetilen Yemen'deki birtakım bölgeleri kontrol altına alırlar. **1116** (h.510) yılında Ma'n b. Hâtim'in ölümünden sonra, Benî Kubeyb, bölgenin kontrolünü ele geçirir. Benî Kubeyb'in üçüncü prenslerinin ölümünden sonra ise taht kavgaları başlar ve sonunda Hâtim b. Ahmed başa geçer. Hemdânîler, Saada'yı ele geçirerek Aden'e doğru ilerlemek isterler fakat Eyyûbîler bu duruma engel olur, ardından tutunamayıp Sana'yı teslim ederler. Aynı dönemde **1159** (h.554) da **Mehdîler**, Ali b. Mehdî komutasında Necâhîler ile savaşır Zebîd'e hâkim olurlar.³⁰ Mehdîler de Eyyûbîler'in **1174** (h.569) de başşehirleri Zebîd'i ele geçirmesiyle ortadan kalkar.

Mısır, Suriye ve Hicaz'ın yönetimini ele geçiren Selâhaddîn-i Eyyûbî, Yemen'deki kabileler arasında sürekli mezhep çatışması yaşanması sebebiyle ağabeyi Turan Şah'ı Yemen'e gönderir (**1174**). Kısa bir sürede Turan Şah başarı sağlayarak, Hemdânîler, Züreyiler ve Mehdîler'in elindeki bölgelerde yönetime el koyar.³¹ Ancak Mısır'a döndüğünde valiler tarafından yönetilen Yemen, bölgesi tekrar istikrarsız hale gelir. **1181** (h.577) de Tuğtegin b. Eyyûb Yemen'e gelir ve Eyyûbîler kontrolünde Yemen'e tekrar istikrar kazandırılır. **1199** (h.595) da İmam Abdullah b. Hamza el-Mansûr-Billâh'ın Sana'yı ele geçirmesiyle düzen yine bozulur. Eyyûbî Sultanı el-Melikü'l-Âdil, torunu el-Melikü'l-Mes'ûd Selâhaddin Yûsuf'u Yemen'e yollamasına rağmen **1229** (h.626) da ölüm haberinin gelmesiyle Yemen'deki **Eyyûbîler hâkimiyeti sona erer** ve **Resûlîler** yönetimi başlar.³²

Resûlî ailesi, Eyyûbîler'in hizmetlerinde bulunmuş, Eyyûbî ordusuyla Yemen'e gelmiş, hatta çeşitli şehirlere vali olarak atanmıştır. Mekke Valisi Nûreddin Ömer b. Ali er-Resûlî son Eyyûbî hükümdarı el-Melikü'l-Mes'ûd Selâhaddin Yusuf'un ölümü üzerine atabeg unvanını kullanarak Yemen hâkimiyetini üstlenir. Nûreddin Ömer b. Ali er-

³⁰ el-Yemânî, **Târîhu'l-Yemen**, s. 72.

³¹ el-Yemânî, **Târîhu'l-Yemen**, s. 64.

³² el-Yemânî, **Târîhu'l-Yemen**, s. 100.

Resûlî'nin hâkimiyeti eline alması sonucunda **1235** (h.632) de Yemen'de iki yüzyıldan fazla sürecek olan **Resûlî hanedanı** kurulmuş olur.³³

Resûlîler, öncelikle Zebîd ve Aden gibi bölgeleri ele geçirir, ardından Zeydîler'e ait olan bölgelerden Zafâr, Hadramut ve Şibâm'ı kontrol altına alırlar.³⁴ el-Melikü'l-Müeyyed Dâvûd zamanında Hacce bölgesini de topraklarına katarlar. Melikü'l-Mücâhid devrinde ise devletin ilerlemesinin bir müddet sekteye uğradığı görülür. Bunun sebebinin ise Melikü'l-Mücâhid'in Memlükler tarafından tutuklanarak Mısır'a götürülmesi olduğu düşünülmektedir. Dağılma aşamasına gelip istikrar sıkıntıları ile boğuşan devlet, onun ertesi yıl serbest bırakılarak Yemen'e dönmesi üzerine tekrar toparlanır. Melikü'l-Eşref I. İsmâil, Zeydî imamları ve çeşitli kabile isyanlarına karşı büyük başarı kazanıp Yemen'de istikrarı yeniden sağlar.³⁵ I. İsmâil'in **1400** (h.803) yılında ölümünden sonra Yemen tarihinin karakteristik özelliği tekrar ortaya çıkar ve şehir devletçikleri merkezden ayrılarak bağımsızlıklarını ilân etmeye başlarlar. Son büyük Resûlî sultanı Melikü'n-Nâsır Ahmed bu devletçikleri tekrar itaat altına alıp Zeydî İmamı Mansur Ali'yi yenilgiye uğratmayı başarır (**1417/820**). Melikü'n-Nâsır Ahmed'in vefatının ardından (**1424/827**) Resûlîler tekrar küçük şehir hânedanlıklarına dönüşürler.³⁶ **1454** yılında **Tâhirîler**, Aden'i zaptederek Resûlî hanedanının hakimiyetine son verir. Resûlîler döneminde doğu-batı yönünde yapılan deniz ticareti ve bu ticaretten elde edilen vergiler ve gelirler sayesinde oldukça rahat bir dönem yaşanmış olup bu dönemden günümüze Yemen'de pek çok cami, medrese, hamam ve hankah kalmıştır. Sünnî olan Resûlîler dönemindeki istikrar sayesinde zengin vakıflarla desteklenen medreselerin ve ilmî hareketin geliştiği nakledilir.³⁷

Rada bölgesinde nüfuzlu bir aile olan **Tâhirîler**, Resûlîler'in son dönemlerinde Resûlîlere bağlı olarak yaşarlar. Tâhir'in iki oğlu Ali ve Âmir, Resûlîler'in taht mücadelelerinde önemli rol oynar. Resûlîler'in sona ermekte olduğunu gören iki kardeş Aden'i Melikü'l-Mes'ûd'dan alarak **1454** (h.858) yılında Tâhirîler hânedanını kurarlar.³⁸ Melikü'z-Zâfir I. Âmir döneminde önce Taiz ve Zebîd gibi önemli şehirler, daha sonra da Sahr Tâhirî hâkimiyetine girer. **1460** (h.865) yılında Zeydîler'le yoğun bir mücadeleye

³³ el-Yemânî, **Târîhu'l-Yemen**, s. 104; Bkz: Tomar, "Yemen", s. 405-406.

³⁴ el-Yemânî, **Târîhu'l-Yemen**, s. 44.

³⁵ el-Yemânî, **Târîhu'l-Yemen**, s. 99.

³⁶ el-Yemânî, **Târîhu'l-Yemen**, s. 98.

³⁷ el-Yemânî, **Târîhu'l-Yemen**, s. 104.

³⁸ el-Yemânî, **Târîhu'l-Yemen**, s. 128.

giren Tâhirîler, Zemâr'ı ele geçirseler de Sana'ya hâkim olamazlar. Melikü'l-Mücâhid Ali döneminde Tihâme bölgesindeki kabileler egemenlik altına alınır. **1478** (h.883) yılında Mücâhid Ali'nin ölümünden sonra hânedan üyeleri arasında taht mücadeleleri başlar. II. Âmir döneminde taht kavgalarının son bulmasıyla Tâhirîler, Sana ve kuzey taraflarını zaptederek Yemen'in büyük kısmına hâkim olurlar. Ancak **XVI. yüzyılın başlarında** bölgede **Portekiz tehlikesi** baş gösterir. Portekizliler'e karşı Memlükler'den yardım talep edilir ancak Kemerân adasındaki Memlük donanmasına erzak göndermeyince Memlük-Tâhirî ilişkileri bozulur. Zeydîler'in ve Yemen kabilelerinin desteğini alan Memlükler, Zebîd'de yapılan savaşta **1517** (h.923) yılında Tâhirî ordularını mağlûp ederler. Böylece Yemen'in büyük kısmı **Memlükler**'in eline geçmiş olur.³⁹ Tâhirî ailesi mensupları, Memlük Devleti'nin aynı yıl Osmanlılar tarafından yıkılmasının ardından Aden ve Taiz gibi şehirlerde hânedanı ihya etmeye çalışsalar da aralarındaki taht kavgaları yüzünden arzu ettikleri başarıyı yakalayamazlar. Her şeye rağmen Tâhirîler'den Âmir b. Dâvûd **1521**'de Aden'de yönetimi ele geçirir. Bölgede faaliyet gösteren Portekizliler'e karşı mücadeleye giren Osmanlılar, stratejik önem taşıyan Yemen'le ilgilenip Âmir b. Dâvûd'a yardım teklifinde bulunurlar. Bu yardımın kabul edilmemesi üzerine **Hadım Süleyman Paşa 1538'de** Aden'i alarak Tâhirîler hanedanının hâkimiyetine son verir.⁴⁰

1.2.2. Osmanlı Dönemi

Osmanlılar'ın Yemen'e ilgisi, XVI. yüzyıl başlarına dayanır. Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nda baş gösteren Portekiz tehlikesine karşı Osmanlı-Memlük işbirliği neticesinde 1516 (h.922) da Kızıldeniz'de bir hareket başlatılır. Süveyş donanması, 1516 yılı başlarında Yemen denizine gelir. Yerleştiği Kemeran adasında üs edinmek için burçlu bir kale inşa edilir. Kendilerini bölgeye davet eden Yemen Emîri II. Âmir b. Tâhir'den arzu ettikleri yardımı göremezler. Bunun üzerine Osmanlı-Memlük ordusundaki Osmanlı askerleri ateşli silâhların üstünlüğü sayesinde 20 Haziran 1516 (h.922) da Zebîd'i teslim alırlar. Ancak Aden ele geçirilemeyince aynı yılın Ağustos ayında Aden limanından ayrılmak durumunda kalırlar. Bu, Osmanlı'nın dolayısıyla Türkler'in Yemen'e ilk gelişi olduğu kaynaklarda zikredilir.⁴¹

³⁹ el-Yemânî, **Târîhu'l-Yemen**, s. 141.

⁴⁰ el-Yemânî, **Târîhu'l-Yemen**, s. 132.

⁴¹ İdris Bostan, "Yemen", **DİA**, C. XXXXIII, s. 406.

Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferinden sonra Osmanlı'nın bu bölgeye ilgisi devam eder. Son Memlûk ve ilk Osmanlı yöneticisi olması hasebiyle "Muhadram" adıyla bilinen Emîr İskender, Mısır'daki Osmanlı valisi Hayır Bey tarafından Yemen hâkimi olarak göreve getirilir ve üç yıl bu bölgeyi yönetir. Bu sırada ilk defa Yavuz Sultan Selim adına hutbe okunur. Osmanlı usul ve kanunları uygulanmaya başlanır.⁴² Ancak Yemen'in yönetimi bu tarihlerde zaman zaman el değıştirir.

Osmanlı Devleti'nin Yemen'e karşı asıl ilgisinin Selman Reis'in bölgeye ikinci defa gelişıyle başladığı görülür. Mısır Beylerbeyi Ahmed Paşa ismen Osmanlı hâkimiyetini tanıyan, ancak eski Memlûk beylerinin idaresinde kalan Yemen'i ikinci defa fethetmek ve bölgedeki askerleri kontrol altına almak üzere Cidde Beyi Hüseyin Bey ile Selman Reis'i Yemen'e yollar (1523/929). Selman Reis ile Hüseyin Bey, Portekizliler'in işgal ettiği Kemeran adasına çıkarma yaparak onların birçoğunu kılıçtan geçirir ve adaya leventleri yerleştirirler. Ardından Zebîd'i ele geçirirler. Şehir Hüseyin Bey'e teslim edilir (Mayıs 1524/930).⁴³

1525 (h.931) yılında Vezîriâzam İbrâhim Paşa, bölgenin meselelerini konuşmak ve ıslahat amacıyla Mısır'a gelir. Selman Reis, kendisine Yemen bölgesi ve Uzakdoğu hakkında bir rapor sunar. Raporunda özellikle Hindistan deniz ticaret yolunun önemi üzerinde durarak yol güvenliğinin sağlanması için Portekizliler'in elindeki kalelerin geri alınması gerektiği, Mısır'dan daha bayındır olan Yemen'in sahipsiz olduğu, Osmanlı padişahı adına hutbe okunan bir sancak büyüklüğündeki Zebîd'in yıllık 180.000 altın geliri bulunduğu, Taiz'in ise Bursa kadar güzel, verimli bir yer olduğu üzerinde durur. Selman Reis ayrıca Cebelisabr ve çevresindeki Cible, Radâ, Damar, Mikrâne ve Sana gibi sancak büyüklüğünde şehirlerin Osmanlı yönetimi altına alınması gerektiğini, yine Yemen'de üretilen kıvıllı boyanın büyük bir gelir kaynağı olduğu, ve yıllık 200.000 altın geliri olan Aden'e her yıl Hindistan'dan elli altmış geminin geldiğini vurgulayıp dolayısıyla Yemen'in fethinin Hindistan'a hâkim olmak demek olduğu görüşünü belirtir.⁴⁴

Selman Reis'in sunduğu rapor ve görüşleri İbrahim Paşa'nın aklına yatar ve onu, Süveyş'teki donanmanın başına geçirip hazırlıklarını yaptıktan sonra yeni emirlerle

⁴² Bostan, "Yemen", s. 407.

⁴³ Bostan, "Yemen", s. 407.

⁴⁴ Daha geniş bilgi için bkz: Bostan, "Yemen", s. 407.

Yemen'deki Hüseyin Bey'in yanına gönderir. Bu desteği alan Hüseyin bey, Yemen bölgesinde tam bir hâkimiyet kurduysa da hastalanıp vefat edince vasiyeti gereği yerine Rûmî Mustafa Bey geçer. Selman Reis olup bitenden razı değildir. Yeniden Mısır'a döner ve İbrâhim Paşa'ya son gelişmeleri bildirerek asker ve yetki verildiği takdirde Yemen'in tamamını fethedebileceğini aktarır.

İbrâhim Paşa, Mısır'daki 4000 Türk levendinden kurduğu orduya Selman Reis'i donanma kaptanı tayin edip Yemen bölgesine gönderir (**1527** (h.933)). Osmanlı donanması, önce *Kemeran* adasını alıp imar ettikten sonra Yemen'e geçer. Zebîd yöneticisi Mustafa Beye, görevden el çektirilip orduda serdar olarak görevli olan Hayreddin Bey, başta Zebid olmak üzere Yemen'e vali olarak atanır. Sırasıyla Zebid ve Taiz gibi şehirler Osmanlı hakimiyetine geçer. Zeydilerin üzerine gidilerek onların da yaşadıkları bölgeler önemli dirençler rağmen ele geçirilir. Hatta Zeydilerin ve Mustafa Bey'in kaçtığı Aden bölgesi de Osmanlı yönetimine girer (**Ekim 1527**).⁴⁵

Takip eden yıllarda Yemen, Osmanlı hakimiyetinden tekrar çıkıp bir kaç kez el değiştirir ve bu **1538** (h.945) yılına kadar devam eder. Hadım Süleyman Paşa, birinci Mısır beylerbeyiliği sırasında Portekizliler'in Kızıldeniz'deki faaliyetlerini engellemek ve Yemen bölgesindeki karışıklıkları düzene koymak için harekete geçer. Yetmiş parça gemiden oluşan ve içinde 7000 yeniçeri, 20.000 asker bulunan donanmasıyla 28 Haziran 1538 (h.945) tarihinde çıktığı Hindistan seferi öncesinde Aden'e uğrayıp kendisine itaat etmeyen Aden Emîri Âmir b. Dâvûd'u idam ettirir ve Behram Bey'i Aden yöneticiliğine getiririp padişah adına hutbe okutur. Hindistan seferi dönüşünde ise Yemen bölgesinde yer alan diğer şehirleri de Osmanlı hakimiyeti altına alarak Zebîd ve Aden bölgelerinden meydana gelen Osmanlı Yemen'i bir sancak halinde teşkilâtlandırır.⁴⁶ Böylece Yemen'de Osmanlı hakimiyeti esas olarak başlamış olur.

Osmanlı devleti Yemen'e ilk beylerbeyi olarak **1540** (h.947) yılında *Neşşâr Mustafa Paşa*'yı atar. Zebîd'de beş yıl kalır. **1545-1547** yılları arasında ikinci beylerbeyi görevinde *Üveys Paşa* görev yapar. Üveys Paşa'nın yönetimdeki kayıtsızlığı yüzünden onun döneminde Zeydiler ile önemli problemler yaşanır ve sonunda bir levant tarafından

⁴⁵ Bostan, "Yemen", s. 407.

⁴⁶ Seyid Mustafa Selam, *el-Fatih el-Osmâni el-Evvel lil-Yemen 1538-1635*, (Dar El-Ameen Litibaa ve El-Neşer ve El-Tevzih), Mısır, 1999, s.114; Nilüfer Epçeli, *Kanuni Sultan Süleyman Yenilmez Türk*, Çev: Kemal Beydilli, (Yeditepe Yayın Evi), İstanbul, 2011, s. 47-48; Bostan, "Yemen", s. 407.

öldürülür. Ferhad Paşa'nın kısa beylerbeyliğinden sonra beylerbeylik görevine getirilen Özdemir Paşa'nın (1549-1555) dirayeti ve başarısı sayesinde Yemen tamamen kontrol altına alınır. Özdemir Paşa, Yemen'deki olup biten hadiseleri ve Yemen'in üç beylerbeylik büyüklüğünde olduğunu anlattığı bir fetihnâme kaleme alarak İstanbul'a gönderir. Özdemir Paşa, yeni kuvvetlerle Yemen'deki pek noktayı Osmanlı topraklarına katar.⁴⁷

Özdemir Paşa'dan sonra 1555- 1565 yılları arasında sırasıyla *Neşşâr Mustafa Paşa*, *Kara Şahin Mustafa Paşa* ve *Mahmud Paşa* beylerbeyi görevini yürütürler. Mahmud Paşa döneminde Zeydî isyanlarının yayıldığı görülür.

Mahmud Paşa'dan sonra beylerbeyliği görevine getirilen Rıdvan Paşa (1565-1567) döneminde Yemen bölgesi, birinin merkezi Sana diğerinin Zebîd'in olduğu iki beylerbeyliğine ayrılır. Sana merkezli Sana beylerbeyliğine Rıdvan Paşa, Zebid merkezli Yemen beylerbeyliğine Murad Paşa getirilir. Zeydî isyanların artması ve yönetimdeki zaafılar nedeniyle 1568 yılında iki eyalet yeniden birleştirilse de Zebîd ve Tihâme bölgesi hariç Yemen Osmanlı hâkimiyetinden çıkar.

Sinan Paşa'nın gayretleriyle 1569 (h.976) yılında Yemen'e büyük ölçüde Osmanlı tekrar hakim olup Aden geri alınır. Sinan Paşa'nın talebi üzerine *Özdemiroğlu* yerine Hasan Paşa Yemen beylerbeyliğine tayin edilir. Hasan Paşa döneminde Yemen'de büyük ölçüde kontrol sağlanır. Daha sonra Hasan Paşa'nın yerine beylerbeyliğine getirilen Behram Paşa'nın da (1570-1575) gayretleriyle yaklaşık 220 kale ele geçirilir.

Kuyucu Murad Paşa'nın (1576-1580) ardından bu göreve getirilen Yemenli (Arnavut) Hasan Paşa (1580-1604) Yemen'de önemli başarılarla imza atar. Hasan Paşa döneminde bölge tamamen Osmanlı hakimiyetine girer ve Hasan Paşa "*vilâyet-i Yemen ve Aden beylerbeyi*" diye şöhret kazanır. Yaklaşık 24 yıl süren görevi sırasında halk tarafından sevilen Hasan Paşa bu sebeple "*Yemenli*" adıyla anılır.⁴⁸

Kendi isteği ile beylerbeyliği görevinden ayrılan Hasan Paşa'dan sonra yerine geçen kethüdâsı Emîr Sinan Paşa zamanında (1604-1607) farklı bölgelerde Zeydiler yine isyanlar çıkarıp Yemen'de uzun süre devam eden huzuru bozarlar. 1607-1616 yılları

⁴⁷ Bostan, "Yemen", s. 408.

⁴⁸ Bostan, "Yemen", s. 408-409.

arasında Yemen beylerbeyliği görevine getirilen Câfer Paşa döneminde de çeşitli isyan ve ayaklanmalar devam eder.

Cafer Paşa'nın yerine gelen Mehmed Paşa (1616-1622), bir ölçüde sükuneti sağlayıp Zeydiler ile on yıl sürmesi planlanan bir antlaşma imzalar (1619/1028). Ancak bu anlaşma daha sonra Zeydiler tarafından bozulur. Takip eden yıllarda sırasıyla Fazlı Paşa, Haydar Paşa, Ahmed Paşa ve Aydın Paşa Yemen beylerbeyliği yaparlar. Söz konusu beylerbeyleri döneminde Yemen'de Zeydilerle mücadele devam eder. 1629'da Yemen'e vezir ve serasker olarak atanan Kansu Paşa, 20.000'den fazla askerle Yemen'e ulaşsa da önemli bir başarı gösteremez ve 1635 (h.1045) yılında Osmanlı ordusu Yemen'den çekilmek durumunda kalır.

Osmanlı ordusunun çekilmesinin ardından Yemen'de **Kâsımîler dönemi** başlar. Mütevekkil İsmâil b. Kâsım (1644-1676) döneminde Kâsımîler en geniş sınırlarına ulaşır. Osmanlı Devleti'nin Yemen'de kurduğu idarî ve malî yapı Kâsımîler döneminde devam eder. Yemen'de kalan Osmanlı idarecileri ve askerleri de yeni yönetimde görev alırlar. Ayrıca Osmanlı tüccarları özellikle kahve ticareti vesilesiyle sürekli Yemen sahillerine gidip gelirler. Kâsımîler ile Osmanlı hakimiyetindeki Hicaz ve Mısır bölgeleri arasında ilişkiler devam eder. Yemen, uzun süre İmamların egemenliği altında ve Osmanlı padişahını Müslümanların halifesi, Haremeyn-i Şerifeynin koruyucusu olarak kabul etmeyi sürdürürerek, otonomi ve idari bağımsızlık şeklinde yönetilir. Netice itibariyle XIX. yüzyılın başlarına kadar Yemen'de Osmanlı varlığından söz etmek mümkün değildir.⁴⁹

Osmanlı'nın 1635'e kadar Yemen'e tam hâkim olduğu dönemde bölgenin imar ve inşası açısından önemli hizmetler yaptığı kaydedilir. Bu hizmetler arasında camiler, türbeler, kervanların rahatça geçmesi için yollar, yolcular için dinlenme yerleri, kaleler, Osmanlı mimari tarzında evler, bağlar, bahçeler ve kuyular gibi projeler bir çok proje sayılabilir.⁵⁰

Osmanlılar'ın Yemen'e tekrar dönüşü, Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'ya isyan eden *Türkçe Bilmez* adlı bir beyin Cidde'den topladığı askerlerle 1833'te Yemen'e girmesi ve birkaç şehri ele geçirmesiyle gerçekleşir. Mehmed Ali Paşa 1835 yılında Emin Bey'in

⁴⁹ Bostan, "Yemen", s. 410.

⁵⁰ Gülsüm Polat, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yemen ile İlişkiler (1911-1938)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXXIII, S. 96, Ankara, 2017, s. 117.

emrindeki bir orduyu ve deniz gücünü Yemen'e sevk edip Lühayye ve Hudeyde'yi alır. Daha sonra oğlu İbrâhim Paşa ile gönderdiği yeni kuvvetlerle Tihâme ele geçirilir. Osmanlı devletinin tekrar bölgeye asker göndermesi ve buraya hakim olma isteği, İngilizlerin bu bölgeye ilgi duyması ve Yemen ve sahilleri üzerinde planlarının olmasıdır. O nedenle Osmanlı'nın Yemen sahillerinde güvenliğin sağlanması konusundaki çabası, Ahmed Muhtar Paşa'nın (Gazi) Yemen'i yeniden fethine kadar (1871) görevlendirilen çeşitli valilerle sürdürülür.⁵¹

Ahmed Muhtar Paşa, görevli olduğu *fırka-i ihtiyatiyye* orduyla birlikte **1871** yılında Yemen vali ve kumandanlığına görevlendirilir. Önce Asîr'de isyan eden Muhammed b. Âiz'i ortadan kaldırdıktan sonra Sana'yı da alarak devlet otoritesini yeniden kurar. Yemen'i bir vilâyet haline getirip askerî ve idarî bakımdan teşkilâtlandırma ve ülkeyi imar etme çabasına girer. Kaynaklara göre Sana'da bir kale ve cami yaptırıp bir matbaa kurar. Ayrıca Sana-Hudeyde arasına telgraf hattı döşetir. Ahmed Muhtar Paşa'nın Yemen'de sağladığı asayiş ve düzen sonraki valiler döneminde yaklaşık yirmi yıl devam ettirilir. Ancak bölgede görev yapan Osmanlı memurlarının yetersiz kalması ve idarî işlerdeki bazı düzensizlikler, 1889 yılında Zeydilerin ayaklanmasına neden olur. İsyan, Hicaz Valisi Ahmed Feyzi Paşa tarafından bastırılır. 1895 yılında çıkan ve iki yıl süren başka bir ayaklanma da Hüseyin Hilmi Paşa tarafından dağıtılır.

Bölgede çıkan isyanların askeri güçle bastırılması devlete maddi açıdan pahalıya mal olduğu gibi ıslahat projelerinin sağlıklı uygulanamaması nedeniyle halkın hoşnutsuzluğu giderilemez. **1902**'de İmam Yahyâ Hamîdüddin tarafından başlatılan ayaklanma, 1905 yılına kadar sürer ve Sana isyancılara bırakılmak durumunda kalınır. Bunun üzerine Mihrali Bey kumutasındaki 40. Hamidiye Süvari Alayı Yemen'e sevk edilir ve yeni kuvvetlerle bölgeye vali olarak yollanan Ahmed Feyzi Paşa, 15 Temmuz – 1 Eylül **1905** tarihleri arasında yürüttüğü harekâta Taiz'deki kuvvetlerin desteğiyle Sana'ya girer ve isyan halindeki kabile reislerini kısa sürede ortadan kaldırıp hakimiyeti sağlar.⁵²

II.Abdülhamid, Yemen meselesine kökten çözüm getirmek ve gereki adımları atmak amacıyla Yemen ulemâsı ve ileri gelenlerinden bir heyeti İstanbul'a davet eder.

⁵¹ Bostan, "Yemen", s. 410.

⁵² Fuad el-Şamî, **Yemen Vilayetinde Osmanlıların İmam Yahya ile ilişkisi (1904-1918)**, (Merkez'ü el-Raed Lilbuhus), Sana, 2011, s. 25; Bostan, "Yemen", s. 410.

Ancak aralarındaki görüş ayrılığı yüzünden bir sonuç alınamaz. Bu defa İmam Yahyâ'nın beş kişilik bir temsilciler heyeti İstanbul'a gelir ve düşüncelerini belirten bir rapor sunar. Bu da hükümet değişikliği sebebiyle hayata geçirilemez. **1909**'da Asîr'de Şeyh İdrîsî'nin başlattığı isyan 1911'de İmam Yahyâ'nın büyüyen isyanıyla yeniden alevlenince Osmanlı makamları âcîl tedbir almak için harekete geçer problemleri yerinde çözmek için 28 Şubat **1911**'de Ahmed İzzet Paşa, Hamidiye kruvazörüyle Yemen'e gönderilir. Diğer bölgelerden gelen güçlerle beraber 50.000 kişilik orduyla Sana kuşatmasını kaldırır ve İmam Yahyâ ile 13 Ekim 1911'de bir antlaşma imzalayıp ayaklanmaya son verir. Varılan mutabakata göre Sana dahil Zeydîler'in yaşadığı dağlık bölgelerin yönetimi İmam Yahyâ'ya bırakılır, fakat kendisine yabancı devletlerle antlaşma yapma hakkı verilmez. Yine antlaşmaya göre İmam Yahyâ, “*emîrû'l-mü'minîn*” olma iddiasından vazgeçerek her yıl kendisine 20.000 Osmanlı altın lirası vermesi kararlaştırılır. Sağlanan bu barış I. Dünya Savaşı boyunca devam eder ve bu sürede İmam Yahyâ, Yemen'deki Osmanlı ordusunun ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olur. Hatta İngilizler'in Aden'deki üssüne karşı yapılan harekâta askerleriyle destek verir. Mondros Mütarekesi gereği Osmanlı askerlerinin İngilizler'e teslim olması sırasında onlara sahip çıkar. Bütün bunlar neticesinde Osmanlılar'ın Yemen'deki bütün ağır silâhları ve cephaneleri, gerektiğinde İngilizler'e karşı direnişte kullanılmak üzere İmam Yahyâ'ya bırakılır.

5 Mart 1919'da Yemen'de toplamda 3883 kişiden oluşan asker ve sivil memur, Hudeyde'de İngilizler'e teslim olur. Hudeyde mutasarrıfı Ahmed Râgıb Bey, Yemen'de kalır ve daha sonra İmam Yahyâ'nın Hariciye nâzırlığına getirilir. Yemen'deki Osmanlı ordusunun tasfiyesinin ardından son Yemen valisi Mahmud Nedim Bey'le birlikte temsilî de olsa Sana'da görev başında bulunan on civarında subay ve memur, Kasım **1920** – Mayıs **1923** tarihleri arasında İstanbul ve Ankara hükümetlerinden maaşlarının gönderilmesini talep ederler. Nihayet Yemen, Lozan Antlaşması sonucunda hukuken Osmanlı toprağı olmaktan çıkar ve Mahmud Nedim Bey, Mayıs **1924**'te Yemen'den ayrılır.

Osmanlı döneminde Yemen'in durumunu bu şekilde verdikten sonra şimdi de özetle Osmanlı'nın Yemen'de bulunma nedenleri ve Yemen'in stratejik öneminden bahsetmeye çalışalım. Yukarıda da belirttiğimiz üzere Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılında gerçekleştirdiği Mısır seferinden sonra Hicaz bölgesinin güvenliği ve bölgesel nedenlerden

dolayı Osmanlı, XVI. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren I. Dünya savaşı sonuna kadar Yemen bölgesine ilgi duyar.

Yemen, Uzakdoğu'dan Avrupa'ya deniz yoluyla giden ticaret yollarının kesişme noktasında yer alması nedeniyle dönemin bazı Avrupa ülkelerinin dikkatlerini üzerine çeker. Önce Portekiz ve Hollanda, daha sonra da özellikle XIX. yüzyıldan itibaren İngiltere, Fransa ve İtalya gibi Avrupalı sömürgeci devletler, bu bölge ile ilgilenirler.

Söz konusu Avrupalı devletler Yemen üzerindeki emellerini, Osmanlı idaresinin etkili olmadığı bölgelerdeki kabile şeyhi ve yöneticilerle kurdukları ilişkilerin yanı sıra Arapça bilen casusların Müslüman kılığında dolaşarak para karşılığında bölge insanını, isyana teşvik etme şeklinde gerçekleştirirler. Genel olarak olaya bakıldığında çeşitli nedenler uydurarak Avrupalı söz konusu devletlerin bu bölge ile ilgilenmelerinin ve Yemen sahillerini üs edinme isteklerinin altında tamamen ticari kaygı ve çıkarlar yatar.

Örneğin **Portekiz**'in Mekke ve Medine gibi kutsal yerleri ele geçirme amaçlı dinî sebepler öne sürerek Yemen sahillerini üs edinmek istemesi, XIX. yüzyılın başlarından itibaren bölgede üs edinmek isteyen **İngiltere**'nin 1839'da Aden'i işgal etmesi, 1912'de İngilizler'in Asîr'de İdrîsî isyanını desteklemesi ve 1913'de Nevâhî-i Tis'a şeyhleriyle himaye anlaşmaları yapması, yine I. Dünya Savaşı sırasında İngiliz donanmasına ait gemilerin başta Hudeyde ve Lühayye olmak üzere Yemen'in liman şehirlerini ve Kızıldeniz'deki bazı adaları zaman zaman bombalaması, o dönemde İngiltere ile rekabet halinde olan **Fransa**'nın XIX. yüzyılın ortalarında Kızıldeniz'e gelerek Yemen'i askerî ve ekonomik açıdan tanımaya çalışıp Kemeran adasını 1851 yılında satın alma isteği ve Şeyh Said adasını 1865'de işgal etmesi, 1905'te bölgeye gelen **İtalya**'nın ise Kızıldeniz'in batı kıyılarında Eritre'de yerleşme teşebbüsü ve 1911'de Akdeniz'de Trablusgarp'ı işgal ederken Kızıldeniz'deki Kunfüze, Hudeyde, Şeyh Said gibi Osmanlı idaresindeki Yemen liman şehirlerini bombalaması ile Asîr'de İdrîsî isyanına destek vererek her iki denizde de Osmanlı deniz gücünü etkisiz hale getirme düşüncesinin altında söz konusu ülkelerin Osmanlılar'ın etrafını kuşatma ve ticari çıkarlar vardır.

Bütün bunlara karşı Osmanlılar, bölgede bulunduğu sürede İngiliz, Fransız ve İtalyanlar'ın Kızıldeniz'deki silâh ve mal kaçakçılığına karşı tedbir aldığı gibi Yemen'deki güçlü orduları sayesinde sömürgeci güçlerin Yemen'e girmesini engellemiştir. Zira XVI.

yüzyılda Kızıldeniz üzerinden Hindistan'a kadar uzanan Osmanlı varlığının Yemen'de bulunma gerekçesi, bölgeden maddi kazanç elde etme olmayıp başta Mekke ve Medine olmak üzere Hicaz bölgesinin güvenliğini sağlamaktır.

Osmanlılar zamanında arkası gelmeyen isyanlara rağmen çeşitli dinî, askerî, idarî ve içtimaî yapılar inşa edilip Yemen bayındır bir bölge haline getirilmeye çalışılır. Örneğin; Sana'nın batı kesiminde Osmanlı memurları için bahçeli evlerin yer aldığı bir Türk mahallesi, kurulur. Sana'nın Bâbüşşuûb kısmında bir cami ve bir medrese inşa edilir. Kalede bir cami ve sebil, büyük bir kasır, kubbeli büyük bir cami (Bekiriye), bir hamam, sur dışında bir mescid ve han yaptırılır. Sana'da Bi'r-i Bâşâ adıyla anılan büyük bir su kuyusu, Terîm şehrinde bir cami ve etrafına sur inşa ettirilir. Sana ve Zebîd surları restore edilir. Zemâr'da bir kasır yaptırılır. XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Sana, Hudeyde ve Ebhâ'da hastahane ve eczahaneler, Hudeyde, Muhâ ve Kemeran'da karantinahâneler açılır. Sana'da II. Abdülhamid adına Hamidiye Camii ve çeşitli askerî binalar inşa edilir. Eğitim amacıyla sancak merkezlerinde rüşdiye ve idâdîler, kaza ve nahiyelerde sıbyan mektepleri, Sana'da dârümuallimîn ve sanat mektepleri faaliyete geçirilir. Hamidiye Sanayi Mektebi günümüzde askerî müze olarak kullanılmaktadır. Hudeyde-Sana arasında inşası planlanan demiryolu Hâcile'ye kadar getirilir. Osmanlı tarafından Yemen'deki son dönemlerde tuz elde etmek için su kanalları açma, Kızıldeniz sahillerindeki yer altı madenlerini çıkarma, Me'rib'de baraj yapma gibi projeler hazırlatıldıysa da Yemen'den çekilmesi nedeniyle bu projeler hayata geçirilemez.⁵³ Yemen, Osmanlılar'ın bölgeye ayak bastığı ilk günlerden itibaren pek çok asker yanında beylerbeyi, vali, sancak beyi ve mutasarrıf düzeyinde Osmanlı idarecilerinin vefat edip defnedildiği bir vatan toprağı olmuştur.

1.2.3. Osmanlı Sonrası Dönem

Yemen'de Osmanlı hâkimiyeti Mondros Mütarekesi'nin ardından fiilen sona erer. Osmanlı askerî-sivil bürokrasisi Hudeyde'de İngilizler'e teslim olur. Lozan Antlaşması yapıldıktan sonra da Yemen Osmanlı toprağı olmaktan çıkar. Osmanlı sonrası Yemen, Aden bölgesinde İngiliz hakimiyeti, Sana ve çevresinde Zeydî Emirliği, Asîr ve Tihâme bölgelerinde ise Muhammed b. Ali el-İdrîsî ve diğer kabile şeyhleri arasında bölünmüş

⁵³ Bostan, "Yemen", s. 410.

olarak üç bölgeye ayrılır. Başka bir ifade ile İngilizlerin hakim olduğu bölge hariç Yemen, sahil ve dağlık bölge olarak İdrîsîler ve Zeydîler arasında ikiye bölünmüş olur.⁵⁴

Bir önceki konuda bahsedildiği üzere Yemen Zeydîleri'nin seksen yedinci imamı Yahyâ, (Yahyâ Hamîdüddin) **1904-1918** yılları arasında Yemen siyasetinde önemli roller üslenir. Yemen'de Osmanlı idaresinin sona ermesinin ardından ise bağımsız Yemen Zeydî Emirliği'ni kurarak ilk hükümdarlığını ilan eder. Zeydî Emirliği daha sonra Yemen Mütevekkilî Krallığı ismini alır ve **İmam Yahyâ** ilk kralı olur (**1920-1948**).

İmam Yahyâ'nın Türkiye ile 1924 yılına kadar devam eden ilişkileri daha sonra bazı yazışmalardan ileri gitmez. Muhammed el-İdrîsî'nin ölümünden (1923) sonra bölgede çıkan yönetim mücadelesinden yararlanan İmam Yahyâ, 1925 yılında Hudeyde'yi ele geçirir. Akabinde (**1926**) İtalya ile bir anlaşma imzalayarak İtalya'dan silâh ve teçhizat alır. **1934** yılında ise İngiltere ile yaptığı anlaşmayla Aden'de İngiliz himaye bölgesinin sınırlarını kabul etmek durumunda kalır. Bu vesileyle kurduğu krallığın İngiltere tarafından tanınmasını sağlar. Aynı yıl Suudi Arabistan Kralı Abdülazîz'le de Tâif Antlaşması'nı imzalar. Hudeyde'nin kendi yönetiminde kalması şartıyla Asîr ve Necran'ın da içinde yer aldığı Kuzey Yemen'in bir kısmını Suudi Arabistan'a bırakır. Bu şekilde İtalya ve İngiltere ile uzlaşma sağlayarak özellikle İtalya'dan teknik ve eleman desteği alır. Öte yandan ülkede 1918'den beri kendisiyle mücadele eden *Hâşid*, *Murad* ve *Ubeyde* gibi kabileleri ve farklı grupları sert bir şekilde bastır. Böylece İngiliz yönetimindeki bölgenin dışında kalan Yemen'de birlik ve istikrarı sağlamayı başarır.⁵⁵

Yemen, II. Dünya Savaşı yıllarında genel siyasî bakımdan istikrar içinde olsa da özellikle 1939-1941 yıllarında veba salgını ve kıtlık sebebiyle zor günler geçirir. İmam Yahyâ'nın izlediği dışa kapalı ve sert politika, ülkede belli bir süre istikrarı sağlasa da dikkate değer ve gözle görülebilir gelişmeler kaydedilemediği için bir süre sonra ülkede tepkilerin artmasına ve rahatsızlıkların oluşmasına yol açar. **1940**'larda İmam Yahyâ yönetimine karşı Aden'de *Hizbü'l-ahrâri'l-Yemeniyyîn* rehberliğinde, geniş halk kesimlerinin katıldığı bir hareket ortaya çıkar. Bu hareket din bilginlerinin desteğiyle kısa

⁵⁴ Ali Mevlâ, *el-Mevsuatü'l-Arabiyye'l-Müeyssera*, (Şeriketü Ebna eş-Şerif el-Ensârî), Beyrut, 2009, s. 99; Muhammed el-Hecerî, *Mecmû'u'l-Büldânü'l-Yemen ve Kabâiluhu*, (Dâru'l-Hikme'l-yemeniyye), Sana, 1984, s. 647.

⁵⁵ Mehmet Serdar İzmirli, *Yemen İç Savaşında İran'ın Rolü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü), Ankara, 2019, s. 9-10.

sürede yayılır. İmam Yahyâ, içlerinde oğullarından Seyfülhak İbrâhim'in de yer aldığı muhalif bir grup tarafından bir suikast sonucu öldürülür (17 Şubat 1948). Yemen bu dönemde Arap Birliği (1945) ve Birleşmiş Milletler'e (1947) üye olur.⁵⁶

Yahyâ'nın ardından Seyfülislâm Ahmed (Nâsır-Lidîmillâh, 1948-1962) İmam seçilir. Ancak suikast esnasında çıkan karışıklıklarda tahribata uğrayan Sana'da arzu edilen desteği bulamaz ve Taiz'i başşehir yapar. Yemen'de, 1950'li yıllarda Mısır'da oluşan Arap milliyetçiliğinin de etkisiyle milliyetçi akımlar yaygınlaşır. Güneydeki İngiliz yönetimine karşı gösteriler düzenlenir ve isyanlar çıkar. İmam Ahmed'in de halka karşı tutumu babası gibi serttir ve rakiplerini ve özellikle de liberal düşünceye sahip aydınları hapse attırır. Merkezîyetçi politika izler. Devletin en üst makamlarına kardeşlerini ve en yakın arkadaşlarını getirir. İmam Yahyâ döneminde dinî bir görünüm ön planda iken İmam Ahmed'in politikalarında dünyevî bir temayül görülür. Onun döneminde dinî aşırılıkların üzerine gidilir. İmam Ahmed dönemi, ülkede tarım ve ticarete iyileşmenin görüldüğü, çok sayıda okulun açıldığı, İngiliz hâkimiyetindeki Aden ve çevresinin özellikle İran petrolünün dünyaya sevkedilmesinde önemli bir merkez haline gelerek burada büyük bir rafinerinin kurulduğu dönem olarak kaynaklarda yer alır.

1950'li yıllardan itibaren çeşitli Arap ülkelerinde kurulan siyasî partiler, doğal olarak Yemen'i de etkiler. Seyyid kökenli bir aileden olduğu kaydedilen Muhammed el-Cifrî, Yemen'de İngiliz hâkimiyetindeki bölgeleri bağımsızlığa kavuşturmak amacıyla *Güney Arap Birliği*'ni kurar. Aynı yıllarda Baas Partisinin de Yemen'de etkili olmaya başladığı görülür. 1950'li yıllar aynı zamanda Yemen'deki kabileler arasında pek çok isyanın çıktığı yıllardır. 1955'te İmam Ahmed'e karşı başlatılan bir hareket başarısızlıkla sonuçlanır. 1956'da ise Mısır, Suudi Arabistan ve Yemen arasında imzalanan Cidde Antlaşması'yla İngilizler ortak düşman ilân edilir. Aynı yıl (1956) İmam Ahmed, Mısır'ın yönlendirmesiyle Ruslar'a yakınlaşarak onlardan büyük miktarda silâh ve teçhizat alır. 1956-1959 yıllarında yaşanan kuraklık yüzünden ülkede büyük kıtlık hüküm sürer ve halk büyük zorluklarla karşılaşır. Ülkenin zor şartlar geçirdiği 1959 yılında Yemen'in önde gelen aydınları seslerini yükseltmeye başlarlar. İmam Ahmed, aynı yıl hastalanarak İtalya'ya gider ve onun yokluğunda özellikle orduda maaşların ödenememesi yüzünden

⁵⁶ Said Ahmed el-Genahi, *el-Hareketü'l-Vataniyye'l-Yemeniyye mine't-tevrah ile'l-vehda*, (Merkezü'l-'âmâl li'd-Dirâsâti ve'n-neşr), Aden, 1992, s. 91;Tomar, "Yemen", s. 413.

Sana ve Taiz'de pek çok isyan çıkar. Diğer yandan **1958**'de İngilizler Aden'i Ortadoğu'daki karargâhlarının merkezi haline getirirler. İmam Ahmed, Mısır ve Suriye'nin oluşturduğu *Birleşik Arap Cumhuriyeti*'nin **1961**'de dağılmasının ardından Mısır ile var olan ilişkileri keser. İmam Ahmed'in **1962** yılının Eylül ayında ölümü üzerine oğlu Muhammed Bedr imam seçilirse de bir hafta sonra Sana askerî birlikler tarafından kuşatılınca görevi bırakıp kaçmak zorunda kalır (26 Eylül 1962). İşte bu tarihten itibaren Yemen'de monarşi sona ermiş olur. Mısır'ın desteğiyle *Yemen Arap Cumhuriyeti* (Kuzey Yemen) kurulur ve cumhurbaşkanlığına da Abdullah Sellâl adlı bir asker getirilir.

Öte yandan Suudi Arabistan'ın monarşi yanlılarını desteklemesine rağmen monarşi yanlılarının bütün çabaları başarısızlıkla sonuçlanır. Abdullah Sellâl döneminde (**1962-1967**) ülke dışı açılma gayretleri içine girer ve Yemen'de modernleşme yönünde adımlar atılmaya başlanır. İngiliz himayesindeki Aden ile kabileler arasında bölünen tarımsal alanlardan oluşan yerleri (Güney Yemen) İngiliz hakimiyetinden kurtarmak amacıyla 1963 yılında Sana'da toplanan Arap millî hareketi, *Millî Kurtuluş Cephesi*'ni kurar ve bazı kabilelerin de katılımıyla İngilizler'e karşı bir mücadele başlatılır. Bu mücadele, *Güney Yemen* ile *Aden*'in 1967'de bağımsızlığına kavuşmasına kadar devam eder.⁵⁷

1967-1969 yılları arasında Aden ve Güney Yemen, *Kahtân eş-Şâbbî* liderliğindeki *Millî Kurtuluş Cephesi* tarafından yönetilir. 1969 yılında *Salîm Rubey Ali* ve *Abdülfettâh İsmâil*'in yönetiminde olduğu dönemde Güney Yemen, Sovyetler Birliği ve Çin ile bir anlaşma imzalayarak (1 Aralık 1970) ilişki kurar. Akabinde sosyalist blokta yer alan Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti oluşturulur. Aynı zamanda **1969** yılında *Yemen Arap Cumhuriyeti* İslâm Konferansı Teşkilâtı'na üye olur. Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti'nde bütün partiler bir araya getirilerek Yemen Sosyalist Partisi kurulur ve ülke bu parti tarafından yönetilir. Güney ve Kuzey Yemen arasında **1972** ve **1979** yıllarında olmak üzere iki defa çatışma yaşanır. Ancak bu çatışmalar uzun süreli olmaz. Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı *Abdülfettâh İsmâil* 1980'de görevinden ayrılınca yerine *Ali Nâsır Muhammed* seçilir (**1980-1986**). Güneyde 1986

⁵⁷ Ali el-Sarrâf, *el-Yemenü'l-Cenûbiyy el-Hayatü's-Siyasiyye mine'l-İstimar ile'l-Vehda*, (el-Rayis li'l-kütübi ve'n-neşr), Landon, 1992, s. 61, 63; Ayrıca bkz: Tomar, "Yemen", s. 414; el-Genahi, *el-Hareketü'l-Vataniyye'l-Yemeniyye mine't-tevrah ile'l-vehda*, s. 336; İzmirli, *Yemen İç Savaşında İran'ın Rolü*, s. 12-14.

yılında başlayan parti içi çekişmeler nedeniyle görevinden ayrılan Ali Nâsır Muhammed'in ardından ülkede dört yıl boyunca siyasî kriz yaşanır.⁵⁸

Diğer taraftan aynı dönemde Yemen Arap Cumhuriyeti'nde Cumhurbaşkanı *Abdurrahman el-İryânî* ve İbrâhim el-Hamdî'nin ardından 1978'de *Ali Abdullah Sâlih* cumhurbaşkanlığına getirilir ve ülkeyi **1990** yılına kadar yönetir. Kuzey Yemen, Ali Abdullah Sâlih döneminde siyasî istikrara kavuşur ve petrolün de bulunmasıyla ekonomik açıdan bazı ilerlemeler kaydeder.

1.2.4. Birleşme (1990) Sonrası Yemen

Yukarıda da belirttiğimiz üzere Güney Yemen'de **1986** yılında yönetimden ayrılan Ali Nâsır Muhammed'in ardından ülke, dört yıl boyunca siyasî krizle çalkalanır. 1989 yılında Kuzey Yemen'den, Güney Yemen'le birleşme önerisi gelir. Güney Yemen, Sovyetler Birliği'nin de desteğiyle bu öneriyi Kabul edip **22 Mayıs 1990**'da Kuzey Yemen'le birleşir. 1992 yılına kadar ülkede bir geçiş dönemi yaşanır ve iki parti tarafından ortaklaşa yönetilir.⁵⁹ *Ali Abdullah Salih*, Birleşik Yemen Devletinin ilk Cumhurbaşkanı olur, yardımcılığına da *Ali Salim el-Beyd* getirilir. İki parti de hükümeti kurmaya katılım sağlarlar. Yemen birliğini sağlama konusunda her iki tarafın da hevesli olduğu görülür.

1992 sonunda birleşik Yemen olarak ilk seçim gerçekleştirilir. Yapılan seçimi Kuzey Yemen'in eski Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih kazanır ve ardından iki ülke tamamen birleşmiş olur. Ali Abdullah Salih, Yemen siyasetini tek başına yönlendirmeye başlar. Ancak bu dönemde ülke ekonomisi geriye gider. Ayrıca dönemin önemli olaylarından Körfez krizinde Yemen'in Irak tarafında yani Kuveyt'e karşı Saddam Hüseyin'in yanında yer alması gibi sebepler de eklenince Cumhurbaşkanı ile Güney Yemenli ileri gelenler arasında gerginlik ortaya çıkmaya başlar. **1993** yılının Nisan ayında tekrar seçime gidilmesi siyasette bir şey değiştirmez. Seçimi yine Ali Abdullah Sâlih kazanır. Bu gelişmeler üzerine Ali Salim el-Beyd, Kuzey Yemen'den ayrıldığını ilan ederek Güney Yemen'e geri döner.

⁵⁸ el-Sarrâf, *el-Yemenü'l-Cenûbiyy el-Hayatü's-Siyasiyye mine'l-İstimar ile'l-Vehda*, s. 353; Tomar, "Yemen", s. 413.

⁵⁹ Ali el-Sarrâf, *el-Yemenü'l-Cenûbiyy el-Hayatü's-Siyasiyye mine'l-İstimar ile'l-Vehda*, s. 353; el-Genahi, *el-Hareketü'l-Vataniyye'l-Yemeniyye mine't-tevrah ile'l-vehda*, s. 380-381.

Taraflar arasında gerginliklerin artması üzerine Ali Abdullah Salih'in askerleri güneye doğru harekete geçer. **1994** ortalarında ülkede iki ay süren bir iç savaş yaşanır. Bu savaşta Ali Abdullah Sâlih destekçileri kazanır. Güneydeki Sosyalist parti, yenilgiye uğrar ve Ali Salim el-Beyd Yemen dışına kaçmak durumunda kalır. Bu acımasız iç savaşın meydana gelmesinin sebepleri arasında öncelikle Sana'nın temel yükümlülüklerini yerine getirmede gevşek davranıp yetersiz kalması ve Ali Abdullah Salih'in, Kuveytin karşısında Saddam Hüseyin'in tarafında yer alması söylenebilir. Ayrıca Ali Abdullah Salih'in, devlet kademelerinde büyük ölçüde akrabalarına yer vermesi ve Yemen Sosyalist partisindeki liderleri, ikinci plana itmesi de nedenler görülebilir. İç savaş ülkede gittikçe bozulan ekonomiyi daha da kötü hale getirir.

Yemen siyasetinde her şeye rağmen gücünü devam ettiren Ali Abdullah Sâlih, **2000** yılında anayasayı değiştirerek tekrar iki defa daha seçilme hakkı elde eder. Halk tarafından seçilen meclisin yanı sıra üyeleri Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen bir şûra meclisi (senato) kurulur. 2000'li yıllarda ülkede pek çok isyanla karşı karşıya kalınacaktır. **2006** yılının Eylül ayında yapılan seçimleri de kazanan Ali Abdullah Sâlih'i, bu tarihten itibaren en çok meşgul eden ve onu uğraştıran Zeydî *Abdülmelik el-Husi* öncülüğünde kurulan *Şebâbü'l-mü'minîn* adlı harekettir. **2009**'da Güney Yemen'de ortaya çıkan hareket süre içerisinde silâhlı direnişe geçer. **2011** yılı başlarında Tunus'ta başlayıp Arap dünyasına yayılan "**Arap baharı**" Yemen'i de etkileyecektir.

Uzun süren protesto gösterileri, çatışmalar ve iç kışkıklıkların ardından 2011 yılının Kasım ayında imzalanan **Körfez İşbirliği Konseyi Antlaşması**'yla Ali Abdullah Sâlih'in otuz üç yıllık yönetimi fiilen sona ermiş olur. Göreve Cumhurbaşkanı yardımcısı Abdürabbih Mansûr el-Hâdî getirilir. **21 Ocak 2012**'de yapılan seçimlerde Abdürabbih Mansûr el-Hâdî'nin Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra Ali Abdullah Sâlih görevi 27 Şubat 2012'de resmen ona devreder.

2011 yılının başından itibaren ülkede çıkan yeni krizlerin Yemen siyasetinde meydana getirdiği değişiklikler sonucunda Yemen'de de Arap Baharı başlamış olur. Bu olayların etkileri, günümüze kadar devam etmektedir.

2. COĞRAFİ YAPISI.

Yemen, Arap Yarımadasının güney batısına düşer. Resmî adı el-Cumhûriyyetü'l-Yemeniyye'dir. Kuzey sınırında, Suudi Arabistan, güney sınırında Aden Körfezi ile Arap Denizi yer alırken, doğu sınırında Umman Sultanlığı, batı sınırında ise, Kızıldeniz yer alır. Yemen'in yüzölçümü, 530 bin kilometre kare civarındadır. Nüfusu yaklaşık 25 milyondur. Başşehri Sana (yaklaşık 2.500.000), diğer önemli şehirleri *Aden, Taiz, Hudeyde, İb,* ve *Mükellâ*'dır. *Bâbü'l Mendep Boğazı* ile Afrika kıtasından ayrılır. Yemen, Bab'ül Mendep Boğazına bakması ve Perim adasına yakın olması bakımından, özel bir coğrafi konuma sahiptir.⁶⁰

Yemen'in, yapısal olarak sert bir temel üzerine oturmuş olmasına rağmen tektonik hareketler açısından tamamen sakin bir bölge olduğu söylenemez. Yeryüzü şekilleri bakımından, Yemen'e, dağlık alanlar hâkimdir. Ayrıca Yemen yer şekillerinde, Yemen Tihâmesi olarak bilinen Kıyı ovası bulunur. Dağlık alanlar ise Kuzey'de ve Güney'de olmak üzere iki bölgeden oluşur. Doğu tarafında *er-Rabül Hali çölü* yer alır.⁶¹ Batıdaki yüksek kesimlerde Sana ve Taiz arasında *riyolit, andezit, trakit, ignimbirit ve bazaltlardan* meydana gelen volkanik örtünün kalınlığının 500 m. ile 3000 m. arasında değiştiği bilinmektedir. Volkanik püskürmelerin son dönemlerde de Yemen adalarında belli aralıklarla etkisini sürdürdüğü görülmektedir.⁶²

Yemen, doğal özellikleri açısından kıyılardan iç kesimlere doğru sıralanan örneğin; Kızıldeniz kıyısında bulunan *Tihâme kıyı ovası*, Aden körfezi kıyısında yer alan *dar kıyı ovası*, bunun gerisinde yer alan *platolar, merkezî dağlık sahalar, kuzeydoğudaki çöl sahası* ve *adalarla* birbirinden farklı bölgelere ayrılır.

Kıyı ovasının gerisinde yükselen Yemen platosu (500-1200 m.) özellikle batı kesiminde engebeli bir görünümde ve Kızıldeniz'e doğru yönelen akarsuların vadileri tarafından yer yer derin biçimde yarılr. Doğuda Uman sınırına doğru Hadramut bölgesinde eski temel üzerinde yayılan lav örtüsünün maskeleydiği plato sahalarını, Hint Okyanusu'na

⁶⁰ Amr b. Ma'ad Yekrab el-Hemedânî, **el-Vehdatü'l-Yemeniye ve emnü düveli'l-haliç**, (ed-Dârü'l-Muhammedîye el-Hemedaniyye li'd-dirasâti ve'n-neşr), Sana, 2010, s. 19.

⁶¹ Abdüzzehra Şeleş el-'Utâbî, "El-Mevkî'u'l-Ciyobölîtîkî li'l-Yemen ehmiyyetuhu ve in'ikâsâtuhû 'alâ evdâiha'd-dâhiliyye ve'l-Hariciyye", **Mecelletü Küliyyeti't-terbeviyye'l-esasiyye, el-Câmi'atü'l-Müstansırıyye**, S. 49, Babil, 2006, s. 227.

⁶² Halil Kurt, "Yemen", **DİA**, C. XXXXIII, s. 400.

ulaşan periyodik akışlı akarsular derin vadilerle parçalara ayırır. Yemen'in merkezî dağlık alanlarının batısında ülkenin en yüksek dağı olan *Hadûr Şuayb* (3750 m.) bulunur. Bu kesimde kademeli şekilde alçalan yamaçlar, vadi tabanları tarım ve yerleşmeye uygun bölgelerdir. Merkezî dağlık kütleinin doğu kesiminde dünyanın en yüksek rakımlı başşehirlerinden biri olan Sana, 2200 m. yüksekliğinde bir arazide yer alır. Sana ve çevresi, diğer bölgelere nazaran daha az yağış alır ve ülkede su kıtlığının en fazla hissedildiği yerler arasındadır. Doğu ve kuzeydoğuda ülkenin yaklaşık yarısını kaplayan çöl sahasının yükseltisi 1000 metrenin altındadır. Burası neredeyse yıl boyunca yağış almaz ve göçebe bedevî çobanların dışında yerleşik nüfusun fazla olmadığı ülkenin en tenha yerlerinden biridir.⁶³

Ülke iklim bakımından enleminde etkisiyle genelde sıcaktır. Yükseltiye bağlı olarak sıcaklık dağılışında farklılıklar görülür. Yemen'de yağışlar genelde, batıda marttan mayısa kadar hüküm süren Kızıldeniz üzerindeki hava akımları ile güneyden kuzeye doğru şubat-eylül ayları arasında gelişen musonların etkisi altındadır. Sana'da yıllık ortalama yağış 200 mm. civarındadır. Yemen'de ormanlar ülke yüzölçümünün ancak % 4'ünü oluşturur. Yemen'e sular coğrafyası açısından bakılırsa ülkenin dikkat çeken özelliği sürekli akarsuların bulunmayışdır.

3. EKONOMİK DURUMU.

Yemen topraklarının % 3 kadarı tarıma elverişlidir. Buna rağmen ekonomide tarım önemli yer tutar ve millî gelirin % 15'ini oluşturur. İş gücünün yarısından fazlasını istihdam eder ve nüfusun üçte ikisi geçimini tarımdan sağlar. Tarım, ülkenin batı ve iç kesimlerindeki yüksek plato sahalarında yapılır. Başlıca tarım ürünleri arasında tahıllar, kahve, kat, meyveler, sebzeler, hurma ve pamuk sayılabilir. Bunların yanı sıra kümes hayvancılığı, koyun, keçi, sığır ve deve yetiştiriciliği ile balıkçılık halkın başlıca geçim kaynaklarıdır. 1970'li yıllara kadar hububat üretimi neredeyse ülke ihtiyacını karşılar. 1980'li yıllardan itibaren daha fazla gelir getiren meyve, sebze ve kat üretimine yönelir. 2000'li yıllarda hızla artan nüfusun da etkisiyle ülkede üç milyon tonun üzerinde hububat ithalâtı gerçekleştirilir. Dünyada su konusunda en fakir ilk on ülke arasında yer alır. Var

⁶³ Kurt, "Yemen", s. 400.

olan yer altı ve yer üstü su kaynaklarının yaklaşık yarısı boyu 1,5 m. ile 20 m. arasında değişen kat bitkisinin sulamasında kullanılır.⁶⁴

Ülkede sanayinin gelişmediği görülür. Sanayi faaliyeti olarak petrol rafinerileri, sıvılaştırılmış doğal gaz santrali, küçük ölçekli gıda, alüminyum ve tekstil imalâtı ve gemi onarımı sayılabilir. Çin, Hindistan, Birleşik Arap Emirlikleri en fazla ticaret yapılan ülkelerdir. Ülke ekonomisinin büyük oranda petrol üretimine bağlı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Me'rib ve Mesîle bölgelerinden çıkarılan ham petrol Me'rib, Aden, Mükellâ ve Re'süisâ'daki rafinerilere boru hatları ile taşınır. Ülkede petrol rezervlerinin gittikçe azalması, bu anlamdaki ihracatı da olumsuz yönde etkilemektedir. Buna karşılık 1993 yılında Me'rib'in 73 km. doğusunda Safer bölgesinde bulunan doğal gaz rezervleri gelecekte ülke ekonomisi için ümit vericidir. Yemen'in diğer yer altı kaynakları az miktarda da olsa kömür, kaya tuzu, mermer, altın, nikel ve bakırdır. Ülkenin başlıca ihraç ürünleri arasında ham petrol, kahve, sıvılaştırılmış doğal gaz ve konserve balık sayılabilir. Tahıl, gıda ürünleri, canlı hayvan, makine ve ekipmanları ile çeşitli kimyasallar da daha çok ithal edilen ürünlerdir. Yemen, tarihî ve kültürel zenginliği, doğal güzellikleriyle üstün turizm potansiyeline sahip olmasına rağmen uzun yıllar süren iç savaş, terör ve siyasî kargaşalar yüzünden turizmin bir gelişme kaydetmediği görülür.⁶⁵

Aslında Kızıldeniz, Aden Körfezi ve Arap Denizine hâkimiyet Yemen için önemli bir avantaja çevrilebilir. Aden; coğrafi konumu ve *Bab'ül Mendep Boğazına* bakması nedniyle son derece önemli bir konumdadır. Doğu Afrika Sahilleri ile Hindistan bölgesi arasında bağlantı kurduğu için, güçlü ticari ilişkilerin kurulmasına sebep olacak durumdadır. Bab'ül Mendep Boğazı, Kızıldeniz'e açılan Güney Kapı olarak kabul edilir ve Aden Körfezi ile Hint Okyanusuna bağlanır. Yine Bab'ül Mendep Boğazını, Kızıldeniz ve ardından da Süveyş Kanalı yoluyla, Hint Okyanusunu Akdeniz'e bağlayan, bir koridor olarak görmek mümkündür.⁶⁶ Yine Yemen, konum itibariyle Arap petrolü ile Avrupa ve batı sanayisi arasında, bir köprü niteliğindedir. Uzak Doğu, Doğu Asya, Avrupa ve Amerika kıtası ticareti için de önemli bir yoldur.

⁶⁴ Kurt, "Yemen", s.401.

⁶⁵ Mehmet Emin Yüncü, **Çatışma Üzerine Yapısal Kurumlar: Ukrayna ve Yemen Örnekleri üzerinden Karşılaştırmalı Bir İnceleme**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Muğla, 2019, s. 61-62.

⁶⁶ el-'Utâbî, "El-Mevkî'u'l-Ciyobölitîkî li'l-Yemen ehmiyyetuhu ve in'ikâsâtuhû 'alâ evdâiha'd-dâhiliyye ve'l-Hariciyye", s. 228-229.

Kuzey ve Güney Yemen'in birleşmesinden (1990) sonra ekonomik anlamda bir toparlanma beklenirken Körfez savaşından sonra, dış yardımlarda ve ülke dışındaki istihdam oranlarında meydana gelen aşırı düşüş olması, 1994 yılında ülkede çıkan iç savaş Yemen ekonomisini olumsuz yönde etkiler.

Tunus'tan başlayıp bütün Orta Doğu'yu etkisi altına alan Arap Baharı'ndan ülke ekonomisi süre içerisinde son derece olumsuz etkilenir ve etkilenmeye de devam etmektedir. Ülke, süre gelen iç savaşlar sebebiyle gelişebilir zayıf bir ülke olmaktan çıkıp viran olmuş ve her yönüyle çökmüş bir ülke haline dönüşmüştür. Ardı arkası gelmeyen bu son iç savaş nedeniyle devletin maruz kaldığı tahribat; siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda onarılması güç hal almış ve ülkeyi büyük bir insanı krize koymuştur. Nitekim araştırmalar, 20 milyondan fazla Yemenli'nin, temel hayat ihtiyaçlarını tam olarak karşılamaktan yoksun olduğunu ve ülkenin büyük bir açlık problemi ile karşı karşıya kaldığını ortaya koymaktadır.

4. DEMOGRAFİK YAPI

Yemen dünyada nüfusu en hızlı artan ülkeler arasındadır. 1950 yılında güney ve kuzeyde yer alan her iki Yemen'in toplam nüfusu 4.316.000 iken 1990'daki birleşmede Kuzey Yemen 7.161.000, Güney Yemen 2.586.000 olmak üzere toplam 9.747.000' a ulaşır. Bu sayı, 1994 sayımında 14.588.000, 2004'te ise 19.720.000'e yükselir. Yemen'de nüfus artış oranı 2005-2010 arası dönemde % 2,86 oranındadır.

2013 yılı itibariyle ülke nüfusunun büyük bölümü (yaklaşık % 68) kırsal alanda yaşar ve nüfus yoğunluğu bakımından kilometrekareye kırk beş kişi düşer. Yemen nüfusunu daha çok Araplar teşkil eder. Ayrıca küçük topluluklar halinde Hintliler, Pakistanlılar, Somalililer vardır. Nüfusun tamamına yakını Müslümandır. Bunların % 55'ni Sünnîler (Şâfiî mezhebi), % 45'ni da Şiîler (Zeydî, az sayıda İsmâilî) oluşturur.⁶⁷ Ülkede var olan Yahudiler, büyük çoğunluğu 1950'den sonra İsrail'e göç eder.

Ülke dışına çalışmaya giden ve sayıları 1.5 milyon civarında olduğu tahmin edilen Yemenliler gönderdikleri dövizlerle ülke ekonomisine önemli katkı sağlar. İç savaş

⁶⁷ Mehmet Ali Büyükkara, "Sosyal, Siyasî ve Dinî Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi", **Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, C. XVI, S. 30, İstanbul, 2011, s. 141-143.

öncesine bakıldığı zaman Yemen'in aynı zamanda Afrika ülkelerinden, özellikle de Somali ve Etiyopya'dan göç aldığı nakledilir.

Yemen toplumunun, kabile ve mezheplere dayalı ve aynı zamanda siyasi, ekonomik ve sosyal yönleriyle iç içe olan temeller üzerine kurulduğu görülür. Tarihten günümüze doğru bir göz atıldığı zaman Yemen'in güven ve istikrarsızlığı ile iç ve dış ilişkiler konusunda kabilenin ve kabileciliğin önemli olduğu anlaşılır. Yemen'de kabile, hayatın birçok alanında egemendir. Yemen'in büyük çoğunluğunu sayıları 100'e yaklaşan kabileler oluşturur. Haşit ve Bakil kabileleri büyük kabilelerin başında gelir.⁶⁸

Kabile yapısı, kabile üyelerini birbirlerine kenetler ve onları dinamik tutar. Yemen'de kabile sisteminin, gücünü pekiştirmek ve gerek iç gerekse dış taraflardan maddi ihtiyaçları karşılamak için, siyasi ve ekonomik ilişkiler üzerine kurulduğu görülür.⁶⁹ Kabileler, bazen şahsi çıkarlarını gerçekleştirmek için, iktidara baskı uygularlar ve bazen de, sistemini güçlendirmek ve varlıklarını korumak için, bağlı buldukları mezhepleri kullanırlar. Kabileler mezhepsel olarak ayrıştıkları için zaman zaman aralarında anlaşmazlıklar oluşur.⁷⁰

⁶⁸ Samî el-'Abdelî, **es-Sekafehtü'd-Dimokrâtiyye fi'l-hayâti's-siyasiyye li kakâili'l-Yemen**, (Merkezü'd-dirasâti'l-vahdati'l-arabiye), Beyrut, 2007, s. 77-78.

⁶⁹ el-'Abdelî, **es-Sekafehtü'd-Dimokrâtiyye fi'l-hayâti's-siyasiyye li kakâili'l-Yemen**, s. 78.

⁷⁰ Akpınar, **Yemen Krizi ve Dış Müdahaleler**, s.17.

İKİNCİ BÖLÜM

YEMEN KRİZİNİ HAZIRLAYAN İÇ DİNAMİKLER

1. ISLAH PARTİSİ (İHVAN-I MÜSLİMİN)

Kuzey ve Güney Yemen arasındaki sınırların açılmasıyla birlikte taraflar arasında başlayan müzakereler sonucunda 1990 yılında *Birleşik Yemen Cumhuriyeti* kurulur. Birleşik Yemen Cumhuriyetinin kurulmasından sonra 13 Eylül 1990 tarihinde *Haşid* kabilelerinin lideri olan Şeyh Abdullah Hüseyin el-Ahmar önderliğinde Islah Partisinin kuruluşu ilan edilir. Islah Partisi, Yemen'deki en büyük muhalefet partileri arasında yer alır. Söz konusu parti, Yemen'deki Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın (İhvan) uzantısı ve aynı zamanda İslami değerleri savunan bir yapı olarak bilinir ve partinin temelleri de bu şekilde atılır. Islah hareketinin ilk kurucusu olan Şeyh Ahmar'ın 2007 yılında vefat etmesi üzerine Muhammed Abdullah el-Yedumi partinin Yüksek Komite Başkanlığına getirilir.⁷¹

Islah Partisinin isminde her ne kadar “İhvan” ifadesi yer almasa da bu parti, diğer ülkelerdeki *Müslüman Kardeşler* ile irtibatlı olan hareketlerle iyi ilişkilerini sürdürür. Partinin ilişki kurduğu ülkelerin başında ise Sudan gelir. Nitekim Yemen'deki İslami hareketlerin yöneticileri, Ulusal Sudan İslami Hareketi'nin kurucusu ve Sudan Halk Kongresi Partisi lideri Hasan Abdullah et-Turabi'nin⁷² fikirlerin, düşüncelerini etkileyici bulurlar ve son derece önem verirler. Islah Partisi çatısı altında bir araya gelen gruplar içersine Selefiler de dahil olur. Ancak bu Selefi akım, bilinen Selefi yapılardan farklı olarak Yemen'in tarihiyle yakından ilgili olan Zeydiyye mezhebine karşı ilmi dayanakları olan bir akım olarak ortaya çıkar. Bu akımın en önde gelen iki ismi Eski Yemen Başkanlık Konseyi Üyesi Abdülmecid Zindani ile Uluslararası Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın Yemen Temsilcisi Şeyh Yasin Abdülaziz el-Muhafız'dır.⁷³

Ali Abdullah Salih'in Yemen'in başına getirilmesiyle birlikte Islah Partisi, Güney Yemen'de faaliyet gösteren Yemen Sosyalist Partisi'ne karşı Salih ile işbirliği yoluna

⁷¹ Semir Yorulmaz, “Uluslararası Müdahaleler Karmaşık İç Dengeler Ve Işığında Yemen Krizi”, (Çevrimiçi) <https://www.dunyabulteni.net/dubam-ortadoğu/uluslararası-mudahaleler-karmasik-ic-dengeler-ve-isiginda-yemen-krizi-h427970.html>, (Erişim tarihi: 18 Ekim 2020).

⁷² Sudan'daki Müslüman Kardeşler'in kurucusudur.

⁷³ Mustafa Salâh, “el-İhvanu'l-müslümün fi'l-Yemen Tarih min'l-tehâlufât ve't-tehdîdât”, (Çevrimiçi) <http://www.acrseg.org/40952>, (Erişim tarihi: 10 Ekim 2020).

gider.⁷⁴ Yemen devlet başkanı Salih iktidarını sağlamlaştırmakla meşgul iken, İhvan teşkilatı, kurduğu eğitim kurumlarını yaygınlaştırarak ülkenin birçok yerinde geniş kitlelere ulaşmayı başarır.⁷⁵

2001 yılı 11 Eylül saldırılarının yaşanmasıyla beraber, başta İman üniversitesi olmak üzere İhvan hareketine bağlı tüm ilmi müesseselerin kapatılması kararı alınır. Bu karar, hem yurtiçinde hem de yurtdışında büyük tartışmalara neden olur. Kapatma kararının ardından bu eğitim kurumlarının kurucu başkanı olan Abdülmecid Zindani'den, terörle mücadele bağlamında şüpheye düşmekten kaçınmak gerekçesiyle bu kurumlarda eğitim gören 500 yabancı öğrencinin sürgün etmesi istenilir. Bunun üzerine iktidara karşı tavır alan İhvan hareketi, Yemen'deki sosyalist ve solcu partilerle bir araya gelerek 2003 yılında rejime karşı *Ortak Hareket/Buluşma Partileri* adında bir koalisyon kurulur. Bu koalisyon birlikteliği, Ali Abdullah Salih'in 23 Kasım 2011'de, Körfez İşbirliği Konseyi'nin (KİK) girişimiyle varılan yetki devrine yönelik anlaşmayı Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da imzalaması ve bütün yetkilerini Abdurabbuh Mansur el-Hadi'ye teslim etmesine kadar varlığını sürdürür.⁷⁶

Yemen'deki insanlık dışı şartları protesto etmek üzere başlayan Arap Baharı hadisesinde İslah Partisi, göstericilerin yanında yer alarak protestolara destek verip Salih'in devrilmesi ve yerine el-Hadi'nin devlet başkanı olmasında önemli rol oynar. Yönetimin el-Hadi'ye devredilmesinin ardından İslah Partisi, devlet içinde önemli bir konum elde eder, öyle ki partinin, devletin tüm işlerini yönettiği kanaati oluşur.⁷⁷

İslah Partisi, mensubu olduğu Müslüman Kardeşler teşkilatının uluslararası arenada izlediği politikaları pragmatik bir şekilde, kendisinin de yararına olacak biçimde benimser. Parti, bazen görünürde Yemen'deki meşru hükümetin politikalarını destekleyen tutumlar

⁷⁴ Kadriye Sınmaz, “Yemen’de Mezhebi Değil, Siyasi Bir Savaş Var”, (Çevrimiçi) https://insamer.com/tr/yemende-mezhebi-degil-siyasi-bir-savas-var_508.html, (Erişim tarihi: 15 Ekim 2020).

⁷⁵ İsmail Hakkı Hira-Ömer Yakut, **Yemen**, Genç İDSB, İstanbul, 2015, s. 23.

⁷⁶ Veysel Kurt, “Devrim’den Askeri Müdahaleye Yemen”, **SETA**, S. 144, İstanbul, 2015, s. 10.

⁷⁷ Yorulmaz, “Uluslararası Müdahaleler Karmaşık İç Dengeler Ve Işığında Yemen Krizi”, <https://www.dunyabulteni.net/dubam-ortadoğu/uluslararası-mudahaleler-karmasik-ic-dengeler-ve-isiginda-yemen-krizi-h427970.html>, (Erişim tarihi: 18 Ekim 2020).

sergilerken zaman zaman da İnan tarafından askeri ve stratejik konularda desteklenen Husiler'le paralel hareket eder.⁷⁸

2. ALİ ABDULLAH SALİH (GENEL HALK KONGRESİ PARTİSİ)

Yemen'in devrik Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih, 1942 yılında **Sanhan** vilayetine bağlı *Beyt el-Ahmar* kasabasında dünyaya gelir. 16 yaşındayken İmam Ordusu'nun saflarında yerini alır. 1960 yılında ise orduya katılarak ilk kariyerine adım atar. 1962 yılına gelince kraliyet yanlıları ile cumhuriyetçiler arasında meydana gelen Kuzey Yemen İç Savaşı'nda cumhuriyetçilerin içinde yer alır. Salih, askeri eğitim hayatında adım adım ilerleme kaydeder ve 1964 yılında *zırhlı birlikler okuluna* girer. Eğitimini Zırhlı araçlar üzerinde devam ettiren Salih, bir süre sonra bir zırhlı araçlar biriminin komutanlığını üstlenir. Belli bir dönem sonra terfi ederek zırhlı araçlar taburunun komutanlığına getirilir. Daha sonra filo komutanlığı gibi üst düzey görevler alır. 1975 yılında Yemen'in batısında bulunan ve yaklaşık 3 milyon nüfusa sahip olan Taiz bölgesindeki kara kuvvetlerine tuğgeneral olarak tayin edilir.⁷⁹

Dönemin Yemen Cumhurbaşkanı Ahmed el-Gaşmi'nin öldürülmesinden sonra göreve gelen Abdulkerim el-Arşi'nin de görevinden istifa etmesiyle birlikte gelişen olaylar zinciri sonucunda boşalan Devlet Başkanlığı koltuğuna 1978 yılının 17 Temmuz günü Ali Abdullah Salih, Yemen Cumhurbaşkanlığına getirilir. 1978 yılında görevi devralan Salih, bu tarihten itibaren Arap Baharıyla başlayan toplumsal hareketlilik sonucu görevinden istifa ettiği 25 Şubat 2012 tarihine kadar cumhurbaşkanlığı koltuğunda kalır. Bu görevde 33 yıl kalarak Yemen'de en uzun süre hüküm süren Cumhurbaşkanı unvanını alır.⁸⁰ Ali Abdullah Salih dönemine genel olarak bakıldığında zaman Yemen'inin iktisadi ve sosyal açıdan uluslararası arenada arzu edilen seviyeye ulaştığı söylenemez. Aksine 2012 yılına gelindiğinde Yemen'in dünya en yoksul ülkeleri arasında yer aldığı görülür.

⁷⁸ Ensar Muslu, "Yemen 2011", **Ortadoğu Yıllığı 2011**, Kemal İnat-Muhittin Ataman (vd.), İstanbul Açılım Kitap, 2011, s. 328.

⁷⁹ New Turk Post, "Tefâsîlün gad tesma'uhâ li evveli merratin 'an Ali Abdullah Sâlih", (Çevrimiçi) <https://newturkpost.com/news/20677-%D8%AA%D9%81%D8%A7%D8%B5%D9%8A%D9%84-%D9%82%D8%AF-%D8%AA%D8%B3%D9%85%D8%B9%D9%87%D8%A7-%D9%84%D8%A3%D9%88%D9%84-%D9%85%D8%B1%D8%A9-%D8%B9%D9%86-%D8%B9%D9%84%D9%8A>, (Erişim tarihi: 02 Mayıs 2020).

⁸⁰ New Turk Post, "Tefâsîlün gad tesma'uhâ li evveli merratin 'an Ali Abdullah Sâlih", (Erişim tarihi: 02 Mayıs 2020).

Devrik Cumhurbaşkanı Salih, Yemen'in kuzeyindeki askeri birlikleri tek bir çatı altında toplamayı başarır ve yeni bir dönemin fitilini ateşler. Zira bölgede söz sahibi olan ordu yetkililerinin çoğu Salih'in akrabasıdır ve aynı zamanda kendisine mutlak manada bağlıdırlar. Salih, Yemen ordusunu ulusal bir kurum olmaktan çıkarır. Devletin ordusu karşılıklı çıkarların, ikili ilişkilerin, şahsi menfaatlerin, aile yahut kabile bağlarının ön plana çıktığı bir kurum halini alır.⁸¹

İktidarının ilk yıllarında Salih, aynı zamanda akrabası olan ordudaki bazı üst düzey kişilere güvenir. Güvendiği bu şahısların başında, 1978 yılında gerçekleşen *Nasiri* darbesinin başarısızlıkla sonuçlanmasında etkin rol alan ve 2012 yılına kadar Birinci Zırhlı Birlikleri komutanlığını yapan Ali Muhsin el-Ahmeri'dir.

Salih, iç tehditlere karşı başkenti korumak amacıyla Yemen Silahlı Kuvvetleri'ne bağlı Cumhuriyet Muhafızları adıyla özel bir birlik kurmaya karar verir. Kurulacak yeni birliğin başına ise Tuğgeneral Ali Salih el-Ahmeri'yi getirir. Muhafızların başlıca görevleri, başkanlık binasını ve devlet başkanının bir yerden başka bir yere giderken emniyetini sağlamaktır. Cumhuriyet Muhafızları, zaman içerisinde geliştirilir ve faaliyet alanı genişletilir. Nihayet Yemen'deki bütün toprakları kapsayan hâkim güç konumuna getirilmeye çalışılır. Bunun yanı sıra *Özel Muhafızlar* ve *Özel Kuvvetler* adı verilen yeni askeri birimler kurulur. Sonunda Salih kurduğu tüm askeri birimleri bir çatı altında toplar. Tuğgeneral Ali Salih el-Ahmeri'ye el çektirerek yerine torunu Ahmet'i atar.⁸²

1994 yılında kuzeyde birlik yanlıları ile güneyli ayrılıkçılar arasında meydana gelen Birinci Yemen İç Savaşı'ndan sonra Yemen yönetimi, daha sonra kurulacak yeni düzenin kırılğanlığının artmasına neden olacak bir dizi yeni icraat ve politikayı hayata geçirir. Bu bağlamda atılan adımların en önemlisi, Yemen'in güney tarafında görevli olan binlerce askerin ve subayın ordudan çıkarılması ve birçoğunun da zorunlu emekliliğe sevk edilmesidir. Geriye kalan yöneticiler ve çalışanlar ise ikinci derecede idari veya danışmanlık benzeri görevlere getirilir.⁸³ Savaşın, güneyli ayrılıkçıların yenilgisi ve Yemen'in yeniden birleşmesiyle sonuçlanmasından sonra Salih, özelde orduyu genelde ise

⁸¹ Veysel Ayhan, **Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler ve Türkiye ile İlişkiler**, (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi), Ankara, 2010, Rapor No: 10, s. 7.

⁸² Mustafa en-Numan, "Ali Abdullah Salih 2 (Salih...Ali Muhsin...Tazizü'l-Mevki...13 Yenâyir)", (Çevrimiçi) <https://www.independentarabia.com/node/14536>, (Erişim tarihi: 15 Mayıs 2020).

⁸³ Mustafa Aydintepe-İzzettin Artokça, **Yemen**, TASAM, 2013, Stratejik Rapor No: 55, s. 8.

bütün devleti ele geçirmeyi başarır. Ülkenin fiili liderliği Salih'e bağlı sahadaki yöneticilerin elinde olur.

Tarihi hadiselere bakılırsa Yemen ordusu her zaman için kabilelerin gücüne ihtiyaç duymuştur. 1994 yılında Yemen'de meydana gelen iç savaşın başarısızlığa uğratılmasında ülkenin birliğinden yana tavır takınan ve Salih'in güdümünde olan askeri birlikleri destekleyen kabilelerin önemli rolü herkesçe kabul edilen bir durumdur. Aynı şekilde Yemen ordusu, 2004-2009 yıllarında *Saada* ve *İmran* vilayetlerinde Husiler'in asi milislere karşı *Saada* Savaşı veya diğer ismiyle Altı Savaş'ında yerel kabilelerden yardım alır.⁸⁴ Keza Yemen Yönetimi, el-Kaide örgütüne karşı başlattığı operasyonlarda bir kez daha kabile liderlerinin yardımına başvurmuştur. Bu çerçevede ülkenin güneyinde yer alan *Şebve* ve *Ebyen* şehirlerinde orduya destek vermek üzere kabile birlikleri oluşturulur.

Yemen'deki bazı siyasiler, Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih'in, kendisine muhalefet eden tanınır politikacılara ve muhalefet partilerine karşı kullanılmak üzere el-Kaide örgütüne bağlı unsurlara aylık maaş verdiğini ileri sürer. Keza el-Kaide örgütü, Salih'in dış ilişkilerde maddi destek almak için sürekli olarak kullandığı gizli kart görevini görür.⁸⁵

Devlet ordusundan bağımsız hareket eden kuvvetler ve ülkeyi İmamlık sistemiyle yönetmeyi hedefleyen bir grup olarak düşündüğü Husiler'e yönelik 2004 ve 2009 yıllarında tam altı defa savaş ilan eder. Egemenliği altında olan askeri birlikleri geliştirmeyi amaçlayan Salih, söz konusu savaşlar sayesinde Suudi Arabistan başta olmak üzere körfez ülkelerininin maddi ve manevi desteğini almayı başarır. Özellikle Cumhuriyet Muhafızları ve Özel Kuvvetler üzerinden ciddi manada güç devşirir. Diğer taraftan Husiler de sahada askeri tecrübeler kazanır.⁸⁶

2011 yılına gelindiğinde Arap Baharı'ndan etkilenecek Yemen Bahar'ı adı altında Cumhurbaşkanı Salih'in iktidarını protesto etmek için gösteriler düzenlenmeye başlanır. Söz konusu gösterilerin üzerinden bir yıl geçtikten sonra Genel Halk Kongresi Partisi ile

⁸⁴ Tayyar Arı, "Yemen'de Arap Baharından Husi Darbesine: Bir Demokrasi Denemesinden Başarısız Devlete Mi?", **Stratejik Düşünce Enstitüsü Dergisi**, S. 5, Ankara, 2015, s. 2-3.

⁸⁵ Serpil Açıkalın, Gamze Coşkun, Sedat Laçiner, **Yemen Dosyası: Fakirlik ve Terör Kısacasında Bir Ülke**, (Uşak Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları), Ankara, 2010, s. 102.

⁸⁶ El-Hürri, "Hakeme'l-Yemene 33 'âmen... Men Hüve Ali Abdullah Salih'", (Çevrimiçi) <https://www.alhurra.com/a/ali-saleh/405588.html>, (Erişim tarihi: 02 Aralık 2020).

Ortak Hareket Partileri bir plan üzerinde anlaşılır. Bu plan, genel seçimlerin yapılarak iktidarın devlet başkanı yardımcısına devredilmesini ve muhalefetin geçiş hükümetinin başına geçmesini ön görür. KİK'in de desteklediği bu barış planı gereğince Salih, devlet başkanlığı görevini bırakmak durumunda kalır. İmzalanan barış planı kapsamında yargı yolunun açılmasına karşı Salih için dokunulmazlık kararı, Yemen Temsilciler Meclisi'nde onaylanır ve bir kanun halini alır. Anlaşma gereğince bütün yetkiler, Salih'in 17 yıl yardımcılığını yapan *Mansur Hadi*'ye devredilir. Diğer taraftan Devlet başkanlığı görevinden el çektirilen Salih ise Genel Halk Kongresi Partisi Başkanı olarak kalmaya devam eder. 2017 yılında Husi milisler tarafından öldürülünceye kadar Genel Halk Kongresi Partisi başkanlığına devam eder.⁸⁷

Dokunulmazlık kararı, askeri birliklerin kabilelerle işbirliği yapmasında hayati ve belirleyici bir rol oynar. Bu kapsamda Salih'in güdümünde olan Cumhuriyet Muhafızları'nın desteğini arkasına alan Husiler, 21 Eylül 2014 tarihinde önce İmran şehrini ardından da başkent Sana'yı kontrol altına almayı başarır. Bu arada Salih'in siyasi ve askeri alanlarda etkisinin devam ettiği gibi yöneticiler üzerinde de sözünün geçtiğini ifade etmek gerekir. Salih yanlıları ile Husiler, devlete karşı güçlerini birleştirirler ve başkent Sana'ya yakın bazı şehirleri egemenliği altına alırlar. Husiler, Cumhurbaşkanlığı Muhafızları ile bir süre çatıştıktan sonra 2015 yılının 19 Ocağında Cumhurbaşkanı Hadi'nin evine saldırı düzenler. Ayrıca orduya bağlı birlikler basılarak başkanlık binasına saldırırlar. Salih yanlısı füze kampları her hangi bir mukavemet gösterilmeden Husiler'e teslim edilir. Salih bütün bunları elini güçlendirmek için yapar. Husiler ile Hadi arasındaki iktidar savaşının arka planında Salih'in olduğunu söylemek yanlış olmaz.⁸⁸

2017'nin sonlarına doğru Salih ile Husiler'in arasındaki işbirliği bozulur. Başkent Sana'da iki taraf arasında silahlı çatışmalar başlar. 2 Aralık tarihinde Husiler'den tamamen ayrıldığını ilan eden Salih, kendisini destekleyen güçlere ülkeyi yeniden kurtarma çağrısı

⁸⁷ Arı, "Yemen'de Arap Baharından Husi Darbesine: Bir Demokrasi Denemesinden Başarısız Devlete Mi?", s. 3-4.

⁸⁸ Arı, "Yemen'de Arap Baharından Husi Darbesine: Bir Demokrasi Denemesinden Başarısız Devlete Mi?", s. 6-8.

yapar. Bunun üzerine Husiler, Salih'in evine saldırır. 4 Aralık günü Husi milisler tarafından 30'dan fazla kurşun sıkılarak öldürülür.⁸⁹

3. YEMEN SOSYALİST PARTİSİ

Birleşik Yemen'deki ana partilerden biridir. Eski Güney Yemen'in siyasetinde etkili olmuştur. Bu Parti, 1978 yılının Ekim ayında "Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti" adıyla güney Yemen'de kurulur. Sosyalist Parti'nin kökleri 1948'de Beyrut'ta kurulan Arap Milliyetçileri hareketine dayanır. Diğer ulusal güçlerle birlikte Güney Yemen'deki İngilizlere karşı mücadeleye katılır. Eski Kuzey Yemen ve Mısır'ın desteklediği milliyetçiliğin şemsiyesi altında diğer partilerle birlikte kurtuluş savaşına katılır. Bu Ortak mücadele, 1967'de İngilizlerin güneyden çıkarılmasıyla sona erer. Söz konusu parti, 1978'den Yemen birliğinin kurulduğu 22 Mayıs 1990'a kadar güney Yemen'i yönetir. *Ali Salim el-Baid* 1986-1994 döneminde partinin Genel Sekreterliğini yapar. Daha sonra 2005 yılına kadar *Ali Salih Abad*, Ağustos 2005'teki partinin beşinci genel kongresinde ise bu göreve *Yasin Said Numan* getirilir.⁹⁰

Parti, aslında Marksizm'i referans almakta iken 1994 yılında çıkan ayrılık savaşından sonra özellikle din ve milliyetlerin hakları başta olmak üzere fikirlerini tekrar gözden geçirir. Parti kendisini yeniden yapılandırır ve Halk Kongresi Partisi ile iktidarı paylaşır. 27 Nisan 1993'te Birleşik Yemen'de yapılan ilk yasama seçimlerine katılır. Bu seçimde 301 sandalyeden oluşan Temsilciler Meclisi'nin 56 sandalyesini (%26'sını) kazanır. 1994 ayrılık savaşını destekledikten sonra iktidardan çekilir.⁹¹

Dönemin iki parti lideri, kuzey-güney birliği anlaşmasından sadece dört yıl sonra, 1994'te patlak veren ayrılık savaşını destekler. Savaş, Güney'in yenilgisiyle sona erer. *Ali Salim el-Baid* başta olmak üzere önde gelenlerin birçoğu yurtdışına iltica eder ve bazıları

⁸⁹ Euronews, "Ali Abdullah Salih kimdir?", (Çevrimiçi) <https://tr.euronews.com/2017/12/04/ali-abdullah-salih-kimdir->, (Erişim tarihi: 20 Haziran 2020).

⁹⁰ Ayhan, *Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler ve Türkiye ile İlişkiler*, s. 8-9.

⁹¹ Ayhan, *Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler ve Türkiye ile İlişkiler*, s. 9; Merve Şahin, *Dış Aktörlerin Dinamiklerine Etkisi: Yemen Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü), İstanbul, 2020, s. 95-96.

da sürgüne gönderilir. Bu parti, Arap Baharı rüzgarlarının estiği 2011 yılında başlayan protestolara katılır ve başkan Salih'in devrilmesine katkı sağlar.⁹²

4. HUSİLER

Husiliği, 1990 yılında “İnançlı Gençlik” adı altında kendisini ilan eden bir hareket, topluluk veya fikri organizasyon şeklinde tanımlayabiliriz. Bu hareket, ilk çıktığı sıralarda faaliyetlerine eğitim ve kültür çerçevesinde Zeydi mezhebini temel alarak İslami bilimleri öğretmek ve gençleri bu doğrultuda yetiştirmek için çeşitle etkinlikler şeklinde başlar. Daha sonra çok geçmeden 2004'te başlayarak “Husiler” unvanı ile silahlı bir askeri organizasyona dönüşür.⁹³

Daha da geriye giderek bu hareketin köken olarak nereye dayandığı hakkında birza bilgi verelim. Kaynaklara baktığımız zaman *Saada* bölgesi eskiden biri Yemen'de Zeydi topluluğuna merkez olmuştur. Husi hareketinin buradan yani Zeydiler arasından doğduğu görülür. Husi hareketinin kökeni, 1980'li yıllara dayanır. İlk planlı faaliyetleri 1982'de Zeydi mezhebini gençlere öğretme amacı ile o dönemin önemli alimlerinden olan *Salah Ahmed Feliiteh* tarafından başlatılır. O zaman gençlere öğretilen dersler arasında, *Muhammed Bedreddin el-Husi* tarafından verilen *İran devrimi ve ilkeleri* gibi çeşitli dersler de yer alır. Bu organizasyonun içinde yer alan ve gençlerin eğitimi konusunda görevli olan *Bedreddin el-Husi* aynı zamanda Zeydilerin önde gelen alimlerinden birisidir.⁹⁴

1990 yılına gelindiğinde Yemen birliğinin oluşmasıyla çok partili siyasi sisteme geçilir. Husiler de “Hak Partisi” adıyla bir parti kurar. Bu parti, en önemli kurucu üyelerinden biri olan ve aynı zamanda Yemen'deki Zeydi toplumunu temsil eden *Muhammed Bedreddin el-Husi* tarafından yönetilir. 1993 yılında da temsilciler meclisine girer.⁹⁵

⁹² Yorulmaz, “Uluslararası Müdahaleler Karmaşık İç Dengeler Ve Işığında Yemen Krizi”, (Erişim tarihi: 18 Ekim 2020).

⁹³ Ali Semin, “Yemen Krizi, Husiler ve İran-Körfez Güç Mücadelesi”, **BİLGESAM Analiz / Orta Doğu**, S. 1201, İstanbul, 2015, s. 1-2.

⁹⁴ Nâyif ed-Dûserî, **el-Hareketü'l-hûsiyye dirasetün menheciyyetün şamile**, (Daru's-Sahveti'l-âlemiyye,li't-tıbbâ'ati ve'n-neşr), Kahire, 2011, s. 9; Ferda Vuslat Bostan, “ **Uluslararası Hukukta Devletin Sorumluluğu ve İç Savaşı: Yemen ve Libya Örnekleri**”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Yalova, 2020, s. 103-104.

⁹⁵ Nâyif ed-Dûserî, **el-Hareketü'l-hûsiyye dirasetün menheciyyetün şamile**, s. 10.

1996 yılında *Bedreddin el-Husi*, oğullarıyla birlikte topluca istifalarını sunarak *Hak Partisi* ile olan bütün ilişkilerini sona erdirir. Bu ayrılmanın arka planında yine mezhep içersindeki anlaşmazlıklar vardır. Özellikle önde gelen imamlardan *Mecd ed-Din el-Müeydi* ile görüş ayrılığına düşer. Bu anlaşmazlık ise iki şeyden kaynaklanır:

Birincisi: *Bedreddin el-Husi* ve oğullarının 1979 İran devrimi ve Humeyni rejiminin (İran Şiiliği) etkisi ile başta *Hz. Ebu Bekir* ve *Hz. Ömer* gibi Sahabeler ile müminlerin annelerine hakaret etmeleri, yine Mehdi'nin dönüşü ve sünnet kitapları ile hadis âlimlerinin değerini düşürücü ifadeler kullanıp bu fikirlerin gençlere öğretilmesi taraftarı olmalarıdır. Zira *Mecd ed-Din el-Müeydi* ve taraftarları bu fikirlere karşı çıkar.⁹⁶

İkincisi ise örgütlenmeden kaynaklıdır. *Bedreddin el-Husi* ve taraftarları, *Mecd ed-Din el-Müeydi* tarafından yönetilen Hak partisinin faaliyetlerini ve yaklaşımlarını Şiilikten uzak ve geneleksel bulurlar ve karşı çıkarlar.⁹⁷

Bedreddin el-Husi, Hak partisinden istifa ettikten sonra oğulları ile birlikte *İnançlı Gençlik* örgütüne kendilerini adayarak faaliyetlerini orada sürdürmeye devam eder ve *Saada* bölgesindeki kabilelerden gençleri bu harekete çekmek için büyük gayret gösterir. Belli bir süre bu çalışmalarına *Saada*'da sürdürdükten bu faaliyetleri bölge dışına da genişletmeye başlar. Zamanla "İnançlı Gençlik" organizasyonu ve faaliyetleri, *Saada* dışında *Sana*, *Hacce*, *İmran*, *Zammar* ve *el-Mahvit* gibi birçok bölgeye yayılır. İran destekli bu hareket, *Zeydiliği* öğretme ve faaliyetlerini genişletme amacıyla yayıldıkları her bölgede camiler ve özel merkezler inşa eder.⁹⁸

2000'li yılların başından itibaren *Husiler* şeklinde anılmaya başlanan bu hareket, Haziran 2004'te *Ensarullah* (Allah'ın yardımcıları/destekçileri) adıyla yeni bir merhaleye geçerek faaliyetlerini silahlı olarak devam ettirme kararı alır. Böylece örgüt, bu isim altında askeri milislere dönüşür ve 2004-2009 yılları arasında yaklaşık 6 yıl sürecek olan

⁹⁶ Nâyif ed-Dûserî, *el-Hareketü'l-hûsiyye dirasetün menheciyyetün şamile*, s. 11-12.

⁹⁷ Nâyif ed-Dûserî, *el-Hareketü'l-hûsiyye dirasetün menheciyyetün şamile*, s. 11-12.

⁹⁸ Büyükkara, "Sosyal, Siyasî ve Dinî Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi", s. 129.

Yemen ordusu ile mücadeleye başlar.⁹⁹ Bu süre zarfında yapılacak olan savaşlar, 6 farklı zamanda yapılmış olup Yemen tarihine *altı savaşlar* şeklinde geçecektir.¹⁰⁰

İlk silahlı çatışma, 18\06\2004 tarihinde *Hüseyin el-Husi*'ye tabi olanlar ile devlet güçleri arasında başlar. Daha sonra *Hüseyin el-Husi*'nin güvenlik güçleri tarafından zorla tutuklanması kararı çıkarılır ve zorla göz altına alınarak tutuklanır. Hemen bunun akabinde hükümet, bazı Husi bölgelerini bombalamak için savaş uçakları gönderir.¹⁰¹

Yemen yönetimi, bir taraftan bunlara bu şekilde baskı yaparken bir taraftan da Bakanlar kurulu aracılığı ile resmi din eğitimi kapsamı dışındaki tüm dini eğitim merkezlerinin kapatılması ve din eğitimi müfredatının tamamen gözden geçirilmesi için acil bir karar alır. Ayrıca Güvenlik güçleri, Husi hareketine mensup oldukları gerekçesiyle çok sayıda şüpheliyi tutuklama yoluna gider. Bu tutuklamalar bu hareketin yayıldığı bütün bölgelerde yapılır.¹⁰²

Yönetim ile Husiler arasında 18\06\2004 tarihinden itibaren başlayan ilk savaş ve yaklaşık beş ay sürer. Ancak hükümet, Husiler'le olan mücadelesinde arzu edilen başarıyı gösteremez. Özellikle karada yani sahada bir türlü muvaffak olamaz. Belki de 1990'lı yılların başından itibaren İran'dan gizli destek gören Husiler'in gerçek gücünü tahmin edemez. Devlet, zaman zaman teslim olmaları ve devlete tabi olmaları konusunda Husiler'e çağrı yapsa da bu kabul görmez. Aksine Husilerden daha fazla tepki görür. Zaman geçtikçe mücadele eskisinden daha da şiddetlenir. Hükümet, Husiler'in kontrolünde olan bazı bölgeleri ve dağları ele geçirir. Hatta bir ara Husiler'in merkezine girmeyi de başarır. Bir ara Husiler'i köşeye sıkıştırır ve aradan çok geçmeden 9/10/2004 tarihinde *Hüseyin el-Husi*'nin öldürüldüğü ilan edilir. Böylece, Saada'daki devlet ve Husi güçleri arasındaki kanlı çatışmaların ilk turu sona ermiş olur.¹⁰³

2005 yılının Mart ayında hükümet güçleriyle Husiler'e arasında **ikinci silahlı çatışma** baş gösterir. Kısa süre içerisinde Saada bölgesinin tamamına yayılır. Her ne kadar

⁹⁹ Büyükkara, "Sosyal, Siyasî ve Dinî Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi", s. 139.

¹⁰⁰ Murat Cingöz, **Ortadoğu'da İran- Suudi Arabistan Mücadelesi ve Yemen Sorunu: Sosyaş İnşacı Bir Analiz**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul, 2018, s. 77-78.

¹⁰¹ Büyükkara, "Sosyal, Siyasî ve Dinî Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi", s. 139.

¹⁰² Nâyif ed-Düserî, **el-Hareketü'l-hûsiyye dîrasetün menhecîyyetün şamile**, s. 35.

¹⁰³ Büyükkara, "Sosyal, Siyasî ve Dinî Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi", s. 139-140.

Husiler, savaşı diğer bölgelere de taşımaya çalışsa da bunda başarılı olamaz. Zira devlet güçleri bu konu da gerekli önlemleri alır. Nihayet yönetim ile Husiler arasındaki bu çatışma da 14 Nisan 2005'te son erer.¹⁰⁴

Üçüncü silahlı çatışma, aynı yılın Kasım ayında bir grup Husinin Saada bölgesindeki bir pazarda güvenlik güçlerini pusuya düşürmesiyle başlar. Husiler, kendi ilerlemelerine engel olmamaları için öncelikle devlet yanlısı kabile önderlerini hedefine koyar. Devlet, çatışmaları mümkün olan en kısa sürede bitirmek için hafif, orta ve ağır silahlar kullanır. Ancak Husiler'in bu kadar uzun süre direnebileceklerini tahmin edemez. Husiler bu direnme gücünü, devletin dahi elinde bulunmayan bir kısım gelişme silahları kendilerine veren İran'dan alır. 28 Şubat 2006 tarihinde, isyancı lider *Abdülmelik el-Husi* ile hükümet arasında uzlaşma sağlanarak bu iç çatışma da sonlanmış olur.¹⁰⁵

Dördüncü silahlı çatışma, yaklaşık bir yıl sonra 9 Ocak 2007 tarihinde bir grup Husi'nin, otoyolda faaliyet gösteren bir Suudi şirketine, Yemen ordusunun yolunu kolaylaştırdığı ve Saada Yahudilerini Amerika ve İsrail yanlısı oldukları gerekçesiyle yerlerini terk etmeye davet ettiği gerekçesiyle saldırıp şirketin çalışmalarını engellemesiyle başlar. İki taraf arasındaki çatışmalar şiddetlenerek ve genişleyerek devam eder. Cumhurbaşkanı Salih, Husiler'in kararlaştırılan şartları kabul edene kadar savaşın durmamasını emreder. İleri sürülen şartlar şunlardır: Husiler'in silahları bırakması, Husiler'in vatandaşlar arasında mezhep ayrımcılığını körükleyen kitapları yayınlamaması, yabancı bir ülke için casusluk yapmaktan kaçınmaları ve Husiler'in bulunduğu bölgelerde devletin etkisini daha da artırması.¹⁰⁶

Katar Devletinin meseleye müdahale edip iki taraf arasındaki çatışmayı durdurmak üzereyken devletin ileri sürdüğü şartların altıncı maddesini (devletin Husiler'in buldukları bölgelerde devletin etkisinin artırılması) Husiler'in kabul etmemesi üzerine 29 Nisan 2008 tarihinde taraflar arasında **beşinci silahlı çatışma** başlar. Kimilerine göre, beşinci savaşın başlamasına Saada'da bir caminin önünde patlatılan bir motosiklet etkili olmuştur. Bu savaşta Husiler, *Sana* yakınlarındaki *El-Cewf* ve *İmran* bölgelerinde farklı

¹⁰⁴ Nâyif ed-Dûserî, *el-Hareketü'l-hûsiyye dirasetün menheciiyyetün şamile*, s. 81.

¹⁰⁵ Ahmed Emin eş-Şucâ, *Bâ'de's-sevrati's-Ş'abiiyyet'l-Yemeniyye İran ve'l-Hûsiyyûn Mürâci' ve Mevaci'*, (el-Beyan Merküzü'l-Buhûsi ve'd-Dirâsât), Riyad, 2013, s. 48-51.

¹⁰⁶ eş-Şucâ, *Bâ'de's-sevrati's-Ş'abiiyyet'l-Yemeniyye İran ve'l-Hûsiyyûn Mürâci' ve Mevaci'*, s. 54-57.

strateji uygulayarak yeni cepheler açar. 17 Haziran 2008 tarihinde Cumhurbaşkanı Salih'in devreye girmesiyle bu çatışma da durdurulur.¹⁰⁷

İki tarafın birbirlerine karşı artan ithamları, saha ihlalleri ve devletin Saada'daki dokuz yabancıyı kaçırılmasında Husiler'in parmağının olduğunu düşünmesi nedenleriyle 2009 yılının Nisan ayında **altıncı silahlı çatışma** başlar. Devlet Husiler'in bulunduğu bölgelere hava saldırıları düzenler. Bu arada iki taraf arasındaki suçlamalar daha da artar. Devlet, İran gibi bazı yabancı ve mezhepçi ülkeleri Husiler'i desteklemekle barış sürecine engel olduklarını ileri sürer. Bu süreçte Suudi Arabistan, Husiler'in yaşadıkları bölgeleri havadan bombalayarak ve Yemen ordusuna lojistik destek vermek suretiyle Husiler'e karşı bu savaşa katılmış olur. 2010 yılının Ocak ayında tarafların anlaşmasıyla bu iç savaşta sona erer.¹⁰⁸

Husiler, 2011'in başlarında Arap Baharı'nın etkisi ile Ortak Hareket partileri önderliğinde Cumhurbaşkanı Salih'in yönetimini devirmek amacıyla başlatılan gençlik devrimine katılırlar. Öyle ki, dönemin Başkan Yardımcısı olan Hadi'yi başa getirerek Yemen krizine barışçıl bir çözüm öneren Körfez ülkelerinin girişimini de reddederler. Husiler, diğer partilerle beraber ulusal diyalog konferansına katılır ancak Yemen'i altı federal bölgeye bölmeyi kararlaştıran, bu konferansın sonuçlarını kabul etmez.¹⁰⁹

Husiler, siyasi diyaloglara ve uzlaşmalara katılmayı genelde reddederler ve devlete karşı silahlı mücadeleyi seçerler. Süreç içerisinde Husiler, devletin Yemen'in Güneyinde sıkıntılar çıkaran El Kaide unsurları ile mücadelesinden yararlanıp eski Cumhurbaşkanı Salih ile ittifak kurarlar. 2014 yılının Eylül ayının başında Husiler, başkent Sana yakınlarındaki *İmran* bölgesinin kontrolünü ele geçirirler. 21 Eylül'de ise Sana'yı kontrolleri altına alırlar. Husiler, başkan Hadi'nin çevresini daraltmaya başlarlar ve bir süre sonra da Hadi'yi devirmek için başkanlık Sarayı'nı kuşatırlar. Olayların bu şekilde gelişmesiyle Hadi Aden'e kaçmak durumunda kalır. Husiler Hadi'yi takip etme bahanesiyle Aden'e kadar ilerler. Hadi oradan da Oman'a kaçar. Artık meşru hükümet devrilmiş olur. Bu aşamada neredeyse Yemen'in üçte ikisi Husiler tarafından kontrol

¹⁰⁷ eş-Şucâ, *Bâ'de's-sevrati's-Ş'abiyet'l-Yemeniyye İran ve'l-Hûsiyyûn Mürâci' ve Mevacî'*, s. 61-63.

¹⁰⁸ eş-Şucâ, *Bâ'de's-sevrati's-Ş'abiyet'l-Yemeniyye İran ve'l-Hûsiyyûn Mürâci' ve Mevacî'*, s. 66-70.

¹⁰⁹ Semin, "Yemen Krizi, Husiler ve İran-Körfez Güç Mücadelesi", s. 2.

edilmeye başlanır. Bu aşamadan sonra Suudi Arabistan Husiler'e karşı Asifet-ül Hazm (Kararlılık fırtınası) harekâtını başlatır ve bu savaş günümüze kadar devam eder.¹¹⁰

5. EL- KAİDE ve YEMEN'DEKİ FAALİYETLERİ

El Kaide, 1979 yılında Afganistan'da Sovyetler Birliği'ne karşı cihat için *Üsame bin Ladin* önderliğinde Müslüman ülkeleri yabancı unsurlardan kurtarma düşüncesiyle kurulan bir örgüttür. Kuruluşundan itibaren uzun yıllar Afganistan'da Ruslara karşı mücadele eder. Ruslar Afganistan'dan çıktıktan sonra orada var olan gayri müslim dış güçlere karşı da mücadelesini devam ettirir. 1990 yılına gelindiğinde söz konusu örgüt, bütün dünyada gayri müslimlere karşı cihad ilan eder.¹¹¹

Yemen'de El Kaide, *Arap Afganlar* olarak bilinen grupları Yemen'e 1990 yılından itibaren dönüşünden sonra ortaya çıkar. Afganistan'dan dönen bu gruplar arasında bir çok Yemen'li de bulunur. 1992 yılında örgüt, Aden'deki ABD Donanması unsurlarını hedef alır. El Kaide, 1990'lı yıllarda gayri müslim unsurlara karşı Yemen'de yaklaşık 73 saldırı gerçekleştirir. Bunların en meşhuru ve ses getireni Aralık 1998'de *Ebyen*'de İngiliz ve Avustralyalı turistleri hedef alan saldırıdır.¹¹² Daha sonra 2000 yılında 17 Amerikan askerinin ölümü ile sonuçlanan ABD'nin *USS Cole* adıyla bilenen savaş gemisine Aden limanında bombalama eylemi gerçekleştirir.¹¹³ Bunun üzerine Amerika, Yemen'in çeşitli bölgelerindeki örgüt unsurlarının bombalanması amacıyla Yemen hükümetinin hava saldırılarına destek verir.¹¹⁴

Örgüt, 2008 yılının Eylül ayında Sana'daki Amerikan büyükelçiliğine yapılan saldırıyı üstlenir. 2009 yılında ise Suudi Arabistan ve Yemen'de faaliyet gösteren iki kolunun (*El Kaide Arap Yarımadası'nda* adıyla) birleştirilmesiyle yeniden şekillenir. *Ebu Basir Nasır El-Vahayşi* liderliğindeki örgüt, bölgede İslami bir halifelik kurmak için Suudi

¹¹⁰ Semin, "Yemen Krizi, Husiler ve İran-Körfez Güç Mücadelesi", s. 2-3; Furkan Polat, "“ARAP BAHARI” SONRASI ORTADOĞU'DA KURULAN İTTİFAKLAR: SURİYE, YEMEN, LİBYA ÖRNEĞİ (2011-2015) ", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü), Sakarya, 2016, s. 84.

¹¹¹ İsmail Hakkı Hira-Ömer Yakut, *Yemen*, s. 27.

¹¹² Sercan Doğan, "Yemen'de El Kaide Varlığı", (Çevrimiçi) <https://orsam.org.tr/tr/yemende-elkaide-varligi/>, (Erişim tarihi: 15 Aralık 2020).

¹¹³ Açıkalin, Coşkun, Laçiner, *Yemen Dosyası: Fakirlik ve Terör Kısacasında Bir Ülke*, s. 105.

¹¹⁴ Yünce, *Çatışma Üzerine Yapısal Kurumlar: Ukrayna ve Yemen Örnekleri üzerinden Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, s. 71.

Arabistan'da kraliyet ailesini ve Yemen hükümetini devirmek amacıyla petrol tesislerine ve yabancılara ait güvenlik güçlerine saldıracağını vaat eder.¹¹⁵

2010'un Temmuz ayında Ebyen bölgesindeki siyasi ve kamu güvenliğinin iki farklı noktasına yapılan çifte saldırının da sorumluluğunu üstlenir.¹¹⁶

Örgüt, 2010 yılından itibaren kendisini *Ensar eş-Şeria* (şeriat yanlıları) adıyla lanse etmeye başlar. Ancak siyasetçiler, yapılan bu isim değişikliğinin örgütün hedefine daha kolay ulaşması amacıyla yaptığını, dolayısıyla da bunların El-Kaide'nin gerçek varisi ve uzantısı olduğu görüşünü taşırlar.¹¹⁷ Bu değişikliği *taktik ve psikolojik bir dönüşüm* olarak nitelendirirler. Bu yeni isimlendirmenin, adında din kullanılarak Yemen'deki aşiret toplumu kandırmak amacıyla yapıldığını ilave ederler.

Yemen'deki *Ensar eş-Şeria* örgütünün düşünce yapısı ve metotları, diğer Arap ve İslam ülkelerindeki El-Kaide unsurlarından farklı değildir. Şöyle ki; *Ensar eş-Şeria*, başta tevhit inancı olmak üzere, Allah'a, meleklerle, kitaplara ve peygamberlere iman, Sünnet-i nebevi'nin ikinci vahiy olduğu ve bunun Kur'an'ı Kerim'i açıklayan bir tefsir niteliği taşıdığı, sünnette sahih olan her şeyin hiç kimsenin ne dediğine bakılmaksızın uygulanacağı, bidatlerin büyüğü ve küçüğünden kaçınılması gerektiği görüşünü savunur. Ayrıca *Ensar eş-Şeria*, laikliğin çeşitli bayraklar altında ve doktrin farklılığı ile İslam'a aykırı ve insanı dinden çıkararak bir yol olduğuna inanır.¹¹⁸

Söz konusu örgütün merkezi Yemen'in Güneydoğusundadır. Ancak örgütün hedefi, genel olarak Yemen'de yeni bir *İslam Emirliği* kurulmasını sağlamaktır. Örgüt, Yemen'deki devrimin patlak vermesinden sonra meydana gelen siyasi karmaşa ile Yemen ordusunun iç meselelerle ve iktidar mücadelesiyle meşgul olmasını fırsat bilerek başta Güney bölgelerde olmak üzere birçok Yemen şehrinde etkisini ve varlığını en üst düzeye çıkarır. Örgüt, Yemen devrimcilerinin sempatisini kazanmak için bir taraftan devrime katılmaya çalışmakta diğer yandan da büyük ayaklanmalar sırasında bir takım eylem

¹¹⁵ İbrahim Arslan, "Yemen: İstikrarsızlaştırılan Bir Ülkede Bölgesel/Küresel Güç Mücadelesi", **Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 1, İstanbul, 2016, s. 23-24.

¹¹⁶ Açıkalin, Coşkun, Laçiner, **Yemen Dosyası: Fakirlik ve Terör Kısacasında Bir Ülke**, s. 105.

¹¹⁷ Hasan Ebu Haniye, "13 Yıl Sonra El Kaide Daha Tehlikeli", (Çevrimiçi) <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/13-yil-sonra-el-kaide-daha-tehlikeli>, (Erişim tarihi: 18 Temmuz 2020).

¹¹⁸ Aaron Zelin, "Know Your Ansar al-Sharia", (Çevrimiçi) <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/know-your-ansar-al-sharia>, (Erişim tarihi: 18 Ekim 2020).

girişimlerinde bulunur. Bu eylemlerin bazıları, *Ebyen* bölgesinde devlet güçleri ile zaman zaman çatışmaya girme ve askeri liderler ile güvenlik güçlerinin önde gelenlerine birtakım suikastlar düzenlemektir.¹¹⁹ *Ensar eş-Şeria*, ülkedeki Selefî okullarından mezun olanlar ile Müslüman Kardeşler'in (Islah Partisi) önde gelen liderlerinden biri olan *Şeyh Abdülmecid El-Zindani*'ye bağlı, El-İman Üniversitesi mezunlarından beslenmektedir.¹²⁰

Görüldüğü üzere *Ensar eş-Şeria* ve benzeri gruplar önemli ölçüde Selefî merkezlerinden destek almaktadır. Yemen'deki Selefî (Vehhabi) düşüncesi Yemen kökenli olmayıp Suudi Arabistan kaynaklıdır. Zira, Yemen'deki bilinen mezhebi gruplar (Zeydiler, Şafiiler, Tasavvuf ehli ve Çok az miktarda İsmaili'ler/Fatımiler) genel anlamda terörizm ve aşırıcılığı üretmezler, Selefî eğilim ve onun desteklediği grupların düşüncesi ile aynı fikirde değiller. Bu durum ise Selefî ve Müslüman Kardeşler örgütlerini hayatta kalmak için birbirleriyle işbirliği yapmaya iter.¹²¹

Yemen'deki bazı gözlemciler, başkent Sana'nın Husiler tarafından ele geçirilmesinde sonra Husiler'in hem kuzey hem de güney bölgelerine yönelmeleri üzerine Müslüman Kardeşler'e bağlı eğitim merkezlerinin *Ensar eş-Şeria* örgütüne açıldığını ifade ederler.¹²²

Ensar eş-Şeria ve Müslüman Kardeşler arasındaki bu yakınlık, her ikisinin de Yemen'deki Husiler'in etkisini azaltmak ve yayılmalarını engellemeye çalışmalarından kaynaklanır. Bu süreçte *Ensarullah örgütü* (Husiler) ile *Ensar eş-Şeria* (El-Kaide) arasındaki mücadele mezhep çatışması halini alır.¹²³

¹¹⁹ Arslan, "Yemen: İstikrarsızlaştırılan Bir Ülkede Bölgesel/Küresel Güç Mücadelesi", s. 24-25.

¹²⁰ Açıkalin, Coşkun, Laçiner, **Yemen Dosyası: Fakirlik ve Terör Kışkırcılığında Bir Ülke**, s. 108.

¹²¹ Açıkalin, Coşkun, Laçiner, **Yemen Dosyası: Fakirlik ve Terör Kışkırcılığında Bir Ülke**, s. 108.

¹²² Salih el-Beydânî, "Daiş ve'l-Kaide fi'l-Yemen: Mühevelâtün yâisetün listiğlâli'l-ferâğî'l-emnî", (Çevrimiçi) <https://alarab.co.uk/%D8%AF%D8%A7%D8%B9%D8%B4-%D9%88%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D8%A9-%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D9%8A%D9%85%D9%86-%D9%85%D8%AD%D8%A7%D9%88%D9%84%D8%A7%D8%AA-%D9%8A%D8%A7%D8%A6%D8%B3%D8%A9-%D9%84%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%BA%D9%84%D8%A7%D9%84-%D8%A7%D9%84%D9%81%D8%B1%D8%A7%D8%BA-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D9%85%D9%86%D9%8A>, (Erişim tarihi: 13 Kasım 2020).

¹²³ Büyükkara, "Sosyal, Siyasî ve Dinî Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi", s. 141-143.

Yemen'in birçok bölgesinde Husiler ile El Kaide taraftarları arasında bir dizi savaflara tanık olunur. Bu iki taraf arasında çatışmaların cereyan ettiği en önemli bölgeler, "Zeydiyye coğrafyası" nın dışında kalan yerlerdir. Yemen'de mezhep savaşlarına kapı ačan en önemli řey Husi hareketlerinin ve yayılmalarının Yemen'deki El-Kaide'yi ve diğer bütün sünni grupları hedef alıp ortadan kaldırmayı hedeflemeleridir. Ülkeyi yöneten hükümetin ve ona bağlı güvenlik güçlerinin yetersizliği bütün bunların sebebidir demek yanlış olmaz.¹²⁴

6. YEMEN'DE MEZHEPSEL YAPI

Yemen'de, yaklaşık olarak Şafii ve Tasavvuf ehli olan Sünniler toplumun %55'ni, Zeydiler %45'ni ve çok az Hindular, Hıristiyanlar ve İsmaililer gibi oluşturur.¹²⁵ Yemen'deki istikrarsız ortam, geçmişte düzenli nüfus sayımı yapılamaması ve ülkedeki sosyal yapılarla ilgili yeterli çalışmaların bulunmaması nedeniyle bu konu da net oran söylemek mümkün değildir.

Zeydiler ülkenin kuzeyde özellikle de *Sana*, *Saada* ve *Zamar*'da ağırlıklı olarak yaşarlar. Yemen'i uzun süre 1962 Cumhuriyet devrimine kadar *Sana* merkezli olarak yönetirler. Sünniler ise başta *Tihame*, *Taiz* ve *Aden* olmak üzere ülkenin ortak kesimleri ile güneyi ve doğusunda yaşarlar.¹²⁶

Yemen'in birliğinden sonra Sünniler ülkenin en büyük mezhepsel grubu haline gelir ve Zeydi bölgelerine de yayılmaya başlar. Ancak 1980'den sonra, Suudi Arabistan'ın desteğiyle Vehhabilik kısmen Yemen'de etkisini gösterme başlar. Dolayısıyla belli bir aşamadan sonra Vehhabilik, devlet, hükümet ve askeri organların yönetiminde giderek etkisini artırır.¹²⁷

Yemen'de daha çok Zeydiler arasında *seyit* ve *şerif* olarak bilinen iki kesim vardır. Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'nin soyundan gelen kimselere seyit, Hz. Ali'nin oğlu Hz.

¹²⁴ Büyükkara, "Sosyal, Siyasî ve Dinî Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi", s. 141-143.

¹²⁵ Ayhan, **Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler ve Türkiye ile İlişkiler**, s. 6

¹²⁶ Ayhan, **Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler ve Türkiye ile İlişkiler**, s. 6.

¹²⁷ Yusuf Gökalp, "Yemen'de Zeydi-Sünni İlişkilerinin Tarihi Arka Planı", **E-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi**, C. VI, S. 2, (Çukurova Üniversitesi), Adana, 2013, s. 94-101.

Hasan'ın soyundan gelen kimselere ise şerif denir. Bunlar özellikle Zeydiler arasında önemli bir yere sahip olup toplum nezdinde saygın bir yerleri vardır.¹²⁸

Yemen'i oluşturan bu gruplar tarih boyunca gayet uyum ve birliktelik içinde yaşarlar. Zeydiler ile Yemen'de en büyük grubu oluşturan Sünniler (Şafii) birbirine çok yakındır. Şüphesiz Yemen'in bugün şahit olduğu çatışmaların sebeplerinden biri, Selefî (Vehhabi) düşüncenin ülkeye girmesi, faaliyetlerini özellikle Zeydi bölgelerinde sürdürmesi ve onlar arasına nüfuz etmeye çalışması ve Zeydiler ile Selefîlerin birbirlerini tekfir etme derecesine varan anlaşmazlıklardan oluşan tepkiden kaynaklanmaktadır. Zira Suudi Arabistan'ın Yemen'e bu şekilde etki etmesi, pusuda bekleyen İran'ı harekete geçirir ve Şiiliğe yakın olduğunu iddia ederek Zeydilere el altından destek verirler. İşte bütün bunlar Yemen'deki iç çatışmaların temenlini oluşturur.

Bazı alimler, Zeydi mezhebinin, Şii mezheplerden ehli sünnete daha yakın olduğunu ifade ederler. Onlara göre İslam şemsiyesi altındaki tüm Şii mezhepler içerisinde, Hz. Ali'nin oğlu Hz. Zeyd'e tabi olduklarını söyleyen Zeydiyye en itidalli mezheptir.¹²⁹ Bundan yola çıkarak denilebilir ki; Gerçekten de, bu iki mezhebin arasını açan şey, dini yönden mevcut olan farklılıklar değil, bu gruplara dışardan siyasi menfaatlerini gerçekleştirmek için etki eden faktörlerdir.¹³⁰

Bazı ülkelerde Şiiiler ve Sünniler arasında aralarındaki görüş farklılığından dolayı bir takım sıkıntılar birbirlerine tahammülsüzlükler yaşanabilmektedir. Örneğin bir mezhebe ait olan bir camide diğer mezhebin mensupları namaz kılmazlar ve birbirlerinin camilerine gitmezler. Oysa Yemen'de mezheplerinin farklı olması insanların ilişkilerini etkilemez. Ülke'de hem Zeydiler hem de Sünniler bir camide namaz kılabilirler ve okunan hutbede Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in isimleri zikredilir. Yemen'de Sünnilerin Zeydilere olumlu bir şekilde yaklaşmasının temel nedenlerinden biri de, Zeydilerin diğer Şii mezheplerden farklı olan, dört halife ve imamet konularındaki görüşürleridir. Ayrıca, Şafiliğe ait bazı hükümler ile Zeydiliğe ait bir takım hükümler arasında benzerliklerin olması da bunda etkilidir.¹³¹

¹²⁸ Ayhan, **Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler ve Türkiye ile İlişkiler**, s. 7.

¹²⁹ Gökalp, "Yemen'de Zeydi-Sünni İlişkilerinin Tarihi Arka Planı", s. 109.

¹³⁰ Gökalp, "Yemen'de Zeydi-Sünni İlişkilerinin Tarihi Arka Planı", s. 108.

¹³¹ Gökalp, "Yemen'de Zeydi-Sünni İlişkilerinin Tarihi Arka Planı", s. 110.

Son yıllarda İnan ve Hizbullah'ın Zeydiler üzerinde ilgisinin artması, Suudi Arabistan kaynaklı Vahhabilik ve Selefilikğin Yemen'deki faaliyetleri ve El Kaide'nin gittikçe Yemen'de güçlenmesi sebebiyle bu toplumsal zeminde kırılmalık yaşanmıştır. Diğer taraftan Yemen'de iç çatışmaları tamamen bir mezhep savaşına indirgemek doğru bir yaklaşım olmaz kanaatindeyiz.¹³²

¹³² Gökalep, "Yemen'de Zeydi-Sünni İlişkilerinin Tarihi Arka Planı", s. 110-111.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUUDİ ARABİSTAN VE YEMEN

1. YEMEN'İN SUUDİ ARABİSTAN İÇİN ÖNEMİ

Yemen'in Suudi Arabistan ile olan sorunlarının çoğuna, aralarındaki coğrafi sınırlar neden olmaktadır. Bu sınırların başlangıcı ve sonunun net olarak bilinmemesi, sınır bölgelerinde çeşitli kabilelerin yaşıyor olması ve yaşayan bu kabilelerin sınırları bilmemelerinden dolayı iki ülke arasında bazı problemler yaşana gelmiştir. İki ülke 1934 yılında sınırlar üzerindeki anlaşmazlıklar nedeniyle bir savaş yaşar. Savaş sonrası Taif'te bir anlaşma imzalanır. Bu anlaşma da iki ülke arasındaki sınırlar tekrar çizilerek düzenlemeye gidilir. Bu anlaşmaya göre İmam Yahya Asir bölgesini Suudi Arabistan'a bırakır. İki ülke arasında sınırlar üzerindeki soğuk savaş 2000 yılına kadar devam eder. Ardından Yemen devleti kendi iç savaşlarıyla meşgul olmaya başlar.¹³³

Yemen, Körfez bölgesinde ve Arap Yarımadası'nda yer alan ülkeler için siyasi, ekonomik ve güvenlik açılarından büyük bir stratejik öneme sahiptir. Aynı zamanda Yemen, Aden Körfezi ile Kızıldeniz'i ve Hint Okyanusu'nu Akdeniz'e bağlayan Bab'ül Mendep Boğazı'nı barındırmaktadır. İşte bütün bunlar Yemen'i tarih boyunca uluslararası güçlerin ilgi odağı haline getirmiştir. Yemen, söz konusu Boğaz ile Asya'ya giden deniz taşımacılığı rotalarını kontrol etmesi nedeniyle Körfez ülkeleri nezdinde güvenlik, siyasi ve ekonomik açıdan son derece önemli bir nokta olarak görülür. Dolayısıyla Yemen'deki herhangi bir güvenlik problemi ve istikrarsızlık, ister istemez başta Körfez ülkeleri olmak üzere Ortadoğu'daki diğer bazı ülkelerin güvenliğini ve istikrarını etkilediği şüphesizdir.¹³⁴

Umman Denizi, Aden Körfezi ve Kızıldeniz sahalarının Yemen karasularında yayılan, Perim adası ve Bab'ül Mendep Boğazı'na bakan büyük ve küçük Huniş gibi adaların valığı da Yemen'in coğrafi konum bakımından önemini artırmaktadır. 1995 yılında söz konusu adaların konumu ve kime ait olduğu konusunda Yemen ile Eritre arasında bir anlaşmazlık olur ve adalar problemi iki ülkenin savaşmasına neden olur. Daha

¹³³ Emre Yıldırım, "Yemen Ortadoğu'nun Taşrasındaki Çatışma", **İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Analiz 4**, 2015, s. 8.

¹³⁴ Açıkalin, Coşkun, Laçiner, **Yemen Dosyası: Fakirlik ve Terör Kıskaçında Bir Ülke**, s. 19.

sonra Birleşmiş Milletler konuya müdahale ederek sözü edilen adaların Yemen karasularında bulunduğu karar verir ve savaş sona ermiş olur. Ayrıca bu coğrafi konumu kontrol altına almak ve Bab'ül Mendep Boğazı'nı kontrol etmek birçok bölgesel ve uluslararası güç için stratejik bir ihtiyaç ve hedeftir.¹³⁵

Kaynaklara ve verilere göre her gün yaklaşık 3.8 milyon varil küresel petrol Bab'ül Mendep Boğazı'ndan geçtiği için burası dünyada önemli küresel ticaret yollarından biri olarak kabul edilir. Bu özellikleri nedeniyle Bab'ül Mendep Boğazı, içinden geçen petrol miktarı açısından *Hürmüz* ve *Malakka* Boğazlarından sonra dünyada üçüncü sırayı alır. Bu da Bab'ül Mendep Boğazı'nın stratejik önemini ve ekonomik değerini artırır. İşte bütün bu anlatılanlar, Yemen'i jeostratejik konumu nedeniyle (yerel - bölgesel - uluslararası) çatışma alanı haline getirmektedir. Zira bu bölgeyi kontrolü altında tutan güç, en önemli küresel su yollarından birini kontrol etmesi nedeniyle bölgede ve dünyada önemli bir oyuncu haline gelir.¹³⁶

2. YEMEN SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİNİN BAŞLANGICI

İdrisi emirliği, 1915 yılında İngilizlerle bir dostluk anlaşması imzalayarak Hudeyde'ye kadar uzanan Tihame sahilini kontrol eder. İmam Yahya'nın, İngilizlerin nüfuz ettiği Yemen şehirlerinde faaliyetlerini ve nüfuzunu genişletmek niyetinde olması nedeniyle İngilizler ile ilişkisi iyi değildi. Bu yüzden İngilizler ile dostluk anlaşması imzalayan ve Suud ailesiyle ittifak kuran İdris Emirliği ile mücadele eder. 1932 yılında Necran bölgesi civarındaki *Vaile* kabilelerine yönelen imam, onlar ile ittifak yaparak Suudi askerlerini bölgeden çıkarır. 1933 yılına gelindiğinde İdrisiler, Suudi Arabistan'ın Yemen'in özellikle kuzey kısmını kontrol edebileceğini anlamaları üzerine, Suud ailesiyle yaptığı anlaşmayı bozarlar ve İmam Yahya'ya katılarak birleşirler, Suudi güçleri Necran bölgesini geri almak isterken, halk Asir bölgesine kaçar. 1934 yılında Suudi Arabistan ile Yemen arasında savaş çıkar. *Cizan* ve *Hudeyde*'de İdrisiler, Necran'da ise İmam Yahya'ya bağlı ordu Suudi güçlerine karşı savaşı. Suudi ordusu *Necran*'ı geri alır ve İmam'ın güçleri geri çekilmek zorunda kalır. İmam Yahya, güçlerinin İngilizlerden destek alan Suudi güçlerine karşı koyamayacağını anlayınca 20 Mayıs 1934 tarihinde Suudi Arabistan

¹³⁵ Yıldırım, "Yemen Ortadoğu'nun Taşrasındaki Çatışma", s. 8-9.

¹³⁶ İbrahim Yavuz Kulaklı, "Bab'ül Mendep Boğazı'nın Jeopolitiği", (Çevrimiçi) <https://siyasalhayvan.com/babul-mendep-bogazin-in-jeopolitigi/>, (Erişim tarihi: 05 Kasım 2020).

ile Taif Anlaşmasını imzalamak durumunda kalır. Bu Suudi Arabistan ile Yemen arasındaki ilk görüşme olarak kabul edilir.¹³⁷ Bu anlaşmaya göre *Cizan, Asir ve Necran* vilayetlerinin Suudi Arabistan'a bırakılması Yemen tarafından resmen kabul edilmek zorunda kalınır.

Yemen ile Suudi Arabistan, uzun bir süreden sonra 1962 yılında tekrar karşı karşıya gelir. Özgür Subaylar tarafından 1962 yılında İmam Muhammed el-Bedir'e karşı gerçekleşen ve *cumhuriyetçiler ile monarşistler arasındaki savaş* olarak ta bilinen cumhuriyet devriminden sonra iki ülkenin arası açılır. Bu devrim ile beraber Arap Yarımadası'nda cumhuriyetçi bir rejimin var olması Riyad'ı oldukça rahatsız eder. Bu arada Yemen'i destekleyen Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır'ın Mısır ordusunun üçte ikisini Cumhuriyetçileri desteklemek için Yemen'e göndermesiyle olaylar farklı bir boyut kazanır. Gelişen olaylar Kahire ile Riyad yönetimini karşı karşıya getirir ve iki ülke arasında bölgesel bir çatışmaya dönüşür. *Yetmiş günlük kuşatma* olarak ta bilinen *Sana* kuşatmasının sonuç vermesiyle Cumhuriyetçiler galip gelir. Böylece Suudi Arabistan Yemen'deki cumhuriyetçi yönetimi tanımak zorunda kalır. Bu olaydan sonra, Yemen ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkiler farklı bir aşamaya geçer.¹³⁸

3. ARAP BAHARI ÖNCESİ YEMEN SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİ

Gerek Arap Baharı öncesi gerekse sonrası Yemen ile Suudi Arabistan arasındaki anlaşmazlıkların temelinde öncelikle sınır problemleri yatar. Yemen ile Suudi Arabistan arasındaki çatışmanın başlangıcı, daha sonra mezhepsel ve siyasi problemler ile İran ve Suudi Arabistan arasındaki bölgesel rekabete dönüşmeden önce, aslında bir sınır meselesi idi. Suudi Arabistan, elinden gelen bütün yollara başvurarak Yemen'in kalıcı bir çatışma içinde kalmasını ve istikrarsız bir şekilde devam etmesini kendi çıkarları açısından uygun görür. Suudi Arabistan, Yemen'de güvenliği ve istikrarı zayıflatmak için uygun gördüğü her aşırı grubu ve kendi düşüncesine katkı sağlayacak her aşireti destekler. Aynı şekilde

¹³⁷ Polat, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yemen ile İlişkiler (1911-1938)", s. 141-144; Sputniknews, "Mâzâ ta'rifu 'an mü'âhedetü't-Tâifi'l-letî enhetü'l-haber beyne's-Suûdiyyeti ve'l-yemen", (Çevrimiçi) <https://sptnkne.ws/m3xn>, (Erişim tarihi: 05 Kasım 2020).

¹³⁸ Mecmuatün mine'l-müellifin el-Sovyetî, *Tarihu'l-Yemen el-Muâsır 1917-1982*, Çev. Muhammed el-Bahr, (Matbaatü'l-Atlas), Kahire, 2007, s. 131-132; Tevfikü'l-Cünd, "Tehevülâtü'l-'alâkâti'l-Yemeniyyeti's-Suûdiyyeti hilâle karn", <http://assafirarabi.com/?p=5220>, (Erişim tarihi: 05 Kasım 2020).

Suudi Arabistan, sınırlarını güvence altına almak için kendi menfaati doğrultusunda sürekli Yemen içişlerine müdahale eder. Zengin kaynaklarına rağmen Yemen'i dışa bağımlı, uluslararası kredilere ihtiyaç duyan ve her zaman dışarıdan gelen yardıma muhtaç, kötü bir ekonomisi olan bir ülke haline getirmeye çalışır. Bu nedenle Yemenliler, Suudi Arabistan'a sıcak bakmayıp kendilerine düşman olarak görürler.¹³⁹ Suudi Arabistan'ın Yemen'e bakışını kısaca bu şekilde özetledikten sonra şimdi de Arap Baharı öncesi Yemen Suudi Arabistan ilişkilerini vermeye çalışalım.

3.1. 1990 Öncesi Olaylar

3.1.1. 1934 Taif Anlaşması

Yemen ile Suudi Arabistan'ın kendi sınırları hakkında var olan bilgi eksikliklerinden dolayı aralarında çıkan savaş neticesinde imzalanan ve Suudi Arabistan ile Yemen arasındaki sınırı yeniden belirleyen bir antlaşmadır. Gözlemciler ve araştırmacılara göre aslında bu savaş, bir sınır savaşı olmayıp mezhepsel (Vahhabi-Zeydi) ve ideolojik bir savaştır. İki ülke arasında gerçekleşen bu savaş ve akabinde imzalanan anlaşmadan sonra her iki ülke de karşılıklı olarak bağımsızlıklarına saygı duymaya ve aralarında yardımlaşma yollarına önem vermeye başlarlar.¹⁴⁰

3.1.2. 1948 Silahlı Devrimi (Anayasa Devrimi)

İmam Abdullah el-Vezir'in önderliğinde 1948 yılında Yemen'deki Mütevekkiliye Krallığına karşı başlatılan silahlı bir devrimdir. 17 Ocak 1948 tarihinde devrimci *el-Kardei*, ülkede yeni bir anayasa hazırlamak ve birtakım reformlar yapmak amacıyla İmam Yahya ve beraberindeki bazı kişileri öldürür. İmam *Abdullah el- Vezir*, durumu öğrenince hemen askeri bir birlikle saraya doğru yönelir ve İmamın iki oğlunu öldürür. Ertesi gün, Sana'nın ileri gelenleri İmam *Abdullah el- Vezir*'in, Kuzey Yemen'in imamı ve kralı olduğunu ilan ederler. İmam *Abdullah el- Vezir*, Taiz valisi olan İmam Yahya'nın oğlu İmam Ahmet'i de öldürmeleri için, Taiz halkına emir gönderir. Ancak

¹³⁹ Wahb Hamood, **Suudi Arabistan'ın Yemen'e Yönelik Müdahalesinin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Konya, 2019, s. 9-10.

¹⁴⁰ Seyyit Mustafa Salim, **Tarihu'l-Yemen'il-hadis: el-Yemen ve'l-imam Yahya 1904-1948**, (Tevzihu'd-dâri'l-emîn li'n-neşri ve't-Tevzi'), Kahire, 1993, s. 381-383.

İmam Ahmet, *Hacca* iline kaçarak, orada iktidarı gasp eden ve babasının yönetimine karşı gelen isyancılara karşı, ayaklanma başlatır.¹⁴¹ Bu şekilde de öldürülmekten kurturur.

İmam Yahya'nın oğlu İmam Ahmet *Hacca* bölgesinde yeniden gücünü toplayarak kendisine sadık aşiretleri bir araya getirerek bu bölgede yönetimi ele geçirir ve babasının yönetimini kendi deyimiyle darbecilerin elinden kurtarmak için Suudi Arabistan'dan destek alır. Zira başta Suudi Arabistan olmak üzere Arap Birliği İmam el-Vezir'in meşruiyetini tanımaz ve ona herhangi bir şekilde destek vermez. İmam Ahmet Suudi Arabistan ve Arap Birliğinden aldığı destek ile birkaç cepheden saldırarak Sana'ya girer. Eski rejimin yandaşlarını hapse atarak, onları cezalandırır. Bazılarını da idam eder. Böylece Sana halkı, İmam Ahmet'e, Yemen'in İmamı ve kralı olarak biat ederler.¹⁴² Böylece babasının yönetimini yeniden kurar ve devrimcileri idam eder.

3.1.3. 26 Eylül 1962 Devrimi

İmam Ahmet'in vefatından sonra oğlu *Muhammed el-Bedr* yönetime geçerek ülke politikasında bazı değişikliklere gitmeye çalışsa da bu uzun vadeli olmaz. Zamanla imam rejimini yıkmayı planlayan muhalefet el altından yapılan çalışmalarla güçlenir. Nitekim Cumhuriyetçiler adıyla bilinen söz konusu muhalefet, *Mareşal Abdullah El-Sellal* önderliğinde Harp Okulu öğrencilerinin de desteğini alarak bir grup asker ile İmam Muhammed el-Bedr'in sarayını kuşatarak hareketi başlatır ve Muhammed el-Bedr'in teslim olmasını ister. İmam teslim olmayı kabul etmeyince İmam taraftarlarıyla Cumhuriyetçiler arasında gerçekleşen bu mücadele yaklaşık 8 yıl sürer. Bu şekilde başlayan iç çatışma 8 yıl sonra 1970 yılında İmam rejiminin yıkılmasıyla sona erer. Yemen radyosu aracılığıyla, Yemen Arap Cumhuriyetinin kuruluşu ve Abdullah El-Sellal'in ülkenin başına geçtiği duyurulur.¹⁴³

Bu arada İmam El-Bedr, Suudi Arabistan Krallığı'na kaçmayı başarır ve onlardan yardım ister. Suudi Arabistan'ın desteğiyle tekrar bir mücadele başlatsa da bu netice vermez. Öte yandan bu süreçte Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır, imam'a karşı

¹⁴¹ Said el-Cenahî, **El-Hareketü'l-vataniyye'l-Yemeniyye mine's-sevra ile'l-vahde**, (Merkezü'l-emel li'd-dirâsâti ve'n-neşri), Aden, 1992, s. 91; Mecmuatün mine'l-müellifin el-Sovyetî, **Tarihu'l-Yemen el-Muâsır 1917-1982**, s. 82-83.

¹⁴² el-Cenahî, **El-Hareketü'l-vataniyye'l-Yemeniyye mine's-sevra ile'l-vahde**, s. 100-101; Mecmuatün mine'l-müellifin el-Sovyetî, **Tarihu'l-Yemen el-Muâsır 1917-1982**, s. 83-85-87.

¹⁴³ Merve Şahin, **Dış Aktörlerin Dinamiklerine Etkisi: Yemen Örneği**, s. 83.

koyması için Abdullah El-Sellal'a destek verir.¹⁴⁴ Nihayet 8 yıl süren bu mücadele 1970 yılında Cumhuriyetçiler'in zaferiyle sonuçlanır ve 26 Eylül 1962 devrimi olarak kayıtlara geçer.

3.1.4. 1969 Vedia Savaşı ve Sonrası

27 Kasım – 6 Aralık 1969 tarihlerinde Suudi Arabistan ile Abdülfettah İsmail başkanlığındaki Güney Yemen Cumhuriyeti arasında Vedia bölgesinde gerçekleşen Savaştır. Bu savaş, Güney Yemen ordu birliklerinin Vedia şehrine doğru ilerleyerek Suudi Arabistan kontrolünde yer alan Vedia kasabasını ele geçirmesinden sonra patlak verir. O dönemde bölgede konuşlandırılan Suudi güçleri, bazı uçak ve topçuların desteklediği bir kısım kabilelerle sınırlıdır. Güney Yemen kuvvetleri Vedia'yı ele geçirdikten sonra Şarurah şehrine doğru ilerlemeye başlar, ancak Suudi halk direnişi hareketleri ile karşılaşınca ilerleme durur.¹⁴⁵

Yemen güçlerinin Suudi krallığı'na ait topraklarda ilerlediği haberi Suud Kralı Faysal'a ulaşır. Bunun üzerine Savunma ve Havacılık Bakanı Kral Sultan bin Abdülaziz, güney bölgesindeki Suudilere ait tüm kuvvetlere Vedia'yı geri alma ve Yemen güçlerinin tamamen Suudi topraklarından çıkarılması emrini verir. Bu görevi alan Suudi hava kuvvetleri bölgeye bir dizi hava saldırısı gerçekleştirir. Bu saldırılar yaklaşık 10 gün devam eder. Bölgenin tamamen çöden oluşan coğrafi yapısı nedeniyle savaş tümüyle Suudi Arabistan'ın lehine cereyan eder. Nihayet 6 Aralık'ta Suudi güçlerinin Vedia'yı ele geçirmeleri ve zafer ilan etmeleriyle sona erer.¹⁴⁶

Burada şunu belirtmek gerekir ki, Güney ve Kuzey Yemen'in 1990 yılında birleşmesine kadar gerek güneyde gerekse kuzeyde istikrarlı ve düzenli bir süreç olmamıştır. 1969 yılında Güney Yemen'de başa gelen Abdülfettah İsmail, Kuzey Yemen'de hüküm süren Salih ile hem mezhepsel bakış açısı, hem kültür, hem de hedef bakımından birbirleriyle uzak durumdadırlar. Kuzey Yemen'le anlaşmazlık içerisinde olan Abdülfettah İsmail, Güney Yemen'de yönetimin başına gelince Güney ve Kuzey çekişmesi

¹⁴⁴ Mecmuatün mine'l-müellifin el-Sovyetî, **Tarihu'l-Yemen el-Muâsir 1917-1982**, s. 131-132.

¹⁴⁵ Kasas, "Kıssatü harbi'l-vedî'a 1969", (Çevrimiçi) <https://www.qssas.com/story/2206>, (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).

¹⁴⁶ Kasas, "Kıssatü harbi'l-vedî'a 1969", (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020); Yusuf el-Hâcirî, **es-Suudiyetü tebteli'u'l-Yemen: Kıssatü't-tedahhülâtis-Suudiyeti fi şuûni's-şatriş'semâliyyi li'l-Yemen**, (es-Safâu li'n-neşri ve't-tevzi'), London, 1988, s. 24-25.

her alanda devam eder. Karşılıklı bu rekabet, 1990 yılında Güney ve Kuzey'in birleşmesine kadar sürer. Bu süreç içerisinde Güney Yemen, Sovyetler Birliğinden destek alırken, Kuzey Yemen'in de Suudi Arabistan'dan destekler. ABD'nin ve diğer Mısır gibi bölge ülkelerinin Yemen'deki problemlerin çözümünde müdahil oldukları görülür.¹⁴⁷

3.2. 1990 sonrası olaylar

3.2.1. Suudi Arabistan'ın 1990'da Yemenlilerin birleşmesi karşısındaki tutumu

1990 yılında Yemen'in birleşmesi ve Suudi Arabistan'ın bu birleşme karşısındaki tutumuna geçmeden önce birleşme öncesi neler yaşandığına ve Suudi Arabistan'ın bu yaşananlardaki rolüne kısada olsa değinmenin yararlı olacağı kanaatindeyim.

Güney ve Kuzey Yemen'in birleşmesinin zeminini oluşturmada en önemli çalışmayı 1974 – 1977 yılları arasında Kuzey Yemen'in başında bulunan İbrahim el-Hamdi başlatır.

Başkan İbrahim el- Hamdi'nin iktidarı döneminde, modern Yemen için bir takım proje ve planlar üzerinde çalışılır. Devlet memurları ile asker maaşları yükseltilir. Eğitime önem verilir. Ülke için önem arz eden pek çok projenin açılışı yapılır ve başta Yemen kahvesi yetiştirilmesi olmak üzere çiftçilere destek verilir. İbrahim el-Hamdi, Güney Yemen'le olan problemlerin çözümünde büyük çaba sarf eder. Kuzey Yemen'i, Güney Yemen'le birleştirme konusuna çok kafa yorar ve bu konu da detaylı çalışmalar yaptırır. Kuzey Yemen, İbrahim el- Hamdi'nin iktidarı döneminde, uygarlık alanlarında top yekün bir kalkınmaya sahne olur. İşte bütün bu nedenlerden dolayı Yemen'liler, İbrahim el-Hamdi'yi Yemen tarihinin gelmiş geçmiş en iyi Cumhurbaşkanı olarak görürler.

İbrahim el-Hamdi döneminde ülkenin geneli için atılan bu önemli adımlar, başta Suudi Arabistan olmak üzere civar ülkelerin yönetimlerini oldukça rahatsız eder. 12 Ekim 1977 tarihinde İbrahim el-Hamdi'ye Suudi Arabistan tarafından gerçekleştirildiği düşünülen bir suikast yapılır ve Kuzey Yemen lideri öldürülür.

O'nun suikaste uğraması, aslında çağdaş Yemen'in, birliğin ve yeniden ayağa kalkmanın suikaste uğraması olarak görülür. Suikastı gerçekleştiren dış ve iç bağlantılı güçler biliyorlardı ki, şayet İbrahim el- Hamdi iktidarda kalırsa, Yemen farklı bir konuma

¹⁴⁷ el-Sarrâf, *el-Yemenü'l-Cenûbiyy el-Hayatü's-Siyasiyye mine'l-İstimar ile'l-Vehda*, s. 298-299.

gelecek, birlik sağlanacak ve güçlü bir Yemen olacaktı. Söz konusu güçler böyle bir Yemen istemiyor ve kendilerine bağımlı zayıf bir Yemen olması taraftarıydılar.

Yemen kamuoyunda Suudi Arabistan, Yemen'in birliğini ve güçlenmesini istemeyip bu konu da en fazla çaba serf eden Körfez ülkesi olarak bilinir ve aynı zamanda *İbrahim el-Hamdi*'nin suikastını planlamakla da suçlanır. İbrahim el Hamdi'nin Güney ve Kuzey Yemen'i birleştirmek çabası ve bu doğrultuda Güney Yemen ile anlaşma imzalaması, bunu istemeyen Suudi Arabistan'da büyük rahatsızlık oluşturur. Bu nedenle iki ülke arasındaki ilişkilerde gerginlik meydana gelir. İbrahim el-Hamdi'nin bu tip adımları üzerine Suudi Arabistan, Yemen'de huzursuzluğa neden olmak için bazı aşiretleri yönetime karşı çıkmak için desteklemeye başlar. 1977 yılında *Şeyh Abdullah El Ahmer* liderliğindeki aşiretler, yönetime karşı ayaklanır ve Suudi Arabistan Krallığı'na komşu olan bazı bölgeleri ele geçirerek oralarda hakimiyet kurar. Ancak bu isyan kısa sürede bastırılır. İsyancıların önde gelenleri ele geçirilir. İbrahim el-Hamdi, iç ve dışarıdan gelen yoğun baskılar neticesinde isyancıları affetmek zorunda kalır. Suudi Arabistan'ın İbrahim el-Hamdi yönetimine karşı bu çabaları ve girişimleri devam eder. İbrahim el-Hamdi'nin, Yemen'deki birliği sağlamak amacıyla Güney Yemen'i ziyaret etmek istediği bir gece yapılan bir suikast sonucu kendisi ve kardeşi öldürülür. Bu suikastın Suudi Arabistan destekli gerçekleştirildiği anlaşılır. Öyle anlaşılıyor ki, Suudi Arabistan Yemen'in birliğinin sağlanmaması ve İbrahim el-Hamdi'nin iç politikadaki adımlarının gerçekleşmemesi için elindeki bütün fırsatları kullanmıştır. Bazen İbrahim el-Hamdi yönetimine muhalif aşiretleri desteklemiş, bazen Güney ve Kuzey Yemen arasındaki çatışmaları körüklemiş, bazen de politikacılara suikast düzenleyerek Yemen'deki etkisini artırmaya çalışmıştır. 1990 yılında Salih'in eliyle Yemen birliği kuruluncaya kadar Suudi Arabistan'ın tutumu ve yaklaşımı bu şekilde devam eder.¹⁴⁸

3.2.2. 1994 Kuzey-Güney Savaşı

1994 yılına gelendiğinde Kuzey ve Güney Yemen arasında tekrar bir kriz çıkar ve daha sonra bu çatışmaya dönüşür. Suudi Arabistan bu krizde de müdahildir ve Güney Yemen taraftarları yanında yer alır. Bu dönemde Güney Yemen'in öncülüğünü yapan Güney Yemen eski Cumhurbaşkanı ve birleşme sonrası Cumhurbaşkanı Salih'in

¹⁴⁸ el-Hâcirî, *es-Suudiyetü tebteli'u'l-Yemen: Kıssatü't-tedahhülâtis-Suudiyeti fi şuûni's-şatriş'semâliyyi li'l-Yemen*, s.25-27.

yardımcısı olan Ali Salim el-Beyd, Suudi Arabistan ile yakın temas içerisindedir. Zira 1993 yılında ABD’de tedavi gördüğü sırada el-Beyd ile Suudi görüşmelerinin olduğu belirtilir. Öyle anlaşılıyor ki Suudi Arabistan, daha önceki dönemlerde de olduğu gibi 1994 yılındaki krizde de Güney Yemen’in yer alarak Yemen krizine müdahil olup etkili olur.¹⁴⁹

Kuzey ve güney arasındaki ayrışmanın başarısızlığa uğramasının ardından ve Yemen’in Körfez krizi (İkinci Körfez Savaşı) konusundaki tavrı nedeniyle, Suudi Arabistan Yemen ile olan sınır meselesine geri döner. Yemen’in, Irak’a karşı askeri güç kullanılmasına ve 2003 yılında Irak’a yapılan dış müdahaleye karşı çıkması, Yemen - Amerikan ilişkilerini ve Yemen - Körfez ülkeleri ilişkilerini, olumsuz etkileyerek ilişkilerde büyük bir gerginlik oluşturur. Bunun sonucu olarak Yemen için iyi bir gelir olan yardımlar kesilir. Ancak ABD, Yemen’de siyasi durumların kötüleşmesinin kendileri açısından fayda sağlamayacağını anlar. Ayrıca stratejik konumundan dolayı; Yemen’in Arap Körfezi ile Kızıldeniz’e bağlaması sebebiyle, siyasi durumların kötüleşmesini ABD çıkarları için bir tehdit oluşturaçağını farkederek.¹⁵⁰

İşte bu dönemde Yemen’in körfez krizinde ABD ve Suudi Arabistan’ı karşısına almasının kendisi açısından bir takım bedelleri olur. Suudi Arabistan’ın çıkardığı sınır krizi nedeniyle sınırda taviz vermek durumunda kalır. 1995 yılında Suudi Arabistan ile Yemen arasındaki sınır krizinin görüşmek üzere Mekke’de bir dizi toplantılar yapılarak Yemen’in aleyhine olan bir anlaşma imzalanır. Yapılan Mekke anlaşmasına rağmen iki ülke arasında devam eden sınır sorununu sona erdirmek için 2000 yılında da Cidde antlaşması yapılır. Süre gelen bu sınır problemleri gösteriyor ki Suudi Arabistan geçmişten günümüze sürekli Yemen devletinin zayıflığından yararlanarak başta İmam Yahya ve Cumhurbaşkanı Salih döneminde olduğu gibi güç kullanıp Yemen’i sınır anlaşmaları yapmaya zorlamıştır. Kimilerine göre Suudi Arabistan’da yaşayan Yemen halkının maruz kalacağı zulüm ve sıkıntılar endişesiyle Yemen söz konusu anlaşmaları kabul etmek zorunda kalmıştır.¹⁵¹

¹⁴⁹ Aşir Orkaby, “El-Harbu’s-Suûdiyyetü me’l-hûsiyyîn: hududun kadimetün, hututun cedidetün”, (Çevrimiçi) <https://www.washingtoninstitute.org/ar/policy-analysis/view/saudi-arabias-war-with-the-houthis-old-borders-new-lines>, (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).

¹⁵⁰ Ahmed Muhammed Ebu Zeyd, **El-Alâkâtü’l-Yemeniyye’l-Halficiyye... El-Uhuvve ve’l-‘Aadaa**, (Al-Arabi Publishing and Distributing), Mısır, 2018, s. 63-65.

¹⁵¹ Bruce Riedel, “El-Memleketü’l-Arabiyyetü’s-Suûdiyyetü ve’l-harbü’l-ehliyyeti dımne harbi’l-Yemen”, (Çevrimiçi) <https://brook.gs/2NhEOpq>, (Erişim tarihi: 30 Eylül 2020).

3.2.3. 2009 Saada (Duhan Dağı) Savaşı

Yemen'in Kuzeyinde yer alan Saada şehrinde yaşayan Husiler'in Suudi Arabistan sınırını geçerek saldırılarına üzerine iki ülke arasında Duhan dağında meydana gelen savaştır. 2009 yılında Husiler'in Suudi Arabistan sınırını geçerek saldırıda bulunmalarının nedeni, o dönemde Suudi Arabistan'ın Yemen hükümetini mali ve lojistik olarak desteklemesidir. Zira Husiler'e göre zaman zaman Yemen kuvvetleri Suudi topraklarını kullanarak kendilerine saldırıp düzenlemekteydiler. Onların bu saldırılarına izin verilmesini gerekçe göstererek, Duhan Dağı'nda Suudi güçlerine ait bir askeri bölgeye saldırırlar. Bu saldırıda bir Suudi Arabistan subayı öldürülür ve on bir kişi de yaralanır.¹⁵²

Husiler'in sınırı geçerek başlattığı bu saldırıda Yemen hükümeti Suudi Arabistan'ın yanında yer alır. Suudi güçleri, Husiler'in Duhan Dağı'na sızmasına ve kontrolü ele almalarına karşı, ağır silahlar ve savaş uçakları kullanarak sert bir karşılık verir. Buna rağmen Husiler, bazı Suudi bölgelerini ele geçirince Suudi Arabistan sınırdaki yaklaşık 250 köyü boşaltmak durumunda kalır.¹⁵³

Husiler'in bu saldırılarına karşı Suudi Arabistan top yekün harekete geçer. Bir taraftan cephede mücadele ederken bir taraftan da İran'dan Husiler'e gelecek her hangi yardımı engellemek için Kızıldeniz'i izlemeye alır ve Husiler'e her yönden ambargo uygulamaya başlar. Suudi Arabistan ile Husiler arasında sınır ihlali nedeniyle çıkan bu savaş, 2010 yılında Yemen hükümetinin araya girerek Husiler ile anlaşmaya varmasıyla sona erer. Husiler, Suudi Arabistan topraklarında ele geçirdikleri yerlerden geri çekilirler.¹⁵⁴

3.2.4. 11 Şubat Devrimi ve Husi Darbesi

Husiler, 2011'in başlarında Arap Baharının etkisi ile Ortak Hareket partileri önderliğinde Cumhurbaşkanı Salih'in yönetimini devirmek amacıyla başlatılan gençlik devrimine katılırlar. Böylece Arap baharının etkisi Yemen'de görülmeye başlar. Başta Husiler olmak üzere yönetimi devirmek amacıyla ortak hareket eden gruplar, dönemin

¹⁵² Ahmed Muhammed ed-Dahşî, *El-Hûsiyyûn ve Müstakbeluhumu'l-askerî ve's-siyasî ve't-terbevî*, Müntedâ'l-'alâkâtî'l-arabiyye ve'd-devliyye, Doha, 2013, s. 81.

¹⁵³ ed-Dahşî, *El-Hûsiyyûn ve Müstakbeluhumu'l-askerî ve's-siyasî ve't-terbevî*, s. 82; Hamood, *Suudi Arabistan'ın Yemen'e Yönelik Müdahalesinin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi*, s.14-115.

¹⁵⁴ ed-Dahşî, *El-Hûsiyyûn ve Müstakbeluhumu'l-askerî ve's-siyasî ve't-terbevî*, s. 82.

başkan Yardımcısı olan Hadi'yi başa getirerek Yemen krizine barışçıl bir çözüm öneren Körfez ülkelerinin girişimini reddederler.

Suudi Arabistan, Yemen'de yönetimi devirmek için Husiler'in başını çektiği devrimin kendi topraklarına yayılmasından korktuğu için Yemen'de meydana gelen olaylardan endişelenerek bir kısım tedbirler alma yoluna gider. Komşu ülkede yönetimi devirmek için çıkan olaylardan hem Suudi Arabistan hem de Birleşik Arap Emirlikleri kendi ülkelerine de sıçrayacağı endişesiyle mevcut Yemen hükümetine, dolayısıyla Cumhurbaşkanı Salih'e desteklerini açıklarlar. Arap Baharı devrimlerine, nerede olursa olsun karşı çıkarlar. Zira kendi iktidarlarının gitmesinden korkarlar.

Yukarda da belirttiğimiz gibi 2004 yılından itibaren Husiler'in liderliğini üstlenen Abdülmelik el-Husi, taraftarlarıyla beraber Arap Baharının etkisiyle 2011 yılında Cumhurbaşkanı Salih'e karşı yapılan protestolara ve gösterilere katılır. Suudi Arabistan ve BAE'nin desteğine rağmen 33 yıllık otoriter rejiminin sonunun geldiğine inanılır. 2011 Husi devrimi olarak da bilinen bu sokak çatışmalarında 2000'in üzerinde insanın hayatını kaybettiği belirtilmektedir. Gerek Husiler'le yaşanan çatışmalar ve gerekse Arap Baharının meydana getirdiği toplumsal patlama artık iktidarının devamını sağlayamayacağını ortaya koyar. Salih'in yönetimdeki destekçileri ve bazı kabilelerdeki yandaşları da Cumhurbaşkanı Salih'e karşı tavır alırlar. Bütün bunların yanı sıra daha önce dolaylı olarak hükümete destek veren Müslüman Kardeşler'in Yemen kolunun temsilcisi Islah Partisi, bu parti ile yakın temas halinde olan el Ahmar kabilesi ve bu kabile kökenli 1. Ordu Komutanı General Ali Muhsin, taraf değiştirerek devlet başkanının istifasını isteyenler arasına katılır. Bu kararın arkasında Suudilerin olduğu düşünülmektedir. Zira Islah Partisi ile yakın ilişki içerisinde olduğu anlaşılan General Ali Muhsin ve beraberindekiler, yıllarca Suudi ve Selefi oluşumlarla yakın çalışırlar. Bu sebepten dolayı istifanın akabinde Suudilerin desteklediği Mansur Hadi'ye tam destek verirler.

Bu gelişmeler üzerine göstericilerin korunmasını üstlenen General Ali Muhsin ile el-Ahmar kabilesinin bir araya gelmesiyle süreç hızlı bir şekilde yön değiştirerek ilerler. Mansur Hadi, kısa süre içerisinde Suudi Arabistan ve BAE'nin desteğiyle Salih'in yerine yönetimin başına geçer. Diğer yandan Husiler, eski Cumhurbaşkanı Salih ile anlaşarak birlikte hareket etmeye başlarlar ve Hadi'yi yönetimden uzaklaştırmak için harekete geçerler. Aradan çok zaman geçmeden Hadi ve taraftarlarına 2014 yılında büyük bir darbe

yaparak önce Sana, daha sonra da Aden'i kontrol altına alırlar. Suudi Arabistan, Bab'ül Mendep'in İran'ın desteğini alan Husiler'in kontrolü altına geçmesinden son derece rahatsız olur. Husiler'in Sana ve Aden'i kontrol altına almasıyla Yemen'i terkedip Suudi Arabistan'a sığınan Hadi'nin meşruiyetinin geri kazandırılması amacıyla Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri birlikte çalışırlar. Birkaç Arap ülkesinin bir araya gelmesiyle Hadi'nin meşruiyetini yeniden sağlamak ve 2015 yılında Asifetul hazm (Kararlılık Fırtınası) adlı askeri operasyonu başlatmak için Suudi Arabistan başkanlığında bir koalisyon kurulur.¹⁵⁵

4. SUUDİ ARABİSTAN'IN YEMEN'E MÜDAHALESİNİN NEDENLERİ

25 Mart 2015 tarihinde, Suudi Arabistan ve BAE, Yemen savaşına askeri müdahalede bulunan Arap koalisyonuna liderlik eder. Bu müdahalenin sebebi, Husiler'in ve müttefiklerinin başkent Sana'daki uluslararası düzeyde tanınan Yemen hükümetini devirmek ve kontrol altına almak amacıyla Sana'yı ele geçirip güneyde Umman Denizi kıyısında yer alan Aden'e doğru ilerlemesidir. *Asifetul hazm* (Kararlılık Fırtınası) olarak adlandırılan askeri hareketin amacı, Husiler'i bu isyanlarından caydırmak, meşru Yemen hükümetinin iktidarını yeniden tesis etmek ve deniz ticaret yollarını güvence altına almaktır.¹⁵⁶

Husiler'in Yemen'deki meşru hükümeti devirmeleri nedeniyle Suudi Arabistan ve BAE önderliğinde yapılan askeri operasyonlar iki aşamada gerçekleşir. Birinci aşama, 25 Mart 2015 tarihinde başlayıp 21 Nisan 2015 tarihine kadar devam eder. Kararlılık Fırtınası (Asifetul hazm) adı verilen bu hareketin hedefini şu şekilde ifade edebiliriz : Bunlar; Husi kalelerine hava saldırılarını yoğunlaştırmak, Hadi'nin temsil ettiği Yemen'e

¹⁵⁵ Selim Öztürk, "Nedenleri ve Sonuçları Bağlamında Yemen Savaşı", *Avrasya Etüdüleri*, S. 55, 2019, s. 89-90; Polat, *Arap Baharı Sonrası Ortadoğu'da Kurulan İttifaklar: Suriye, Yemen, Libya Örneği (2011-2015)*, s. 83.

¹⁵⁶ Ebru Aydın, *Suudi Arabistan'ın Yemen Operasyonu*, (Strateji Enstitüsü Yayınları), Ankara, 2015, s. 7-8.

meşruiyet kazandırmak, Husiler'in devlet organlarını kontrol etmesini önlemek ve Suudi Arabistan sınırındaki tehlikeleri ortadan kaldırmaktır.¹⁵⁷

İkinci aşamaya gelince, 21 Nisan 2015 tarihinde başlar, 13 Eylül 2015 tarihinde kara harekatı ile operasyon önemli ölçüde genişletilir. Bu ise, siyasi sürece hızlı bir şekilde yeniden başlama, terörizmle mücadele, Husi milislerinin askeri operasyonlarına karşı koyma, Husiler ve müttefiki olan Salih'e hava ve deniz yoluyla silahların gelmesini engellemeyi hedefler.¹⁵⁸

Yemen'deki siyasi aktörler, yirmi birinci yüzyılda Soğuk Savaş'la tanınan yabancı ülkeler tarafından bölgeyi kendi lehlerine çevirip kullanmak amacıyla desteklenir. İran ve perde arkasından da Rusya Yemen ve Yemen'e komşu olan ülkelerin güvenliğini sarsan ve istikrarsızlaştıran Husiler'e destek verirken, Suudi Arabistan ve onun destekçileri de Husiler'e karşı durmaları için Sünni grupları (İhvan ve Selefi) destekler. Bütün bunlar gösteriyorki Yemen'de bir vekalet savaşı yürütülüyor. Ancak burada şunu da belirtmek gerekir ki, İran Yemen'le ilgilenip Husiler'e destek vermeden önce inanç ve ibadet bakımından aralarında önemli farklılıklar olmamasına rağmen o dönemlerde yönetimde bulunan Yemen hükümetlerinin Zeydilere ait üstesinden kolaylıkla gelinebilecek siyasi ve sosyal sorunları ile yeterince ilgilenip bunları çözmemeleri nedeniyle Zeydiler kendilerini dışlanmış olarak görürler. İçlerinde Yemen hükümetlerine karşı tepkiler oluşur. Bunu gören başta İran olmak üzere bazı ülkeler fırsat bilerek harekete geçip Husiler'le irtibat kurarak Yemen'i karıştırmanın temelini atarlar.¹⁵⁹

Zamanla İran ve destekçilerinin yardımıyla Yemen'de Husiler'in güçlenmesi ve aksine Sünni grupların zayıflayarak güç kaybetmesi Suudi Arabistan'ı endişelendirir ve harekete geçirir. Kral Selman, İran destekli Husiler'i durdurmak amacıyla Yemen'de Sünni

¹⁵⁷ Deha Yelseli, **Suudi Arabistan'ın Yemen Müdahalesi ve Avrupa Birliği'nin Müdahaleye Bakışı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul, 2017, s. 21.

¹⁵⁸ Verda eş-Şâ'irî, "El-Harbu 'ala'l-Yemen ve İşkaliyyatu't-tehalüfu'l-Arabî" (Çevrimiçi) <https://hadaracenter.com/?p=3102>, (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).

¹⁵⁹ Aydın, **Suudi Arabistan'ın Yemen Operasyonu**, s. 6.

gruplara destek verme kararı alır. Bu karar sonrasında da Yemen’de Husiler’e karşı askeri operasyonlar başlatılır.¹⁶⁰

Suudi Arabistan önderliğinde Körfez İşbirliği Konseyi, Yemen’deki meşru hükümet ve Cumhurbaşkanı Hadi’ye karşı Husiler’in isyanı ve meşru yönetime son vermeleri nedeniyle uluslararası hukuk çerçevesinde meşru hükümetin yeniden tesis edilmesi meşru Cumhurbaşkanı Hadi’nin tekrar göreve iadesi için Husiler’e karşı bir askeri müdahaleye izin verilmesini talep eden bir mektubu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ne iletir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplanarak Yemen’de yapılacak askeri müdahaleyi onaylar. ABD’nin de bu müdahaleye onay vermesinin nedeni, İran’la yapılan nükleer müzakerelerde başarısız olunması ve Tahran’ın Bağdat, Şam ve Beyrut’tan sonra dördüncü olarak bir başka Arap başkenti olan Sana’ya da hakim ve etkili olmak istemesidir. Dolayısıyla İran’ın gittikçe Ortadoğu’ya etkisi artması ABD’ni rahatsız eder. Ayrıca Yemen El-Kaide’sinin ülkedeki istikrarsız durumdan yararlanıp bölgede genişleme çalışmaları yürütmesi de ABD’nin rahatsız olduğu konular arasındadır.¹⁶¹

ABD ve Avrupa Birliği, İran ile söz konusu ülkenin nükleer çalışmaları üzerinde arzu ettikleri anlaşmaya varamayınca, Suudi Arabistan’a yönelip ona destek olmak kararı alırlar. Zira bu ülkelere göre İran’ın Ortadoğu’da açılmasını engellemeye çalışan tek ülke Suudi Arabistan’dır. Ayrıca Yemen’deki El-Kaide’yi ortadan kaldırmanın da bu harekate destek vermekle gerçekleşeceğini düşünürler. Suudi Arabistan’ın Yemen’deki askeri operasyonları konusundaki ısrarı ise, Husiler’in Yemen’deki etkisini ortadan kaldırmanın yanı sıra deniz ticaret hattını güvence altına almak ve Yemen üzerindeki etkisi artırmaktır.¹⁶²

Husiler’in Aden’i kontrol altına almaları, aynı zamanda Bab’ül Mendeb Boğazı’nı kontrol etmeleri dolayısıyla da bu bölgenin İran’ın kontrolü altına girmesi anlamına gelir. Bu durumun ise Suudi Arabistan ve Amerikan çıkarlarına hizmet etmeyeceği ortadadır. İran ve Rusya’nın çıkarları ile Avrupa ve Amerika’nın çıkarları çakışır. Ayrıca bu boğaz, aynı zamanda İsrail için de hayati bir nokta olup önem arz etmektedir. Husiler’in Yemen

¹⁶⁰ Murat Yetkin, “Statükocu Sünni cephe Şii yayılmasını Yemen’de tutabilecek mi?”, (Çevrimiçi) <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat-yetkin/statukocu-sunni-cephe-sii-yayilmasini-yemende-tutabilecek-mi-1322470/>, (Erişim tarihi: 15 Eylül 2020).

¹⁶¹ Kurt, “Devrim’den Askeri Müdahaleye Yemen”, s. 15-17.

¹⁶² Kurt, “Devrim’den Askeri Müdahaleye Yemen”, s. 19-20.

üzerindeki kontrolü sağlaması ve bunun devam etmesi halinde bölgede bazı ülkelerde var olan Şii azınlıkları kışkırtma ihtimali endişe verici bir durumdur.¹⁶³ Görülüyor ki Yemen'deki Suudi Arabistan-İran rekabeti bir taraftan bölgesel hegemonya oluşturmak olduğu gibi diğer yandan da mezhepsel çatışmadır.

Bütün bunlara ek olarak, Vahhabi din adamlarının *Kararlılık Fırtınası* hareketini destekleyen fetvaları da vardır. Örneğin Suud Müftüsü Abdülaziz eş-Şeyh, Husiler'in Yemenli Müslümanlar için hayır istemediğini ifade ederek şu fetvayı yayınladı: *Kral Selman, İslam akidesini, İslam'a ve Müslümanlara kötülük isteyen Safevi uzantısından korumak için bir Arap-İslam koalisyonu ile Kararlılık Fırtınası hareketini başlatır.*¹⁶⁴

5. SUUDİ ARABİSTAN'IN YEMEN'E MÜDAHALESİNİN SONUÇLARI

Suudi Arabistan ve onu destekleyen diğer Arap ülkelerini Yemen'e müdahalesinin, ülke ve burada yaşayan insanlar üzerinde pek çok sonucu olmuştur. Bu sonuçların, Yemen'de uzun süre etkisini devam edeceği düşünülmektedir. Bunlar toplumsal, siyasi, ekonomik ve sağlık olarak dört şekilde ele alınabilir.

Toplumsal sonuçlar: Savaş, Husiler tarafından devrilen meşru Yemen hükümetinin tekrar oluşması amacıyla Suudi Arabistan ve BAE'nin meydana getirdiği koalisyonunun, müdahale etmesi sonucu ve savaşın seyri, Birleşmiş Milletlerin deyişiyle çağdaş dünyadaki en kötü insanı krizin doğmasına sebep olur. Zira bu operasyonların başlangıcından bu yana 50 binin üzerinde insan öldürüldüğü nakledilir. Bu savaşta kesin olarak tespit edilememekle beraber ölenlerin en az üç katı kadar insanın yaralandığı belirtilir. Ayrıca savaş süresince meydana gelen açlık ve yoksulluk nedeniyle bir çok insan kaybedilmiştir. Amacı olmayan ve dış müdahalelerin etkisiyle uzun süre devam eden bu iç

¹⁶³ Kurt, "Devrim'den Askeri Müdahaleye Yemen", s. 21-22.

¹⁶⁴ Ra'yu'l-yevm, "Müftü's-Suudiyye: 'âsifetü'l-hazmi difâ 'ani'ş-şerî'a'l-İslamiye fi muvaceheti'l-meddi's-Safevi ve yecibu tevhidu saffi'l-ümmeti'l-İslamiyyeti diddehu", (Çevrimiçi) <https://www.raialyoum.com/index.php/%D9%85%D9%81%D8%AA%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B9%D9%88%D8%AF%D9%8A%D8%A9-%D8%B9%D8%A7%D8%B5%D9%81%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B2%D9%85-%D8%AF%D9%81%D8%A7%D8%B9-%D8%B9%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B1/>, (Erişim tarihi: 25 Eylül 2020).

savaşta Britanya Çocuk Örgütü'ne göre, 85.000'den fazla çocuk, şiddetli açlığa maruz kalmaktan kaybedilmiştir.¹⁶⁵

2015 yılından bu yana, koalisyon güçleri sivil ayrımı gözetmeksizin bir çok hava saldırısı gerçekleştirmiştir. Uluslararası Af Örgütü, koalisyon güçlerinin gerçekleştirdiği, uluslararası insanı hukuku açık bir şekilde ihlal eden ve askeri hedeflerin dışında gerçekleşen 41 hava saldırısını belgeler. Koalisyon güçlerinin hava saldırıları sırasında uluslararası hukuk gereğince yasaklanmış msket bombası ve ölümcül patlayıcı silahlar da kullandığı tespit edilmiştir.¹⁶⁶

Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Faaliyetleri Koordinatörü, Yemen'de düzenlenen bir basın toplantısında, Yemen'de Suudi Arabistan liderliğindeki koalisyon tarafından gerçekleştirilen askeri saldırılar nedeniyle ölümlerin yaklaşık % 60'ından koalisyonun sorumlu olduğunu ifade eder.¹⁶⁷

Birleşmiş Milletler'e göre Yemen'deki çatışmanın en büyük sonuçlarından biri de ülkede iç ve dış büyük göçlerin yaşanmasına sebebiyet vermesidir. Ülke dışına göç edenlerin sayısı tam bilinmemektedir. Ancak Yemen içerisinde şehirler arasında göç etmek zorunda kalan yaklaşık 3 milyon insan olduğu tahmin edilmektedir.¹⁶⁸

Yine Yemen'deki savaşın işsizliğe ve maaşların düşmesine yol açtığını görüyoruz. Zira uzun süre devam eden bu iç savaş neticesinde Yemen'lilerin % 80'den fazlasının yoksulluk tehdidi altında hayat sürdürür hale geldiği bilinmelidir.¹⁶⁹ Birleşmiş Milletler'in hazırladığı rapor, savaşın bu şekilde devam etmesi ve krize çözüm bulanamaması

¹⁶⁵ El-Cezîra, "El-Yemen...Hasadü's-Sinin el-erba mine'-mevti ve'l-cû'i ve'd-demâr", (Çevrimiçi) <https://www.aljazeera.net/news/politics/2018/12/7/%D8%A7%D9%84%D9%8A%D9%85%D9%86-%D9%85%D9%81%D8%A7%D9%88%D8%B6%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%88%D9%8A%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D9%83%D9%88%D9%85%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%8A%D9%85%D9%86%D9%8A%D8%A9>, (Erişim tarihi: 10 Eylül 2020).

¹⁶⁶ Münazzemet'ül-Afv, "Harbu'l-Yemen: lâ nihaye telûhu fi'l-ufuk", (Çevrimiçi) <https://www.amnesty.org/ar/latest/news/2015/09/yemen-the-forgotten-war/>, (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).

¹⁶⁷ Hüsam Arabi Abdülaziz Mebruk, "Medâ meşrûiyeti'd-tedehhuli's-Suudiyy fi'l-Yemen vifkan li kavâidi'l-kanûnu'd-devlî" (Çevrimiçi) <https://democraticac.de/?p=47772>, (Erişim tarihi: 18 Eylül 2020).

¹⁶⁸ El-Cezîra, "El-Yemen...Hasadü's-Sinin el-erba mine'-mevti ve'l-cû'i ve'd-demâr", (Çevrimiçi) (Erişim tarihi: 10 Eylül 2020); Yelseli, **Suudi Arabistan'ın Yemen Müdahalesi ve Avrupa Birliği'nin Müdahaleye Bakışı**, s. 21.

¹⁶⁹ El-Mevkî' Post "10 Umurun teşrahu limâzâ el-Ezme fi'l-Yemen el-esve fi'l-âlem", (Çevrimiçi). <https://almawqepost.net/translation/38591>, (Erişim tarihi: 16 Eylül 2020).

durumunda Yemen'in yarısından fazlasının açlıkla karşı karşıya kalacağı uyarısında bulunur. Dünya Gıda Programı'na göre ise, Yemen'de 15 milyondan fazla insanın gıda krizinden muzdarip olduğu ve gıda yardımı yapılması gerektiği aksi takdirde bu sayının daha da artacağını belirtmektedir.¹⁷⁰

Siyasi sonuçlar: Siyasi müdahalenin amacı, Başkan Hadi'nin Yemen'deki meşruiyetini yeniden tesis ederek Husiler tarafından yapılan darbeyi sona erdirmektir. Ancak bu hedef, Suudi Arabistan önderliğindeki Arap koalisyonunun askeri müdahalesi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2261 sayılı bir Kararıyla yerine getirilememiştir. Buna ilaveten uluslararası kararlarla dayatılan siyasi çözümler de işe yaramamıştır. Bütün bunlar netice vermediği gibi ülkenin siyasi, askeri, eğitim ve sağlık gibi bütün kurumları çökerek yok olmuştur.¹⁷¹

Ekonomik sonuçlar: Kararlılık Fırtınası (Asifetul Hazm) hareketinin başlamasıyla Yemen, karadan, denizden ve havadan ekonomik bir ablukaya alınır. Harekatın başlamasından bu yana, petrol tesisleri, yakıt ve benzin istasyonları, elektrik enerjisi santralleri, üretici fabrikalar ve ülke ekonomisini ayakta tutan bir çok tesis tahrip edilmiştir ve buna devam edilmektedir. Savaşın halen devam ediyor olması nedeniyle Yemen'e verilen ekonomik zararın boyutu henüz belirlenememiştir.¹⁷²

Koalisyon, 2018 yılının sonunda insanı durumun daha da ağırlaşmasına neden olan Hudeyde limanını kapatarak Yemen'e gelen ticari mal, gıda ve ilaçlara kısıtlamalar getirir. Bu kısıtlamalar, ülkede zaten var olan temel emtia fiyatlarının artmasına ve ilaç ve yakıt sıkıntısına neden olur.¹⁷³ Sana havaalanı, savaşın başından beri, Yemen'lilerin tıbbi tedavi görmesini engelleyen iç ve dış hat uçuşlarına kapatılmış ve günümüzde de hala kapalıdır.¹⁷⁴

¹⁷⁰ El-Cezîra, "El-Yemen...Hasadü's-Sinin el-erba mine'-mevti ve'l-cû'i ve'd-demâr", (Çevrimiçi) (Erişim tarihi: 10 Eylül 2020).

¹⁷¹ Hüsam Arabi Abdülaziz Mebruk, "Medâ meşrûiyyeti'd-tedehhuli's-Suudiyy fi'l-Yemen vifkan li kavâidi'l-kanûnu'd-devlî" (Çevrimiçi) (Erişim tarihi: 18 Eylül 2020).

¹⁷² Mansur er-Râcihi, "el-İktisâdü'l-Yemenî: Tedâiyatü'l-harbi 'ala'l-ihtilâlâti'l-bünyeviyye", (Çevrimiçi) <https://studies.aljazeera.net/ar/reports/2016/03/160310122836025.html>, (Erişim tarihi: 01 Eylül 2020).

¹⁷³ Muhammed Mahlâfi, "El-Yemen: Ahdasü 'âm 2017", (Çevrimiçi) <https://www.hrw.org/ar/world-report/2018/country-chapters/313455>, (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).

¹⁷⁴ El-Mevkî Post "10 Umurun teşrahu limâzâ el-Ezme fi'l-Yemen el-esve fi'l-'âlem", (Çevrimiçi), (Erişim tarihi: 16 Eylül 2020).

Sağlıkla ilgili sonuçlar: Yemen'deki sağlık sistemi, Husiler ile Suudi Arabistan desteğiyle oluşan grup arasında süre gelen savaş nedeniyle felç olur. Sağlık sisteminin çökmesi de ülkede çeşitli salgın hastalıkların yayılmasına yol açar.¹⁷⁵ Dolayısıyla Tıbbi muayenenin arzu edildiği şekilde yapılamaması, ilaçların ücretlerinin yükselmesi ve bulunamaması ve aşı kıtlığı oluşması, genel sağlık hizmetlerini büyük sıkıntıya sokmasının yanın da özellikle de başta çocuklar olmak üzere birçok vatandaşın kolayca tedavi edilebilen hastalıklardan ölmesine neden olur.¹⁷⁶

UNICEF raporlarında 2017-2018 yılları arasında 1,5 milyon kişinin koleraya yakalandığı, bu hastalıktan 2,500'den fazla kişinin öldüğü ve bu vakaların % 30'unun çocuklardan oluştuğu bildirilir. Ülke nüfusunun neredeyse yarısı temiz içme suyuna, kanalizasyon hizmetlerine ve genel kamu hizmetlerine erişemez hala gelir. Bu durum ise salgın hastalıklarının yayılması için uygun bir zemin hazırlamaktadır.¹⁷⁷

Yemen'deki bu içinden çıkılamayan savaş, sonuçları itibariyle sadece Yemeni etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda Suudi Arabistan'ı ve destekçilerini de etkiler. Ayrıca, bu savaşa ilk komutu veren kişinin, babasından sonra yerine geçebilmesi için kendini parlatmak isteyen Kral Selman'nın oğlu Muhammed bin Selman olduğu nakledilir.¹⁷⁸ Suudi Arabistan'ın gerçekleştirdiği hava saldırıları Husi gruplara karşı büyük çaplı askeri başarılar elde edemez. Buna rağmen, Suudi Arabistan medyası, gerçekleri saptırarak bu saldırıların büyük bölgesel kazanımlar sağladığını göstermek ve Kararlılık Fırtınası'nın arkasından büyük başarılarla imza atıldığı şeklinde haberler yapmış ve yapmaya da devam etmektedir.¹⁷⁹

Savaşın lojistik ve muharebe desteği başlangıçta koalisyona katılan Arap ülkelerine ait iken daha sonra Riyad'ın Yemen'deki askeri hareketin sorumluluğunu üstlenen tek ülke olduğunu ilan etmesi nedeniyle bu desteğin düştüğü görülür. Bu durum, bir yandan Suudi

¹⁷⁵ El-Cezîra, "El-Yemen...Hasadü's-Sinin el-erba mine'-mevti ve'l-cû'i ve'd-demâr", (Çevrimiçi) (Erişim tarihi:10 Eylül 2020).

¹⁷⁶ El-Mevkî' Post "10 Umurun teşrahu limâzâ el-Ezme fi'l-Yemen el-esve fi'l-âlem", (Çevrimiçi), (Erişim tarihi: 16 Eylül 2020).

¹⁷⁷ El-Cezîra, "El-Yemen...Hasadü's-Sinin el-erba mine'-mevti ve'l-cû'i ve'd-demâr", (Çevrimiçi) (Erişim tarihi:10 Eylül 2020).

¹⁷⁸ Ahmed et-Telâvî, "Tedâiyyâtü'l-ezmeti'l-Yemeniyyeti 'alâ'n-nizâmi's-Suudiy" (Çevrimiçi) <https://eipss-eg.org/?p=6864>, (Erişim tarihi: 14 Eylül 2020).

¹⁷⁹ Sebastian Sons, Toby Methisen, "el-Harbu 'ala'l-Yemen fi vesâi'l-ilami's-Suudiyeti", (Çevrimiçi) <http://www.bayancenter.org/2016/07/2317/>, (Erişim tarihi: 18 Eylül 2020).

devlet bütçesini etkileyip ona yük oluştururken diğer yandan düşen petrol fiyatları ve büyüyen işsizlik nedeniyle Suudi Arabistan'ı olumsuz yönde etkiler.¹⁸⁰

Yemen'e müdahalenin ve sahada zaferler elde edilmesinin Suudi Arabistan'ın güçlü adamı olarak, Muhammed b. Selman'a bölgesel ve uluslararası düzeyde bir itibar kazandıracağına ve onun iktidardaki varlığının, Amerikalıların Orta Doğu'daki çıkarlarını sürdürmelerinin garantisi olacağını düşünen ABD, Yemen'deki savaşın çözülememesi ve Suudi devletinin kaynaklarını zayıflatarak tehdit haline gelmesi nedeniyle hayal kırıklığına uğrar.¹⁸¹

¹⁸⁰ et-Telâvî, “Tedâiyyâtü'l-ezmeti'l-Yemeniyyeti 'alâ'n-nizâmi's-Suudiy” (Çevrimiçi) (Erişim tarihi: 14 Eylül 2020).

¹⁸¹ et-Telâvî, “Tedâiyyâtü'l-ezmeti'l-Yemeniyyeti 'alâ'n-nizâmi's-Suudiy” (Çevrimiçi) (Erişim tarihi: 14 Eylül 2020).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İRAN - BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ VE YEMEN

1. İRAN ve YEMEN

1.1. Yemen'in İran İçin Önemi

Daha önce de belirttiğimiz gibi Yemen'in önemi, genel anlamda Arap dünyasına ve özel olarak da Arap Yarımadası'na ve Körfez'e açılan güney kapısını elinde bulundurması sebebiyle sahip olduğu özel stratejik konumundan dolayıdır. Ayrıca Yemen'in Bab'ül Mendep Boğazı ve Aden Körfezi gibi küresel enerji ve ticaretin en önemli geçiş yolları üzerinde bulunması ve özetle Kızıldeniz'in güney girişinde yer alması önemini daha da artırmaktadır. Hal böyle iken, deniz ve stratejik kuvvetlerini modernize eden ve Yemen'in stratejik öneminin idrakini iyi bilen İran'ın, böyle stratejik bir yerdeki varlığı, bölgedeki rolünü güçlendirir. Dolayısıyla uluslararası petrol ticaretinin ana giriş ve çıkışlarını kontrol etme bakımından Yemen bölgesinde etkili olmanın İran için elzem olduğunu düşünür.¹⁸²

İran, Yemen'e Husiler (Zeydiler) üzerinden etkili olmaya çalışır. Zeydilik, inanç ve mezhep bakımından tam olarak İran'daki Şiilikle örtüşmese de Zeydilikteki kendilerine olan kısmı yakınlığı ve Zeydilerin Yemen'deki yönetimle sıkıntılarını iyi takip eden İran, dolaylı olarak Husiler'e destek verir ve Yemen'de etkinliğini artırır. Bu yolla Husiler'le yakınlaşan İran bir yandan da İran Şiiliğini Husiler aracılığıyla Yemen'de yaymaya başlar. İran'ın Husiler aracılığıyla Yemen'e etki etme politikasının benzer örneklerini Irak, Lübnan, Suriye ve bazı Körfez ülkelerinde bulunan Şii gruplar üzerinden söz konusu ülkeler üzerindeki etkisini artırma çabalarında görmekteyiz. Bu İran'ın her zaman izlediği bir politikadır.¹⁸³

Zira İran, Suriye, Irak ve Lübnan'da izlediği politikanın aynısını Yemen'de de uygulamak istemektedir. Bu nedenle Suriye'de meydana gelen bir hadisenin etkisi Yemen'e yansiyabilmektedir. Örneğin, Esad rejiminin düşmesi veya düşmesini gerektiren

¹⁸² İsmail Çoktan, "İran-Körfez rekabetinin Yemen'e ağır bedeli", (Çevrimiçi) <http://v.aa.com.tr/1293082>, (Erişim tarihi: 13 Eylül 2020).

¹⁸³ Abdullah Kıran, "Mezhebi Rekabet Mi, Mezhep Savaşları Mı?", **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. III, S. 1, Muş, 2015, s. 180.

bir durumun oluşması, İran'ın Lübnan, Irak ve Suriye'deki nüfuzunu olumsuz etkileyecektir. Irak'ta milli güvenliğin çöküşü ve Amerikan müdahalesi, İran'ın hoşuna gitmediği gibi Irak üzerindeki etkisini de azaltır.¹⁸⁴ Ayrıca Irak ve Suriye'deki Daış (İşid) güçleriyle savaşmak için bir uluslararası koalisyonun kurulması ve resmi olarak İran'ın bu ittifaktan uzak tutulması İran için olumsuz bir durumdur.

İran'ın Yemen'deki Husiler'e destek vermesi ve Husiler üzerinden bu ülke üzerindeki etkisini artırması, başta Suudi Arabistan olmak üzere bazı Körfez ülkelerini rahatsız eder. Yemen'deki bu gelişmeler, İran ile söz konusu ülkeler arasında gizli bir rekabet ve çatışma meydana getirir. Özellikle Suudi Arabistan'a sınır olan kuzey Yemen'deki Husi topluluklarının varlığı ve bunun Suudi Arabistan için oluşturduğu güvenlik sorunu ve Körfez ülkelerinin Yemen'deki istikrarı yeniden tesis etme girişimlerinin veya çabalarının İran'ın etkisiyle engellenmesi, taraflar arasındaki rekabet ve mücadeleyi daha da artırır. Bir taraftan Suudi Arabistan ve onun yanında yer alan Körfez ülkeleri Yemen'in Arap Baharı öncesi konumunun korunmasını ve Yemen'deki demografik ve coğrafi yapının değişmemesini isterken İran, hem Yemen üzerinde etki oluşturup bu ülkenin stratejik konumundan faydalanmak hem de Afrika kıtasındaki ilişkilerini ve nüfuzunu genişletme politikalarının bir parçası olarak Yemen'i Doğu Afrika'ya sıçrama tahtası olarak kullanmaya çalışır.¹⁸⁵

Yine İran, Husi topluluklarına verdiği destekle Yemen'e müdahale etmesi, Arap Körfezi ve Kızıldeniz'deki uluslararası geçiş yolları üzerindeki kontrolünü güçlendirmek amacıyla Bab'ül Mendep Boğazında söz sahibi olmak ve böylece nükleer programına ilişkin müzakerelerde pozisyonunu daha da güçlendirmeyi hedeflemektedir. Böylece İran, kuzeyde Lübnan, Suriye ve Irak'taki nüfuzunu, güneyde Yemen üzerinde de sağlayarak bölgeyi âdeta kuşatmak istemektedir. Bunun gerçekleşmesi durumunda da, İran'ın bölge üzerindeki projesinin yeni bir zemin kazanacağı ve ortadoğudaki bölgesel dengeler haritasının yeniden çizilebileceği anlamına gelir.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Kıran, "Mezhebi Rekabet Mi, Mezhep Savaşları Mı?", s. 180-181.

¹⁸⁵ Muhammed el-Gâbirî, "El-Yemen ve İran: Hakikatü'l-itmâ' ve müstakbeli'l-alâkât", (Çevrimiçi) <https://www.alyemeny.com/news/1193#.Xrh-FVUzbIV>, (Erişim tarihi: 09 Eylül 2020).

¹⁸⁶ el-Gâbirî, "El-Yemen ve İran: Hakikatü'l-itmâ' ve müstakbeli'l-alâkât", (Çevrimiçi) (Erişim tarihi: 09 Eylül 2020).

Öte yandan bazı Batılı kaynak ve onların hazırladığı raporlara göre İran, geleceğe uzanan bir askeri strateji geliştirmeye çalışmakta, deniz kuvvetlerini Hürmüz Boğazı'ndan Bab'ül Mendep'e, oradan da Malakka'ya kadar konuşlandırma hedefi içerisinde. Bu durumda İran, bir yandan Hürmüz Boğazı'nı kontrol edecek, diğer yandan da Bab'ül Mendep Boğazı'ndaki Husi müttefiklerinin varlığıyla deniz yolu üzerindeki petrol hareketlerini tehdit eder hale gelecektir. Bütün bunlar, bölgesel ve uluslararası anlamda İran üzerindeki baskıyı gittikçe artırmaktadır.¹⁸⁷

1.2. İran ve Husiler

1979'daki İran devriminden bu yana İran İslam Cumhuriyeti, uluslararası ve bölgesel yükselen bir güç olarak karşımıza çıkar. Bu “pragmatik” cumhuriyetin ortaya çıkışıyla aynı zamana denk gelen alışılmadık bir şey vardır. O da, bugün Arap dünyasında siyasal mezhepçilik olarak adlandırılan hastalığı bir yerden diğerine yaymanın anahtarı olarak İran'ın görülmesidir. İran devrimi ile son kırk yıldan beri bu cumhuriyet, başta Arap ülkeleri olmak üzere bütün Ortadoğu ile ilan edilmemiş bir rekabet halindedir. Nitekim bu rekabet ve katı şiiilik neticesinde Irak ile şiddetli ve uzun süreli bir savaş yaşar. Arap Baharı çerçevesinde Suriye'de meydana gelen iç çatışmaların başlamasından bu yana Suriye'dedir ve hala da olmaya devam etmektedir. Ayrıca 2011'den bu yana Yemen'de var olan iç karışıklıklarda da Suudi Arabistan ile bir vekalet savaşının içindedir.¹⁸⁸

Sana Üniversitesi siyaset bilimi hocası Prof Dr Abdullah el-Fakih, İran'ın Yemen siyasetine, medyasına ve güvenliğine amansız sızma gayretlerini görmek için ayrı bir maharete ihtiyaç olmadığını belirtir. Abdullah el-Fakih, İran'ın Yemen halkının çektiği cehalet ve işsizlik gibi büyük zaaflarından çok iyi yararlandığını, kendisi ile farklı amaçlar güden El-Kaide ile de anlaşarak her ne pahasına olursa olsun dünyanın bu önemli coğrafi bölgesinde bir nüfuz alanı oluşturmak için elinden geleni yaptığını ve bundan sonra da İran'ın menfaati adına yapmayacağı hiç bir şey bulunmadığını ifade eder.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Halid Ahmed el-Esmer, **Jeosiyasetü'l-medâyiki'l-bahriyye ve eseruhâ 'ala's-Sirâ'i fi mantıkî's-şarkî'l-arabi Dirasetü haleti müstakbelin imdadatü'd-tâkati fi madfîki Hürmüz ve babü'l-mendeb**, (el-Merkezü'l-dimokratiyy'il-'arabiyyi li'd-dirasâti'l-istiratejiyyeti ve's-Siyasiyyeti ve'l-iktisadiyyeti), Berlin, 2019, s. 308.

¹⁸⁸ Barış Doster “Bir Bölgesel Güç Olarak İran'ın Ortadoğu Politikası”, **Ortadoğu Analiz**, 2012, C. IV, S. 44, s. 45-46; Çomarlı, **İran ve Suudi Arabistan Rebabetinin ortadoğu'daki Çatışmalar Üzerindeki Etkisi: Yemen Örneği**, s. 70.

¹⁸⁹ eş-Şucâ, **Bâ'de's-sevrati's-Ş'abiyyet'l-Yemeniyye İran ve'l-Hûsiyyûn Mürâci' ve Mevaci'**, s. 199.

Husiler ile meşru Yemen yönetimi arasındaki silahlı çatışma 2004 yılında başlar. Bu andan itibaren İran dolaylı olarak Husiler'e destek vermenin yollarını arar. İç çatışmanın 2007'deki dördüncü turundan sonra ise Husiler'in savaş yöntemleri üzerindeki Hizbullah etkisi yavaş yavaş görülmeye başlar. Hizbullah'ın Irak ve İsrail'e karşı gerçekleştirdiği operasyonlarda yaptıklarına benzer şekilde, Husi askeri operasyonlarının video kayıtları da yayınlanmaya başlar. Ayrıca, Husi hareketinin iç yapısı, adeta Hizbullah'ın Komuta Siyasi Bürosu gibi onun askeri hareketinin örgütsel biçimine dönüşür. Bütün bunlar Husiler'in İran destekli Hizbullah ile temas halinde oldukları ve Hizbullah üyelerinin Husiler'e eğitim verdikleri gerçeği teyid edilmiş olur.¹⁹⁰

2011 Husi ayaklanmasından sonra İran, Husiler'in önde gelenlerini ve gençlerini kendi ülkesine götürüp orada çeşitli programlar yapar veya Beyrut'ta bunlara Hizbullah önderliğinde bazı konferanslar düzenleyerek Yemen'deki varlığını yoğunlaştırmaya çalışır. Ardından, Şubat 2012'de Körfez'de bazı Arap ülkelerinin girişimiyle Riyad'da imzalanan anlaşmadan sonra Husiler, onları kapsamayan bu adımı reddederek karşı cephe konumuna geçerler. Riyad'da yapılan anlaşmadan sonra İktidar partisi (Genel Halk kongresi Partisi) ile muhalefet partileri (Ortak Muhalefet Partiler) arasında ortak bir görüşe varılarak 27 Şubat 2012 tarihinde Salih yönetimden indirilip onun yerine Mensur Hadi getirilir. Bu değişikliğin ardından 18 Mart 2013 tarihinde yeni hükümet oluşturulmak için ulusal diyalog kurularak tüm siyasi güçler bir araya gelir. 25 Ocak 2014 tarihinde gelince kurulan ulusal diyalog bozulur. Bunun üzerine Husiler ile eski başkan Salih birlikte hareket etmeye karar verirler.¹⁹¹

Ocak 2014'te ulusal diyalogun sona ermesinin ardından, ülke siyasi çıkmaz sarmalına girmeye başlar. Hizmetlerin zayıflaması, hükümetin ve devlet başkanı Hadi'nin performansının zayıflığı nedeniyle genel olarak halkta bir huzursuzluk oluşmaya başlar. Bu durum, muhalefet yer alan Husiler ve taraftarlarına iyi bir fırsat oluşturur. Husiler, 21 Eylül 2014 tarihinde her hangi bir silahlı direnişle karşılaşmadan Sana'yı ele geçirir. Sana düştükten sonra Husiler, yaptıkları darbeyi meşrulaştırmak için diğer siyasi güçler ile masaya oturup *barış* ve *ortaklık* anlaşması imzalar. Ancak, anlaşmaya göre milli ortaklık

¹⁹⁰ Cenk Tamer, "İran'ın Yemen'deki Faaliyetleri", (Çevrimiçi) <https://ankasam.org/iranin-yemendeki-faaliyetleri/>, (Erişim tarihi: 07 Eylül 2020).

¹⁹¹ Muhammed Hasan el-Kadi, *Ed-Devrü'l-İrânî fi'l-Yemen ve İn'ikâsâtuhû 'ale'l-emni'l-iklîmiy*, (Merkezü'l-Haliçi'l-'Arabiy li'd-dirasâti'l-İraniye), Riyad, 2017, s. 36-37.

hükümetinin kurulmasının ardından şehirlerden çekilmesi gereken Husiler, bu yükümlülüklerini yerine getirmezler.¹⁹² İran, Husiler'in iktidara katılımını garanti eden ortaklık anlaşmasının, şu ya da bu şekilde, Yemen'deki uzun vadeli politikası için bir başarı ve önemli bir bölgesel stratejik kazanç olarak görür ve bunu destekler. Süre içerisinde İran, Salih rejiminin Saada, Hacca ve El-Cevf vilayetlerinin bazı kısımlarını tam olarak kontrol edememesinden oluşan boşluktan yararlanarak Husiler'in, başkent Sana'nın işgaline, Hudeyde'nin kontrolüne ve güney Yemen'e doğru ilerlemesine kadar varacak olan Yemen sahasındaki siyasi ve askeri açıdan etkili bir güce dönüşmesine dolaylı olarak elinden geldiği kadar yardım eder.¹⁹³ Zira İran'ın, Husiler'in Sana'yı ele geçirmesini desteklemesinin nedenlerinden biri de Sana'yı İran devrimine katılım sağlayan dördüncü Arap başkenti olarak görmesidir.¹⁹⁴

1.3. İran'ın Yemen'deki Faaliyetleri ve Yemen Politikası

İran, yumuşak güç politikasını kullanarak Humeyni devriminden hemen sonra 1980'li yılların başlarından itibaren 2000'li yıllara kadar Yemenli öğrenci gruplarını masraflarını da İran yönetimi karşılamak üzere İran ve Lübnan'da eğitim yaptırmak amacıyla getirerek Yemen'de Şiiliği yaymak için büyük çaba sarfeder. İran ve Lübnan'a eğitim için götürülen Yemen'liler arasında Hüseyin Bedreddin el-Husi, kardeşi Abdümelik ve babaları Bedreddin el-Husi de vardır. 2004'ten sonra, Husiler ile Yemen hükümeti arasında ilk silahlı çatışmalar gerçekleştiğinde İran yumuşak güç politikasından sert güç politikasına geçer.¹⁹⁵ Bu durum, 2011 yılında Arap Baharı'nın patlak vermesiyle Husiler'in önde gelen genç ve aktivistlerini toplayıp akademisyenlerin, kabile şeyhlerinin ve diğerlerinin çağrıldığı konferanslar, çalışma grupları ve seminerler düzenleme adı altında, onları Yemen'den çıkarıp Beyrut'a veya Tahran'a götürülmelerini sağlayarak İran'ı destekleyen ve kendileri için faydalı birer elaman haline getirirler. Bu konferans ve seminerler aylarca sürer. Götürülen bir grup için program tamamlandığında onlar Yemen'e getirilir, başka bir grup İran ya da Lübnan'a taşınır. Götürülen her grup özenle seçilir.

¹⁹² 'Âmir ed-Demîni, "Hel lâ tezâlû'l-mübâderatü'l-Haliciyyetü sâlihatün li'l-halli fi'l-Yemeni?" (Çevrimiçi) <https://almawqeaqpost.net/interviews/33120>, (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).

¹⁹³ Çoktan, "İran-Körfez rekabetinin Yemen'e ağır bedeli", (Çevrimiçi) (Erişim tarihi: 13 Eylül 2020).

¹⁹⁴ Fatima es-Samâdi, "el-Yemenu 'alâ silmi'l-evleviyyati'l-İstratejiyyeti'l-İraniyyeti", (Çevrimiçi) <https://studies.aljazeera.net/ar/article/4651>, (Erişim tarihi: 19 Eylül 2020).

¹⁹⁵ Tamer, "İran'ın Yemen'deki Faaliyetleri", (Çevrimiçi) (Erişim tarihi: 07 Eylül 2020).

Medya, güvenlik, askeri, siyasi ve kamudaki bütün birimlerde önde gelen etkili insanlar seçilip götürülmeye çaba serf edilir.¹⁹⁶

Öte yandan İran, Yemen'in kuzey tarafını güçlendirip kontrol altına almak için kuzey Yemen'deki birçok dini gruba çeşitli vesilelerle destek sağlamaya gayret eder. Bu durum, Yemen'de İran'a ait çeşitli casus hücrelerin yakalanmasıyla ve Mart 2012'de Hadi hükümetinin, Yemen'e silah taşıyan iki İran gemisini tespit edip ele geçirmesiyle açığa çıkar. Aynı yılın Aralık ayı sonlarında Yemen Sahil Güvenlik güçleri, Kızıldeniz kıyısındaki *Salif* limanı yakınlarında bir İran gemisinin güvertesine yüklenen çeşitli silahlara el koyar. Hükümet kaynaklarına göre şayet bu silahlara el konmasaydı Husiler'in hakimiyetinde bulunan kuzeydeki Saada şehrine ulaştırılacaktı.¹⁹⁷

Özelikle 2004 yılından sonra İran, Yemen bölgesindeki istihbarat faaliyetlerine de yoğunluk verir. Yemen güvenlik kaynaklarına göre İran, Husi gruplar ve Hizbullah aracılığıyla yüzlerce Yemenli eylemci, medya çalışanı ve siyasetçiyi, Tahran ve Lübnan'da eğitmek üzere götürür ve eğitir daha sonra da bunları, Yemen'in farklı bölgelerine İran adına casusluk yapmak amacıyla eğitimci, basın mensubu ve insanı yardım yapan insanlar görünümünde yerleştirir.¹⁹⁸

Amerikan güvenlik kaynakları, İran Devrim Muhafızları'nın bayrağı altında faaliyet gösteren Kudüs biriminin desteğini alan İranlı kaçakçıların, Husiler'in eski silahlarının yerini alacak daha gelişmiş (AK-47) saldırı tüfekleri ve roket güdümlü el bombaları (RPG) gibi silahlar taşımak için çeşitli gemiler kullandığını ifade eder.¹⁹⁹ BM'nin 2012 tarihli bir raporuna göre İran, Yemen'e bir çok patlayıcı cihaz (AFB) yapımında kullanılan malzemeler göndermiş ve bu sevkiyatlar, Husiler'i destekleyen Yemenli işadamları tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁰⁰

2013 yılında Yemen Sahil Güvenlik güçleri tarafından yakalanan İran'a ait "*Cihan 1 gemisi*" o zamana kadar Husiler'e mühimmat taşıyan en önemli sevkiyat aracıdır. Ele

¹⁹⁶ eş-Şucâ, *Bâ'de's-sevrati's-Ş'abiyet'l-Yemeniyye İran ve'l-Hûsiyyûn Mürâci' ve Mevaci'*, s. 200.

¹⁹⁷ eş-Şucâ, *Bâ'de's-sevrati's-Ş'abiyet'l-Yemeniyye İran ve'l-Hûsiyyûn Mürâci' ve Mevaci'*, s. 197.

¹⁹⁸ eş-Şucâ, *Bâ'de's-sevrati's-Ş'abiyet'l-Yemeniyye İran ve'l-Hûsiyyûn Mürâci' ve Mevaci'*, s. 197-198.

¹⁹⁹ Tamer, "İran'ın Yemen'deki Faaliyetleri", (Çevrimiçi) (Erişim tarihi: 07 Eylül 2020).

²⁰⁰ Tamer, "İran'ın Yemen'deki Faaliyetleri", (Çevrimiçi) (Erişim tarihi: 07 Eylül 2020).

geçirilen bu gemi de gelişmiş silahlar, patlayıcılar, roketatarlar, tanksavarlar ve bunların yanı sıra gece termal sistemler ile savunma ve saldırı sistemleri bulunur.²⁰¹

Husiler, başkent Sana'yı ele geçirince İran'a ait hafif ve ağır silahların yüklü olduğu iki uçak Sana'ya iniş yapar. İran yardım uçakları *Kararlı Fırtına operasyonu* başlatılıncaya kadar her gün en az bir iki uçak olmak üzere devam eder. İran'ın Husiler'e silah yardımı içerisinde uzun menzilli balistik ve anti-zırhlı füzeler de yer alır. Husiler, hedeflerini vurmada son derece hassas olan yüksek patlayıcı savaş başlıklarına sahip olurlar.²⁰² Husiler, İranlı uzmanlar tarafından teknolojik olarak donatılmış İran ve Yemen'den kalan silahlarla Suudi Arabistan'a ait hava alanları, petrol ve gaz istasyonları da dahil olmak üzere hayati önem taşıyan bölgelerde çeşitli operasyonlar gerçekleştirir.

İran, Husi milislerini stratejik planlama ve karmaşık silahlarla nasıl başa çıkılacağı konusunda ve Husiler'in eksik olduğu hususlarda gerekli askeri eğitimi vermek için büyük çaba gösterir. Amerikan güvenlik kaynaklarına göre, Yemen'deki çeşitli kamplarda Husiler'i eğiten ve onları savaşa hazırlayan, İran Devrim Muhafızları ve Lübnan Hizbullahına ait bir çok askeri elaman tespit edilir.²⁰³

Öte yandan İran, kuzey'den ayrılmaya çalışan (Yemen'in Güneyindeki) Güney Hareketi'ne de destek verir. Zira bu ayrılık başarılı olursa İran, güney Yemen bölgelerinde boşalan daha geniş bir alanı güvence altına almak ister. Husiler Sana'nın kontrolünü ele geçirmelerinin ardından, Güney Hareketi Husiler'e karşı savaş açmaları ve onları Aden'den sürmek istemelerinden sonra İran, güneydeki güçlerden desteğini keser.²⁰⁴ Öyle anlaşılıyor ki İran, Husiler'in lehine ve kendi menfaatlerine olabilecek her ihtimalin yanında yer almakta, düşünce itibariyle çok uzak olan bir grup da olsa onun desteklemektedir.

İran, medya ve basın konusunda da Husiler'e tam destek verir. Zaman zaman Güney Hareketi'ni de desteklemiş gibi görünerek Yemenli medya kuruluşlarına kendi projesine hizmet etmeleri için yanına çekmeye çalışır. Raporlara göre İran, Yemen'in çeşitli bölgelerinden 1300 kadar Yemenli medya mensubunu ikna ederek Lübnan, İran ve

²⁰¹ el-Kadi, *Ed-Devrü'l-İrânî fi'l-Yemen ve İn'ikâsâtuhû 'ale'l-emni'l-iklîmiy*, s. 53.

²⁰² el-Kadi, *Ed-Devrü'l-İrânî fi'l-Yemen ve İn'ikâsâtuhû 'ale'l-emni'l-iklîmiy*, s. 54.

²⁰³ el-Kadi, *Ed-Devrü'l-İrânî fi'l-Yemen ve İn'ikâsâtuhû 'ale'l-emni'l-iklîmiy*, s. 56.

²⁰⁴ el-Kadi, *Ed-Devrü'l-İrânî fi'l-Yemen ve İn'ikâsâtuhû 'ale'l-emni'l-iklîmiy*, s. 37.

Irak'ta eğitime tabi tutar. Ayrıca İran, Husiler ve Güney Hareketi'ne bağlı TV kanallarını da destekleyerek Husiler'in ve onlara destek olan kendilerinin haklı ve iyi niyetli oldukları propogandası yapmaları için büyük geyret gösterirler. Bu kanallar arasında başta Güney Hareketi kanalı (Aden Live) olmak üzere Lübnan'dan yayın yapan Husi (El-Mesirah, El-Meyadin) gibi kanallar da bulunur. Yine İran, kendi lehlerine kullanabildikleri TV kanallarının yanı sıra bazı önemli yazılı basına da destek olmuşlardır.²⁰⁵

2. BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ ve YEMEN

2.1. Birleşik Arap Emirlikleri – Yemen İlişkisi

Yemen ile Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) arasındaki diplomatik ilişkiler 1971'de başlar. BAE Emiri Zayid bin Sultan, 1972 ile 1986 yılları arasında Yemen'e dört defa resmi ziyaret gerçekleştirir. BAE, Federal Almanya cumhuriyeti ile birlikte, 2010 yılında Londra'da *Yemen'in Kalkınmayı Destekleme Konferansı* sırasında kurulan Uluslararası Yemen Dostları Grubu'nun ekonomi ve iyi yönetim çalışma grubuna başkanlık eder.²⁰⁶

BAE, 2011 yılı itibariyle yönetimden Salih'in indirilerek Hadi'ye devredilmesi ve Yemen için Hadi yönetiminde bir yol haritası oluşturulmasını sağlayan ve buna öncülük eden Körfez girişimi ülkelerinden birisidir. Hadi başa gelip katılan taraflarca Ulusal Mutabakat Hükümeti kurulduktan sonra, Aden Körfezi Liman İşletmeleri Yönetim Kurulu, Aden limanının 2008'de yapılan *Dubai Ports World* şirketine kiralanması anlaşmasının iptalini kararlaştırır. Zira söz konusu şirket, Aden limanının doğu ile batı'yı birbirine bağlayan uluslararası nakliye hattında yer aldığından, Aden limanının işletilmesini kendi ülkesindeki limanlara (Cebel Ali limanı) yönelik stratejik bir tehdit olarak görmesi sebebiyle limanın işletilmesi konusunda üzerine düşeni yerine getirmez. Adeta Aden limanı, Cebel Ali limanı karşısında pasif duruma getirilip arzu edilen şekilde çalıştırılmaz.²⁰⁷ Yemen'de Hadi iktidarının aldığı bu karar nedeniyle BAE, daha önce

²⁰⁵ el-Kadi, *Ed-Devru'l-İrânî fi'l-Yemen ve İn'ikâsâtuhû 'ale'l-emni'l-iklîmiy*, s. 50-51.

²⁰⁶ Es-Sevra, "El-alâkâtü'l-Yemeniyye-El-İmaratiye", (Çevrimiçi) <http://althawrah.ye/archives/103837> , (Erişim tarihi: 12 Kasım 2020).

²⁰⁷ Merkezü'l-Fikr "Müstakbelü'n-nüfüzi'l-İmarâtiyyi fi'l-Yemeni", (Çevrimiçi) <https://fikercenter.com/position-papers/%D9%85%D8%B3%D8%AA%D9%82%D8%A8%D9%84-%D8%A7%D9%84%D9%86%D9%81%D9%88%D8%B0-%D8%A7%D9%84%D8%A5%D9%85%D8%A7%D8%B1%D8%A7%D8%AA%D9%8A-%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D9%8A%D9%85%D9%86>, (Erişim tarihi: 12 Haziran 2020).

Hadi'nin başa gelmesine destek vermesine rağmen Hadi'den desteğini çekerek iktidardan düşürdüğü Salih ile tekrar ilişki kurarak Hadi aleyhine döner.

BAE, genel olarak bakıldığında Arap Baharı nedeniyle Yemen'de dahil olmak üzere Mısır, Libya ve Suriye gibi ülkelerde mevcut yönetimleri devirip iktidarı ele geçirmek isteyen yeni hareketlerin karşısında olmuştur.²⁰⁸ Örneğin Mısır'da seçimle gelmiş Mursi yönetimine karşı yapılan askeri kanlı darbeyi desteklerken Suriye'de ise Esat yönetimine baş kaldıran halk hareketinin karşısında olmuş ve Esat'ın başta kalması için elinden geleni yapmıştır.

Başlangıçta BAE, 2011 yılında Yemen'de devrimin fitilini ateşleyen İslah partisini (Müslüman Kardeşler) ortadan kaldırmak ve iktidardan uzaklaştırmak için, Husiler'le beraber hareket eden ve aynı zamanda kendi müttefiki Salih'i destekler.²⁰⁹ Daha sonra süreç içerisinde Yemen'de sahasındaki durumun değişmesi, Husiler'in bölgede hayati öneme sahip hassas yerleri ellerine geçirip hakimiyet kurmaları, Suudi Arabistan ve BAE liderliğindeki Arap koalisyonunu harekete geçirir ve Hadi'nin meşruiyetini yeniden tesis etme ve Yemen'deki İran açılımlarını bozmak için devreye girilir.²¹⁰

BAE, Güney Yemen'in Kuzey'den ayrı olmasını, kendi ülkesinin (Emirliğin) bölge üzerindeki kontrolü, tahakkümü ve nüfuzunun anahtarı olarak görmekteydi. Bu nedenle Abu Dabi, 1990'da gerçekleştirilen Yemen birliğine ta o zamandan beri karşı bir duruş sergilemiştir. Emirliğin Yemen'in birleşmesine karşı olan düşmanca tavrının yanı sıra Suudi Arabistan da bu konuda BAE'den farklı düşünmez. 1994'te iç savaş patlak verdiğinde, her ikisinin de Yemen'in birleşik olarak kalmasına karşı çıktıkları aşikardır.²¹¹

²⁰⁸ Yusuf Duais, "el-İmarat ve devruha fi ichat rebi el-Arab", <https://www.raqqapost.com/%d8%a7%d9%84%d8%a5%d9%85%d8%a7%d8%b1%d8%a7%d8%aa-%d9%88%d8%af%d9%88%d8%b1%d9%87%d8%a7-%d9%81%d9%8a-%d8%a5%d8%ac%d9%87%d8%a7%d8%b6-%d8%b1%d8%a8%d9%8a%d8%b9-%d8%a7%d9%84%d8%b9%d8%b1%d8%a8/>, (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).

²⁰⁹ Fethi Şemseddin, "Keyfe saytara'l-Hûsiyyûn 'ala Sana dûne mukavemetin mine'l-ceyş?", (Çevrimiçi) https://www.bbc.com/arabic/interactivity/2014/09/140924_comments_yemen_houthi_overtaken_sanaa#, (Erişim tarihi: 16 Eylül 2020).

²¹⁰ Deniz Caner, "Beş Yılın Ardından Yemen İç Savaşı", (Çevrimiçi) <https://iramcenter.org/bes-yilin-ardindan-yemen-ic-savasi/#>, (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).

²¹¹ Muhammed es-Saîd, "Lubetü 'Abu Dabi' el-Kübra... Hel İnteha'l-Yemenu'l-muvahhadu ile'l-ebet?" (Çevrimiçi) <https://aja.me/xd6pn>, (Erişim tarihi: 28 Eylül 2020).

2.2. Birleşik Arap Emirlikler'nin Yemen Politikası ve Yemen'deki Varlığı

Yemen'de Husi darbesinden sonra 25 Mart 2015 tarihinde, Suudi Arabistan liderliğindeki *Kararlı Fırtına Operasyonu*, BAE, Katar, Kuveyt, Bahreyn, Mısır, Fas, Ürdün ve Sudan'ı içeren bir Arap koalisyonu tarafından Yemen'deki meseleleri çözmek amacıyla başlatılır.²¹² BAE'nin koalisyona katılma amacının, Hint Okyanusu, Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı'nı birbirine bağlayan uluslararası deniz yolu üzerinde bulunan Bab'ül Mendep gibi önemli stratejik yerlerde nüfuzunu genişletmek ve oralarda etkili olmak olduğu anlaşılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda BAE, şu anda Suudi Arabistan'dan sonra 2015'ten beri Yemen topraklarında en çok askeri varlığa ve etkiye sahip olan ülkedir ve Güney Yemen vilayetlerinde etkisini artırmış durumdadır.²¹³

2013'ten bu yana BAE, kızılhaç gibi uluslararası örgütler, başta sosyalist parti olmak üzere çeşitli yerel gruplar ile ABD ve bazı yabancı unsurları kendi lehine kullanarak özellikle güney Yemen'de gittikçe etkisini artırır.²¹⁴

BAE'ne ait kuvvetler daha çok Yemen'in güney bölgelerinde olmak üzere *Aden, Maha, Mukella, Şebve, Hudeyde* ve *Sukatra* vilayetleri ile çeşitli askeri üslerde konuşlandırılır. BAE'i güçleri, Yemen hükümeti ile bir koordinasyon içine girmez. Yukarıda saydığımız şehirler ile bazı limanlar, havaalanları ve adaların bulunduğu yerlerde bağımsız olarak hareket eder buralarda hakimiyet kurar. Yemen'e bağlı 200'den fazla ada olup bu adaların en büyüğü Sukatra'dır. Bu adalar çok farklı bitki ve hayvan türlerine ev sahipliği yapmaktadır.²¹⁵

BAE, Dubai'den Kızıldeniz'e kadar stratejik deniz noktalarına hakim olmayı hedefine koyar ve bunu büyük ölçüde gerçekleştirir. Bunlara Eritre, Cibuti ve Aden de dahildir.²¹⁶

²¹² Kurt, "Devrim'den Askeri Müdahaleye Yemen", s. 17.

²¹³ Sahlol, **2015 Sonrası Birleşik Arap Emirlikleri'nin Yemen Politikası: Saldırgan Realist Bir Bakış**, s. 25-26.

²¹⁴ Riad Domazeti, "Birleşik Arap Emirlikleri'nin Yemen Kaosundaki Rolü" (Çevrimiçi) <http://v.aa.com.tr/1332159>, (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).

²¹⁵ Sahlol, **2015 Sonrası Birleşik Arap Emirlikleri'nin Yemen Politikası: Saldırgan Realist Bir Bakış**, s. 38-39.

²¹⁶ Sahlol, **2015 Sonrası Birleşik Arap Emirlikleri'nin Yemen Politikası: Saldırgan Realist Bir Bakış**, s. 26.

Arap Baharı'nın etkisiyle ayaklanmalar başlayınca BAE'nin bölgedeki öncelikleri ve stratejilerinin ne olduğu ortaya çıkar. Bu öncelikler arasında siyasal İslamcılığı ortadan kaldırmak ta vardır. Zira bunların varlığını hayatta kalmaları için bir tehdit olarak görmektedir.²¹⁷

BAE, koalisyondaki müttelikleri tarafından desteklenen herhangi bir barış anlaşmasını yıkma riski taşıdığı için Yemen'deki İslah partisiyle (Müslüman Kardeşler) mücadelesini artırmakta ve Siyasi ve ekonomik çıkarlarına ulaşmak için ülke genelinde kendilerine bağlı silahlı grupları desteklemeye devam etmektedir. Bu gruplar, *Güvenlik Hattı Kuvvetleri*, *Seçkin Şebvaniyye* ve *Tihamiyye Kuvvetleri*, *Ortak Kuvvetler (Devler)* ve *Cumhuriyet Muhafızları Kuvvetleri* şeklinde sıranabilir. Sıraladığımız bu gruplar Yemenli yerel gruplar olup bunların tamamının maaşların BAE tarafından karşılanır. Her ne kadar BAE, Suudi Arabistan ile beraber Husi darbesine karşı meşru Yemen hükümetini desteklemek amacıyla Yemen'e girmiş ise de belli bir süre sonra kendisi koalisyon güçlerinden ayrı baş çekerek müstakil hareket etmeye başlar ve Yemen'in güneyinde bulunan başta limanlar olmak üzere belli stratejik merkezleri kontrolü altına alır. Bütün bunlar BAE'nin Yemen'e girme amacının ülkedeki meşru hükümete destek vermek değil kendi çıkarları doğrultusunda bu kontrol ettiği bölgeleri kullanmak olduğunu ortaya koyar.²¹⁸

BAE, Yemen'e girdiği tarihten itibaren güney liman şehirlerini kontrol altına almaya odaklanır ve bölgedeki ayrılıkçı savaşçıları destekleyerek yerel destek bulmaya çalışır. Uluslararası Af Örgütüne göre Abu Dabi, Yemen'de destek verdiği güçleri, kendi ideolojisine karşı çıkan sayısı net olarak bilinmeyen Yemen vatandaşını güney bölgelere dağılmış gizli hapishanelerde tutuklayıp eziyet etmek için kullanır.²¹⁹

Aslında BAE'nin hedefinin Aden'deki meşru hükümetin etkisini azaltmak, siyasi ve sivil hayatın tüm dinamiklerini yok etmek ve Güney Yemen'deki politikalarını

²¹⁷ Sahlol, **2015 Sonrası Birleşik Arap Emirlikleri'nin Yemen Politikası: Saldırgan Realist Bir Bakış**, s. 28.

²¹⁸ Domazeti, "Yemen'in Geleceğinde Birleşik Arap Emirlikleri'nin Rolü", (Çevrimiçi) http://insamer.com/tr/yemenin-geleceginde-birlesik-arap-emirliklerinin-rolu_2254.html, (Erişim tarihi:12 Eylül 2020).

²¹⁹ Zeynep Hilal Karyağdı, "BAE: Yemen'de Gizli hapishaneler iddiası gerçeğe aykırı" (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bae-yemende-gizli-hapishaneler-iddiasi-gercege-aykiri/1202486>, (Erişim tarihi:12 Eylül 2020).

reddeden herkesi ortadan kaldırmak olduğu anlaşılmıştır. Zira BAE, kendilerine muhalif olan tüm dini, siyasi ve sosyal unsurlara karşı kullandığı tutuklama, suikast, gizli hapisanelerde işkence yöntemleriyle, Husiler'in Kuzey Yemen'de dayattığı uygulamalardan çok da farklı değildir.²²⁰

BAE, ta baştan beri kargaşa halinden istifade etmeye çalışır, Geçiş Konseyi ve Güvenlik tedbirleri tarafından temsil edilen yerel destekçilerini kullanıp dolaylı olarak Hadi'nin kararlarına uymayı reddeder. Örneğin Hadi, Aden Havalimanı'nın yönetilmesi amacıyla bir kişi atar. Ancak bu şahıs havalimanına sokulmaz. Başkanlık güçleri havalimanına yeni atanan şahsı silah zoruyla girdirmeye çalışınca, BAE'ne ait uçaklar havalimanını bombalar.²²¹

Yemen'den sorumlu Birleşmiş Milletler Uzmanlar Heyeti'nin raporlarına göre, meşru Yemen hükümetinin otoritesinin arzu edildiği gibi olmaması ve zayıflığının çeşitli nedenleri vardır. Örneğin bunların başında, başkan Hadi'nin 2017 yılının başlarında uçağının Aden'e inişinin engellenmesiyle başlayıp Ağustos 2019'da hükümetinin geçici başkent olan Aden'den çıkarılmasına kadar ki süreçte, Yemen'i dışarıdan yönetememesi gelir. Buna ilaveten bir güney geçiş konseyinin kurulması, Husiler'in Sana'yı kontrol altında tutmaya devam etmesi, mücadele ve çatışma süreci durdurularak meşru hükümet cephesinin dağıtılıp zayıflatılması, BAE'nin sahada kendi hedeflerine ulaşması için silah ve para ile desteklediği bağımsız güçlerin Emirlik lehine ve onun adına vekâleten yaptıkları operasyonların yayılması da ifade edilir. BAE adına hareket eden bu güçler, Güvenlik Hattı Kuvvetleri, Hadrami Seçkinleri, Şebvaniyye, El-Mehriyye ve El-Sukatriyye şeklinde sıralanabilir.²²²

Anlaşıldığı kadarıyla bir taraftan Suudi Arabistan, bir taraftan Husiler, diğer taraftan da BAE'nin müdahalesi ve entrikalarıyla meşru hükümet gittikçe zayıflar ve Yemen'deki etki alanı daralır. Güney Yemen'de BAE kontrolünde *İdaros El-Zubeydi* başkanlığında Güney Geçiş Konseyi, 2019 yılının Kasım ayında Aden'in bundan böyle

²²⁰ Karyağdı, "BAE: Yemen'de Gizli hapisaneler iddiası gerçeğe aykırı" (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bae-yemende-gizli-hapishaneler-iddiasi-gercege-aykiri/1202486> ,(Erişim tarihi:12 Eylül 2020).

²²¹ Domazeti, "Yemen'in Geleceğinde Birleşik Arap Emirlikleri'nin Rolü", (Çevrimiçi) (Erişim tarihi:12 Eylül 2020).

²²² Muhammed Şeref, "Âsifetü'l-Hazm fi 'âmihâ'l-hâmis: el-ehdâfü'd-dâiah ve's-selamü'l-mültebis", (Çevrimiçi) <https://gulfhouse.org/posts/3580/>, (Erişim tarihi: 15 Eylül 2020).

kendilerinin kontrolü altında olacağını ilan eder ve BAE'ne ait güçler, Aden için meşru hükümetin askerleriyle karşı karşıya gelir. Meşru hükümete ait orduyu havadan bombalar. Nihayet iki taraf arasında Riyad'da yapılan anlaşmayla ateşkes ilan edilir ve çatışmalar sona erer. Varılan anlaşmaya göre, Güney Geçiş Konseyi'nin varlığı bölgesel olarak tanınır. Bu aşamadan sonra Güney Yemen'de BAE destekli Geçiş Konseyi tarafından uygulanan fiili otoriteye ilişkin meşru hükümetin politikası ve etkinliği zayıflar. Meşru hükümetin otoritesini ve kontrolünü sınırlar. BAE destekli konseyin güneydeki bazı şehirlerin kontrolünü ele geçirmesi ve güçlerini buralarda konuşlandırması, başta askeri alanlarda olmak üzere bir çok konuda meşru hükümetin etkisini azaltır.²²³

Yemen'in güneyinde BAE'nin yukarıda bahsetmeye çalıştığımız politika ve ülkesi lehine uygulamaları, Husiler'in gittikçe güçlerini artırmalarına katkı sağlar. Yine BAE'nin meşru hükümete karşı yaptığı hamleler neticesinde meşru hükümetin zayıflaması, halkın Husi hareketini devirmeye yönelik meşru hükümete olan güveninin sarsılmasına neden olur. Husiler, BAE'nin güney Yemen'de uyguladıkları olumsuz politikalar ve uygulamaları medya aracılığıyla halka anlatarak insanları kendi yanına çekmeye çalışır.²²⁴

Taiz bölgesi, Yemen'de genel anlamda nüfusun yoğun olduğu bölgelerin başında bulunup aynı zamanda ülkenin Arap Baharından etkilenmeye başlamasından itibaren olaylara en çok maruz kalan bölgedir. Arap Baharının Yemen'de patlak vermesinden itibaren süreç içerisinde bölgenin bir kısmına meşru hükümet hakim olurken bir kısmında da Husiler etkili olmuştur. Günümüzde de durum bu şekildedir. Ancak Taiz bölgesi Maha limanına çok yakın olması nedeniyle BAE bu bölgeyi zaman zaman taciz etmekte ve etkisi altına almak istemektedir. BAE, Maha limanının ve şehri kontrolünde tutmak ve etki alanını Taiz'e de taşımak için Maha şehrini karargah edinen Ali Abdullah Salih'in yeğeni *Tarık Salih* komtasındaki güçleri desteklemektedir. Zira Tarık Salih, Husiler'in Ali Abdullah Salih'i öldürmesinden sonra Cumhuriyet Muhafızlarının kalıntılarını ve Genel Halk Kongresi üyelerini organize edip bir araya getirerek Taiz'in batısında bulunan *Maha* kentini karargâh edinir ve her biri 1500 ila 2000 kişi arasında değişen yaklaşık 12 tugay olduğu tahmin edilen "Cumhuriyet Muhafızları" adıyla yeni bir askeri güç oluşturur. Tarık

²²³ Merkezü'l-eb'âd, "El-Sira'u's-Sâmit 'ala'n-nufüz... Müstekabelü't-tehalüfü's-Suudî el-ımaratî fi'l-Yemen", (Çevrimiçi) <https://abaadstudies.org/news-59818.html>, (Erişim tarihi: 19 Eylül 2020).

²²⁴ El-Haliç Online, "el-Hûsiyûn ve'l-İmarât... Hademat mütebâdile tüekkiduhâ'l-vakâi' 'ale'l-arz", (Çevrimiçi) <http://khaleej.online/GbwAoQ>, (Erişim tarihi: 19 Eylül 2020).

komtasındaki bu güce BAE destek vermektedir. Bu güç içerisinde yer alan herkesin maaşları ve silahları BAE tarafında temin edilir. Son zamanlarda Tarık önderliğindeki bu güç, “Ulusal Direniş” hareketi olarak adlandırılmaktadır.²²⁵

Husiler’in Maha’dan çıkarılması, meşru Yemen hükümeti için önemli bir stratejik kazanım olur. Maha şehri ve limanını kontrol etmek son derece önemlidir. Bab’ül Mendeb’in stratejik seyir koridorunun güvenliği de buradan sağlanmaktadır. Ancak son dönemde BAE, meşru Yemen hükümetinin birlikteliği ve çıkarları yerine kendi menfaatlerini ön plana çıkarması nedeniyle bir takım kriz ve kaoslar yaşanmaktadır. BAE, Taiz’i içeriden karıştırıp kuşatma peşinde koşmakta ve bölgede daha iyi etkili olabilmek için Maha ve stratejik limanını Taiz’den ayırmak istemektedir. BAE’nin kontrol ettiği yerler, Bab’ül Mendep boğazına bakan yakın adaların yanı sıra *Miyon* adası, *küçük ve büyük Haniş* adaları, *Zukar* adası ve diğerlerine kadar uzanır. Bu sahil bölgelerindeki çatışmalardan Suudi Arabistan’ın güçlerini çekmesi ve meşru hükümetin de bu kıyı bölgelerindeki operasyon alanlarının dışında tutulması, bu bölgelerde BAE’nin önünün açılmasını sağlar. Ancak olayları bu hale gelmesinin arka planında yine BAE vardır.²²⁶

²²⁵ Merkezü’l-eb’ad, “el-Nüfüzü’l-İmârâtî fi’l-Yemen”, (Çevrimiçi) <https://abaadstudies.org/news-59790.html>, (Erişim tarihi: 19 Eylül 2020).

²²⁶ El-Haliç Online “Tezdatü tevaggulen fi’l-Yemen.. Mâ hedefü’l-İmarat min fasli’l-meha ‘an taiz?” (Çevrimiçi). <http://khaleej.online/a7avYE>, (Erişim tarihi: 19 Eylül 2020).

SONUÇ

Genel anlamda Arap dünyasına ve özel olarak da Arap Yarımadası'na ve Körfez'e açılan güney kapısını elinde bulundurması sebebiyle sahip olduğu özel stratejik konumundan dolayı Yemen'in önemi tartışılmaz. Ayrıca Yemen'in Bab'ül Mendep Boğazı ve Aden Körfezi gibi küresel enerji ve ticaretin en önemli geçiş yolları üzerinde bulunması ve özetle Kızıldeniz'in güney girişinde yer alması önemini daha da artırmaktadır. İşte bütün bunlar Yemen'i tarih boyunca uluslararası güçlerin ilgi odağı haline getirmiştir. Yemen, söz konusu Boğaz ile Asya'ya giden deniz taşımacılığı rotalarını kontrol etmesi nedeniyle Körfez ülkeleri nezdinde güvenlik, siyasi ve ekonomik açıdan son derece önemli bir nokta olarak görülür. Dolayısıyla Yemen'deki herhangi bir güvenlik problemi ve istikrarsızlık, ister istemez başta Körfez ülkeleri olmak üzere Ortadoğu'daki diğer bazı ülkelerin güvenliğini ve istikrarını etkilemiş ve etkilemeye de devam etmektedir.

Dört bölüm halinde ele aldığımız araştırmamızın birinci bölümünde geçmişten günümüze Yemen'in tarihi gelişimini ele aldık. Ben burada Yemen'in tarihi gelişiminde önemli gördüğüm ana noktaları sizlerle paylaşacağım.

Yemen'in tarihi gelişimi, İslam öncesi dönemden yani MÖ 3000'li yıllarda Sana merkezli günümüz Yemen topraklarında kurulan Maîn Devleti'nden başlatılarak ele alınmıştır. Sırasıyla bu bölgede kurulan devletleri, İslamın gelişi ve Yemen bölgesine yayılmasına kadar kronolojik olarak kısa bilgilerle vermeye çalışalım. İslam öncesi Yemen'de hüküm süren kabile ve devletleri ismen vermek gerekirse bunlar; Maîn Devleti, Katabân Devleti, Evsan Devleti, Sabata Devleti, Sebe Devleti, Himyerî Devleti ve Habeşistan Krallığı'dır.

Öyle anlaşılıyor ki, VI. asrın ortalarından itibaren Habeşistan-Bizans ittifakı ile Sâsânîler arasındaki mücadele nedeniyle Yemen halkı büyük zarar görür. İslâmiyet'in doğduğu senelerde sosyal açıdan parçalanıp ekonomik bakımdan zayıflayan Yemen halkının, kabileler arasındaki mücadeleler sebebiyle tarihinin en güç dönemlerinden birini yaşadığı görülmüştür. Diğer taraftan bölgede Yahudilik ve Hıristiyanlığın halk tarafından fazla ilgi görmediği ve ahalinin çoğunun hâlâ putlara taptığı tespitlerimiz arasındadır.

Yemen halkı ile Hicaz halkı arasında VII. asrın başlarından itibaren siyasi, ticari ve coğrafi açıdan bir yakınlaşmanın olduğu ve Hz. Peygamber'in vefatından önce Yemen'de

İslamlaşma sürecinin başladığı ve ilk caminin Sana şehrinde inşa edildiğini söyleyebiliriz. Hz. Ebu Bekir döneminde Yemen'in farklı bölgelerine üç vali atandığı, Hz. Ömer döneminde de Sana halkının Sana valisi hakkında şikâyetle bulunduğu ve Hz. Ömer'in Sana valisini üç defa Medine'ye çağırıp ondan hesap sorduğu anlaşılmaktadır. Hz. Osman dönemine gelince, bu dönem hakkında yeterli bilgiye ulaşamadığımızı, ancak Hz. Osman'ın ölümünden (656) sonra Yemen'de siyasi sorunların baş gösterdiği tespitlerimiz arasındadır.

Emeviler döneminde Yemen'e gönderilen valilerin Yemen halkına sert tavırlar takındığı ve bu valilerin çoğunlukla Yemen dışından ve özellikle de Emevî ailesinden atandığı ve bunların tavrından dolayı Yemen'de birtakım ayaklanmaların olduğu anlaşılmaktadır. 748 yılında Hadramut Kadısı Abdullah b. Yahyâ el-Hadramî'nin ayaklanmasının bastırılması, Yemen tarihinde önemli bir yere sahip olmuş ve Yemen Hâricîler'in merkezlerinden biri olarak anılagelmiştir.

Abbasiler döneminde Yemen'in, merkezden atanan valiler veyahut vali yardımcıları tarafından yönetildiği anlaşılmaktadır. Abbasiler döneminde Mekke, Medine ve Yemen arasında sürekli işleyen ve irtibatı sağlayan bir posta teşkilatı kurulduğunu ve Abdürrezzâk es-Sanânî ve Hişâm b. Yûsuf el-Ebnâvî gibi İslam âlimleri sayesinde Sana, Zemâr, Cened ve Saada gibi şehirler İslami merkezler halini alarak İslam kültürünün geniş bir coğrafyaya yayıldığını belirtmek gerekir.

İmam Hâdî-İlelhak Yahyâ b. Hüseyin'in Saada'ya gelmesiyle başlayan Zeydî İmâmeti, Yemen tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olur ve Zeydîlik artık asırlar boyunca Yemen'in bir gerçeği sayılacaktır.

1092 yılında Yarınkuş komutasındaki Selçuklu ordusu Yemen'e kısa bir süre hâkim olur ve Züçible şehri başkent yapılır. 1174-1229 yılları arasında burada Eyyübîler'i görürüz. Eyyübîlerden sonra Osmanlı hâkimiyetine kadar burada Resûlîler, Tâhirîler ve Memlûkler hâkim unsur olurlar.

Osmanlı, Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılında gerçekleştirdiği Mısır seferinden sonra Hicaz bölgesinin güvenliği ve bölgesel nedenlerden dolayı, XVI. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren I. Dünya savaşı sonuna kadar Yemen bölgesine ilgi duymuş belli dönemler hariç bu bölgeye hâkim olmuştur.

Tarihte Yemen, Uzakdoğu'dan Avrupa'ya deniz yoluyla giden ticaret yollarının keşişme noktasında yer alması nedeniyle dönemin bazı Avrupa ülkelerinin dikkatlerini üzerine çeker. Önce Portekiz ve Hollanda, daha sonra da özellikle XIX. yüzyıldan itibaren İngiltere, Fransa ve İtalya gibi Avrupalı sömürgeci devletler, bu bölge ile ilgilenirler.

Söz konusu Avrupalı devletler Yemen üzerindeki emellerini, Osmanlı idaresinin etkili olmadığı bölgelerdeki kabile şeyhi ve yöneticilerle kurdukları ilişkilerin yanı sıra Arapça bilen casusların Müslüman kılığında dolaşarak para karşılığında bölge insanını, isyana teşvik etme şeklinde gerçekleştirmişlerdir. Genel olarak olaya bakıldığında çeşitli nedenler uydurarak Avrupalı söz konusu devletlerin bu bölge ile ilgilenmelerinin ve Yemen sahillerini üs edinme isteklerinin altında tamamen ticari kaygı ve çıkarlar yatmaktadır.

Bütün bunlara karşı Osmanlılar, bölgede bulunduğu sürede İngiliz, Fransız ve İtalyanlar'ın Kızıldeniz'deki silâh ve mal kaçakçılığına karşı tedbir aldığı gibi Yemen'deki güçlü orduları sayesinde sömürgeci güçlerin Yemen'e girmesini engellemiştir. Zira XVI. yüzyılda Kızıldeniz üzerinden Hindistan'a kadar uzanan Osmanlı varlığının Yemen'de bulunma gerekçesi, bölgeden maddi kazanç elde etme olmayıp başta Mekke ve Medine olmak üzere Hicaz bölgesinin güvenliğini sağlamak olmuştur. Osmanlılar zamanında arkası gelmeyen isyanlara rağmen çeşitli dinî, askerî, idarî ve içtimaî yapılar inşa edilip Yemen bayındır bir bölge haline getirilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı sonrası Yemen, İngilizlerin hâkim olduğu bölge hariç Yemen, sahil ve dağlık bölge olarak İdrîsîler ve Zeydîler arasında ikiye bölünmüştür. Yemen, II. Dünya Savaşı yıllarında genel siyasî bakımdan istikrar içinde olsa da özellikle 1939-1941 yıllarında veba salgını ve kıtlık sebebiyle zor günler geçirmiştir. Yemen bu dönemde Arap Birliği (1945) ve Birleşmiş Milletler'e (1947) üye olur.

1950-1990 yılları arası Yemen, sırasıyla Muhammed el-Cifrî, İmam Ahmed, İmam Abdullah el-Vezir, Abdullah Sellâl, Kahtân eş-Şâbbî, Selîm Rubey Ali, Abdülfettâh İsmâil, Ali Salim el-Beyd, Ali Nâsır Muhammed, Abdurrahman el-İryânî, İbrâhim el-Hamdî ve Ali Abdullah Sâlih gibi isimler tarafından yönetilmiştir.

22 Mayıs 1990'da Güney ve Kuzey Yemen birleşir. 1992 sonunda birleşik Yemen olarak ilk seçim gerçekleştirilir ve ardından iki ülke tamamen birleşmiş olur. Ali Abdullah

Salih, Yemen siyasetini tek başına yönlendirmeye başlar. 2006 yılında yapılan seçimden sonra yavaş yavaş temelleri atılan ve 2009'da Güney Yemen'de Zeydî Hüseyin Husî öncülüğünde kurulan Şebâbü'l-mü'minîn adlı hareket, iktidarı en çok meşgul eden bir hal alır ve süre içerisinde silâhlı direnişe geçer. 2011 yılı başlarında Tunus'ta başlayıp Arap dünyasına yayılan "Arap Baharı". Bu tarihten sonra Yemen'i de etkilemiştir.

2011'den önce yaklaşık 33 yıl hüküm süren ve ülkenin problemlerine ciddi şekilde çözümler üretemeyen siyasi partinin hala egemen siyasi parti olması, Yemen'deki siyasi kararların dış güçlerin etkisiyle alınması, ayrıca siyasi, ekonomik veya sosyal alanda herhangi bir değişiklik olmamamsı, ülkenin Arap Baharı rüzgârına kolaylıkla kapılmasına neden olmuştur.

Araştırmamızın ikinci bölümünde ise Yemen'in Arap Baharı öncesi ve Arap Baharı'nın etkisiyle karıştığı dönemde ülkede krizi hazırlayan ve krizde etkili olan beş unsur yani Islah Partisi (İhvan-ı Müslimin), Ali Abdullah Salih (Genel Halk Kongresi Partisi), Yemen Sosyalist Partisi, El-Husiler ve El- Kaide Yemen'deki faaliyetleri ve Yemen'de mezhepsel yapıyı tek tek ele alıp tanıtmaya çalıştım ki bunlar hakkında yeterli bilgi sahibi olmadan Yemen'deki krizi anlamak mümkün değildir.

Üçüncü bölümü Yemen krizinde Suudi Arabistan'ın konumuna ayırdık. Zira Yemen, Körfez bölgesinde ve Arap Yarımadası'nda yer alan ülkeler için siyasi, ekonomik ve güvenlik açılarından büyük bir stratejik öneme sahiptir. Dolayısıyla Yemen'deki herhangi bir güvenlik problemi ve istikrarsızlık, ister istemez başta Körfez ülkeleri olmak üzere Ortadoğu'daki diğer bazı ülkelerin güvenliğini ve istikrarını etkilediği şüphesizdir.

Kaynaklara ve verilere göre her gün yaklaşık 3.8 milyon varil küresel petrol Bab'ül Mendep Boğazı'ndan geçtiği için burası dünyada önemli küresel ticaret yollarından biri olarak kabul edilir. Bu özellikleri nedeniyle Bab'ül Mendep Boğazı, içinden geçen petrol miktarı açısından Hürmüz ve Malakka Boğazlarından sonra dünyada üçüncü sırayı alır. Bu da Bab'ül Mendep Boğazı'nın stratejik önemini ve ekonomik değerini artırır. İşte bütün bu anlatılanlar, Yemen'i jeostratejik konumu nedeniyle (yerel-bölgesel-uluslararası) çatışma alanı haline getirmektedir. Zira bu bölgeyi kontrolü altında tutan güç, en önemli küresel suyollarından birini kontrol etmesi nedeniyle bölgede ve dünyada önemli bir oyuncu haline gelir.

Gerek Arap Baharı öncesi gerekse sonrası Yemen ile Suudi Arabistan arasındaki anlaşmazlıkların temelinde öncelikle sınır problemlerinin yattığı, daha sonra da mezhepsel ve siyasi problemler ile İran ve Suudi Arabistan arasındaki bölgesel rekabete dönüşmesi olduğu görülür. Araştırmamızdan şu da anlaşılıyor ki, Suudi Arabistan, elinden gelen bütün yollara başvurarak Yemen'in kalıcı bir çatışma içinde kalmasını ve istikrarsız bir şekilde devam etmesini kendi çıkarları açısından daima uygun görmüştür. Yine Suudi Arabistan, Yemen'de güvenliği ve istikrarı zayıflatmak için uygun gördüğü her aşırı grubu ve kendi düşüncesine katkı sağlayacak her aşireti desteklemiştir. Aynı şekilde sınırlarını güvence altına almak için kendi menfaati doğrultusunda sürekli Yemen içişlerine müdahale etmeyi yeğlemiştir. Zengin kaynaklarına rağmen Yemen'in dışa bağımlı, uluslararası kredilere ihtiyaç duyan ve her zaman dışarıdan gelen yardıma muhtaç, kötü bir ekonomisi olan bir ülke olmasını kendi çıkarları açısından uygun görmüştür.

Suudi Arabistan, Yemen'de yönetimi devirmek için Husiler'in başını çektiği devrimin kendi topraklarına yayılmasından korktuğu için Yemen'de meydana gelen olaylardan endişelenerek bir kısım tedbirler alma yoluna gider. Komşu ülkede yönetimi devirmek için çıkan olaylardan hem Suudi Arabistan hem de Birleşik Arap Emirlikleri kendi ülkelerine de sıçrayacağı endişesiyle mevcut Yemen hükümetine, dolayısıyla Cumhurbaşkanı Salih'e desteklerini açıklarlar. Arap Baharı devrimlerine, nerede olursa olsun karşı çıkarlar. Zira kendi iktidarlarının gitmesinden korkarlar.

25 Mart 2015 tarihinde, Suudi Arabistan ve BAE, Yemen savaşına askeri müdahalede bulunan Arap koalisyonuna liderlik eder. Bu müdahalenin sebebi, Husiler'in ve müttefiklerinin başkent Sana'daki uluslararası düzeyde tanınan Yemen hükümetini devirmek ve kontrol altına almak amacıyla Sana'yı ele geçirip güneyde Umman Denizi kıyısında yer alan Aden'e doğru ilerlemesidir. Asifetul hazm (Kararlılık Fırtınası) olarak adlandırılan askeri harekâtın amacı, Husiler'i bu isyanlarından caydırmak, meşru Yemen hükümetinin iktidarını yeniden tesis etmek ve deniz ticaret yollarını güvence altına almaktır.

Yemen'deki siyasi aktörler, yirmi birinci yüzyılda Soğuk Savaş'la tanınan yabancı ülkeler tarafından bölgeyi kendi lehlerine çevirip kullanmak amacıyla desteklenir. İran ve perde arkasından da Rusya Yemen ve Yemen'e komşu olan ülkelerin güvenliğini sarsan ve istikrarsızlaştıran Husiler'e destek verirken, Suudi Arabistan ve onun destekçileri de

Husiler'e karşı durmaları için Sünni grupları (İhvan ve Selefi) destekler. Bütün bunlar gösteriyorki Yemen'de bir vekâlet savaşı yürütülmektedir.

Suudi Arabistan ve onu destekleyen diğer Arap ülkelerinin Yemen'e müdahalesinin, ülke ve burada yaşayan insanlar üzerinde pek çok sonucu olmuştur. Bu sonuçların, Yemen'de uzun süre etkisini devam edeceği düşünülmektedir. Bunları toplumsal, siyasi, ekonomik ve sağlık olarak dört şekilde ele almamız mümkündür.

Toplumsal sonuçlar: Savaş, Husiler tarafından devrilen meşru Yemen hükümetinin tekrar oluşması amacıyla Suudi Arabistan ve BAE'nin meydana getirdiği koalisyonunun, müdahale etmesi sonucu ve savaşın seyri, Birleşmiş Milletlerin deyimiyle çağdaş dünyadaki en kötü insanı krizin doğmasına sebep olur. Zira bu operasyonların başlangıcından bu yana 50 binin üzerinde insan öldürüldüğü nakledilir. Bu savaşta kesin olarak tespit edilememekle beraber ölenlerin en az üç katı kadar insanın yaralandığı belirtilir. Ayrıca savaş süresince meydana gelen açlık ve yoksulluk nedeniyle birçok insan kaybedilmiştir. Amacı olmayan ve dış müdahalelerin etkisiyle uzun süre devam eden bu iç savaşta Britanya Çocuk Örgütü'ne göre, 85.000'den fazla çocuk, şiddetli açlığa maruz kalmaktan kaybedilmiştir.

Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Faaliyetleri Koordinatörü, Yemen'de düzenlenen bir basın toplantısında, Yemen'de Suudi Arabistan liderliğindeki koalisyon tarafından gerçekleştirilen askeri saldırılar nedeniyle ölümlerin yaklaşık % 60'ından koalisyonun sorumlu olduğunu ifade eder.

Yine yemen'de uzun süre devam eden bu iç savaş neticesinde ülkede yaşayan insanların % 80'den fazlasının yoksulluk tehdidi altında hayat sürer hale geldiği bilinmelidir.

Siyasi sonuçlar: Siyasi müdahalenin amacı, Başkan Hadi'nin Yemen'deki meşruiyetini yeniden tesis ederek Husiler tarafından yapılan darbeyi sona erdirmektir. Ancak bu hedef, Suudi Arabistan önderliğindeki Arap koalisyonunun askeri müdahalesi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2261 sayılı bir Kararıyla yerine getirilememiştir. Buna ilaveten uluslararası kararlarla dayatılan siyasi çözümler de işe yaramamıştır. Bütün bunlar netice vermediği gibi ülkenin siyasi, askeri, eğitim ve sağlık gibi bütün kurumları çökerek yok olmuştur.

Ekonomik sonuçlar: Kararlılık Fırtınası (Asifetul Hazm) harekâtının başlamasıyla Yemen, karadan, denizden ve havadan ekonomik bir ablukaya alınmış ve bu zamana kadar petrol tesisleri, yakıt ve benzin istasyonları, elektrik enerjisi santralleri, üretici fabrikalar ve ülke ekonomisini ayakta tutan bir çok tesis tahrip edilmiştir ve buna devam edilmektedir. Savaşın halen devam ediyor olması nedeniyle Yemen'e verilen ekonomik zararın boyutu henüz belirlenememiştir.

Sağlıkla ilgili sonuçlar: Yemen'deki sağlık sistemi, Husiler ile Suudi Arabistan desteğiyle oluşan grup arasında süre gelen savaş nedeniyle felç olmuştur. Sağlık sisteminin çökmesi de ülkede çeşitli salgın hastalıkların yayılmasına yol açması nedeniyle Tıbbi muayenenin arzu edildiği şekilde yapılamaması, ilaçların ücretlerinin yükselmesi ve bulunamaması ve aşı kıtlığı oluşması, genel sağlık hizmetlerini büyük sıkıntıya sokmasının yanın da özellikle de başta çocuklar olmak üzere birçok vatandaşın kolayca tedavi edilebilen hastalıklardan ölmesine neden olmuştur.

Yemen'deki bu içinden çıkılamayan savaş, sonuçları itibariyle sadece Yemen'i etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda Suudi Arabistan'ı ve destekçilerini de etkilemiştir. Ayrıca, bu savaşa ilk komutu veren kişinin, babasından sonra yerine geçebilmesi için kendini parlatmak isteyen Kral Selman'ın oğlu Muhammed bin Selman olduğu nakledilir. Suudi Arabistan'ın gerçekleştirdiği hava saldırıları Husi gruplara karşı büyük çaplı askeri başarılar elde edememiştir. Buna rağmen, Suudi Arabistan medyası, gerçekleri saptırarak bu saldırıların büyük bölgesel kazanımlar sağladığını göstermek ve Kararlılık Fırtınası'nın arkasından büyük başarılar imza atıldığı şeklinde haberler yapmış ve yapmaya da devam etmektedir. Her şeye rağmen bu durum, bir yandan Suudi devlet bütçesini etkileyip ona yük oluştururken diğer yandan düşen petrol fiyatları ve büyüyen işsizlik nedeniyle Suudi Arabistan'ı olumsuz yönde etkilemiştir.

Araştırmamızın dördüncü (son) bölümünde ise Yemen krizinde İran ve BAE'nin rolünü ele almaya çalıştık. Burada da elde ettiğimiz sonuçlar şu şekildedir:

Öncelikle İran'ın Yemen krizindeki rolüne bakalım. Şunu öncelikle ifade etmek gerekir ki, İran Yemen'in stratejik önemini idrakini iyi bilen bir ülkedir. Dolayısıyla uluslararası petrol ticaretinin ana giriş ve çıkışlarını kontrol etme bakımından Yemen bölgesinde etkili olmanın İran için elzem olduğunu düşünür.

İran, Yemen'e Husiler (Zeydiler) üzerinden etkili olmaya çalışır. Zeydilik, inanç ve mezhep bakımından tam olarak İran'daki Şiilikle örtüşmese de Zeydilikteki kendilerine olan kısmı yakınlığı ve Zeydilerin Yemen'deki yönetimle sıkıntılarını iyi takip eden İran, dolaylı olarak Husiler'e destek verir ve Yemen'de etkinliğini artırır. Bu yolla Husiler'le yakınlaşan İran bir yandan da İran Şiiliğini Husiler aracılığıyla Yemen'e yaymada başarılı olur.

İran'ın Yemen'deki Husiler'e destek vermesi ve Husiler üzerinden bu ülke üzerindeki etkisini artırması, başta Suudi Arabistan olmak üzere bazı Körfez ülkelerini rahatsız eder. Yemen'deki bu gelişmeler, İran ile söz konusu ülkeler arasında gizli bir rekabet ve çatışma meydana getirir.

Burada İran'ın temel amacı, hem Yemen üzerinde etki oluşturup bu ülkenin stratejik konumundan faydalanmak hem de Afrika kıtasındaki ilişkilerini ve nüfuzunu genişletme politikalarının bir parçası olarak Yemen'i Doğu Afrika'ya sıçrama tahtası olarak kullanmaya çalışmaktır.

Yine İran, Husi topluluklarına verdiği destekle Yemen'e müdahale etmesi, Arap Körfezi ve Kızıldeniz'deki uluslararası geçiş yolları üzerindeki kontrolünü güçlendirmek amacıyla Bab'ül Mendep Boğazında söz sahibi olmak ve böylece nükleer programına ilişkin müzakerelerde pozisyonunu daha da güçlendirmeyi hedeflemektedir. Böylece İran, kuzeyde Lübnan, Suriye ve Irak'taki nüfuzunu, güneyde Yemen üzerinde de sağlayarak bölgeyi âdeta kuşatmak istemektedir.

Son olarak BAE'nin Yemen krizindeki rolünü de şu şekilde ifade edebiliriz. BAE, 2011 yılı itibariyle yönetimden Salih'in indirilerek Hadi'ye devredilmesi ve Yemen için Hadi yönetiminde bir yol haritası oluşturulmasını sağlayan ve buna öncülük eden Körfez girişimi ülkelerinden birisidir.

BAE, genel olarak bakıldığında Arap Baharı nedeniyle Yemen'de dâhil olmak üzere Mısır, Libya ve Suriye gibi ülkelerde mevcut yönetimleri devirip iktidarı ele geçirmek isteyen yeni hareketlerin karşısında olmuştur. Örneğin Mısır'da seçimle gelmiş Mursi yönetimine karşı yapılan askeri kanlı darbeyi desteklerken Suriye'de ise Esat yönetimine başkaldıran halk hareketinin karşısında olmuş ve Esat'ın başta kalması için elinden geleni yapmıştır.

Yemen’de Husi darbesinden sonra 25 Mart 2015 tarihinde, Suudi Arabistan liderliğindeki Kararlı Fırtına Operasyonu, BAE, Katar, Kuveyt, Bahreyn, Mısır, Fas, Ürdün ve Sudan’ı içeren bir Arap koalisyonu tarafından Yemen’deki meseleleri çözmek amacıyla başlatılır. BAE’nin koalisyona katılma amacının, Hint Okyanusu, Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı’nı birbirine bağlayan uluslararası deniz yolu üzerinde bulunan Bab’ül Mendep gibi önemli stratejik yerlerde nüfuzunu genişletmek ve oralarda etkili olmak olduğu anlaşılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda BAE, şu anda Suudi Arabistan’dan sonra 2015’ten beri Yemen topraklarında en çok askeri varlığa ve etkiye sahip olan ülkedir ve Güney Yemen vilayetlerinde etkisini artırmış durumdadır.

BAE’ne ait kuvvetler daha çok Yemen’in güney bölgelerinde olmak üzere Aden, Maha, Mukella, Şebve, Hudeyde ve Sukatra vilayetleri ile çeşitli askeri üslerde konuşlandırılmıştır. Yukarıda saydığımız şehirler ile bazı limanlar, havaalanları ve adaların bulunduğu yerlerde bağımsız olarak hareket eder buralarda hâkimiyet kurar.

Her ne kadar BAE, Suudi Arabistan ile beraber Husi darbesine karşı meşru Yemen hükümetini desteklemek amacıyla Yemen’e girmiş ise de belli bir süre sonra kendisi koalisyon güçlerinden ayrı baş çekerek müstakil hareket etmeye başlamış ve Yemen’in güneyinde bulunan başta limanlar olmak üzere belli stratejik merkezleri kontrolü altına almıştır. Bütün bunlar BAE’nin Yemen’e girme amacının ülkedeki meşru hükümete destek vermek değil kendi çıkarları doğrultusunda bu kontrol ettiği bölgeleri kullanmak olduğunu ortaya koymaktadır.

Aslında BAE’nin hedefinin Aden’deki meşru hükümetin etkisini azaltmak, siyasi ve sivil hayatın tüm dinamiklerini yok etmek ve Güney Yemen’deki politikalarını reddeden herkesi ortadan kaldırmak olduğu anlaşılmıştır. Zira BAE, kendilerine muhalif olan tüm dini, siyasi ve sosyal unsurlara karşı kullandığı tutuklama, suikast, gizli hapishanelerde işkence yöntemleriyle, Husiler’in Kuzey Yemen’de dayattığı uygulamalardan çok da farklı değildir.

Anlaşıldığı kadarıyla bir taraftan Suudi Arabistan, bir taraftan Husiler, diğer taraftan da BAE’nin müdahalesi ve entrikalarıyla meşru hükümet gittikçe zayıflar ve Yemen’deki etki alanı daralmıştır.

Yemen'in güneyinde BAE'nin yukarıda bahsetmeye çalıştığımız politika ve ülkesi lehine uygulamaları, Husiler'in gittikçe güçlerini artırmalarına katkı sağlar hale gelmiştir. Yine BAE'nin meşru hükümete karşı yaptığı hamleler neticesinde meşru hükümetin zayıflaması, halkın Husi hareketini devirmeye yönelik meşru hükümete olan güveninin sarsılmasına neden olmuştur. Husiler, BAE'nin güney Yemen'de uyguladıkları olumsuz politikalar ve uygulamaları medya aracılığıyla halka anlatarak insanları kendi yanına çekmeye çalışmaktadır.

Son dönemde BAE, meşru Yemen hükümetinin birlikteliği ve çıkarları yerine kendi menfaatlerini ön plana çıkarması nedeniyle bir takım kriz ve kaoslar yaşanmaktadır. BAE'nin kontrol ettiği yerler, Bab'ül Mendep boğazına bakan yakın adaların yanı sıra Miyon adası, küçük ve büyük Haniş adaları, Zukar adası ve diğerlerine kadar uzanır. Bu sahil bölgelerindeki çatışmalardan Suudi Arabistan'ın güçlerini çekmesi ve meşru hükümetin de bu kıyı bölgelerindeki operasyon alanlarının dışında tutulması, bu bölgelerde BAE'nin önünün açılmasını sağlamıştır. Ancak olayların bu hale gelmesinin arka planında yine BAE vardır.

Hülasa BAE, Yemen'deki darbecilerin faaliyetlerini engellemek ve bölgedeki İran genişlemesini durdurmak gibi diğer hedefleri göz ardı ederek saldırgan ve yayılmacı bir politika izlemiştir. Liman, havaalanı, adalar, ülkeye giriş-çıkışı sağlayan geçitler ve resmi sınır kapıları gibi kritik olarak nitelendirilebilecek birçok noktayı hâkimiyetine alan BAE, bu suretle başta güneydeki araziler olmak üzere Yemen topraklarını kapsayan bir kontrol mekanizması kurma hedefini gerçekleştirmeye yönelmiştir.

Netice itibariyle Tunus'tan başlayıp bütün Orta Doğu'yu etkisi altına alan Arap Baharı'ndan ülke ekonomisi süre içerisinde son derece olumsuz etkilenmiş ve etkilenmeye de devam etmektedir. Ülke, süre gelen iç savaşlar sebebiyle gelişebilir zayıf bir ülke olmaktan çıkıp viran olmuş ve her yönüyle çökmüş bir ülke haline dönüşmüştür. Ardi arkası gelmeyen bu son iç savaş nedeniyle devletin maruz kaldığı tahribat; siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda onarılması güç hal almış ve ülkeyi büyük bir insanı krize koymuştur. Nitekim araştırmalar, 20 milyondan fazla Yemenli'nin, temel hayat ihtiyaçlarını tam olarak karşılamaktan yoksun olduğunu ve ülkenin büyük bir açlık problemi ile karşı karşıya kaldığını ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- el-‘ABDELÎ, Samî, **es-Sekafehtü’ d-Dimokrâtiyye fi’l-hayâti’s-siyasiyye li kakâili’l-Yemen**, Merkezü’ d-dirasâti’l-vahdati’l-arabiye, Beyrut, 2007.
- AÇIKALIN, Serpil, COŞKUN, Gamze, LAÇİNER, Sedat, **Yemen Dosyası: Fakirlik ve Terör Kıskaçında Bir Ülke**, Uşak Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, Ankara, 2010.
- AKGÜL, Hüseyin, “Himyerîler”, **DİA**, C. XVIII, s. 62-63.
- AKPINAR, Kebire, **Yemen Krizi ve Dış Müdahaleler**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Trabzon, 2019.
- ARI, Tayyar, “Yemen’de Arap Baharından Husi Darbesine: Bir Demokrasi Denemesinden Başarısız Devlete Mi?”, **Stratejik Düşünce Enstitüsü Dergisi**, S. 5, Ankara, 2015, s. 1-10.
- ARSLAN, İbrahim, “Yemen: İstikrarsızlaştırılan Bir Ülkede Bölgesel/Küresel Güç Mücadelesi”, **Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 1, İstanbul, 2016, s. 17-48.
- AYDIN, Ebru, **Suudi Arabistan’ın Yemen Operasyonu**, Ankara, (Strateji Enstitüsü Yayınları), 2015.
- AYDINTEPE, Mustafa, ARTOKÇA, İzzettin, **Yemen**, 2013, TASAM Stratejik Rapor No: 55.
- AYHAN, Veysel, **Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler ve Türkiye ile İlişkiler**, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2010, Rapor No: 10.
- BOSTAN, Ferda Vuslat, “**Uluslararası Hukukta Devletin Sorumluluğu ve İç Savaşı: Yemen ve Libya Örnekleri**”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Yalova, 2020.
- BOSTAN, İdris, “Yemen”, **DİA**, C. XXXXIII, s. 406-412.
- BÜYÜKKARA, Mehmet Ali, “Sosyal, Siyasî ve Dinî Yönleriyle Yemen Hûsî Hareketi”, **Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, C. XVI, S. 30, İstanbul, 2011, S. 115-151.
- CİNGÖZ, Murat, **Ortadoğu’da İran- Suudi Arabistan Mücadelesi ve Yemen Sorunu: Sosyaş İnşacı Bir Analiz**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul, 2018.
- el-CENAHÎ, Said, **El-Hareketü’l-vataniyye’l-Yemeniyye mine’s-sevra ile’l-vahde**, Merkezü’l-emel li’ d-dirâsâti ve’n-neşri, Aden, 1992.

- ÇAĞATAY, Neşet, “Samiler-Araplar ve Güney Arabistan Devletleri”, **AÜİFD**, C. IV, S. 3-4, Ankara, 1955.
- ÇOMARLI, Esra, **İran ve Suudi Arabistan Rebabetinin ortadoğu’daki Çatışmalar Üzerindeki Etkisi: Yemen Örneği**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara, 2020.
- ed-DAHŞÎ, Ahmed Muhammed, **El-Hûsiyyûn ve Müstakbeluhumu’l-askerî ve’s-siyasî ve’t-terbevî**, Müntedâ’l-‘alâkâtî’l-arabiyye ve’d-devliyye, Doha, 2013.
- DOSTER, Barış, “Bir Bölgesel Güç Olarak İran’ın Ortadoğu Politikası”, **Ortadoğu Analiz**, 2012, C. IV, S. 44, S. 44-51.
- ed-DÛSERÎ, Nâyif, **el-Hareketü’l-hûsiyye dirasetün menheciyyetün şamile**, Daru’s-Sahveti’l-‘âlemiyye,li’t-tıbbâ’ati ve’n-neşr, Kahire, 2011.
- EBU ZEYD, Ahmed Muhammed, **El-Alâkâtü’l-Yemeniyye’l-Halîciyye... El-Uhuvve ve’l-‘Aadaa**, Al-Arabi Publishing and Distributing, Mısır, 2018.
- el-ESMER, Halid Ahmed, **Jeosiyasetü’l-medâyiki’l-bahriyye ve eseruhâ ‘ala’s-Sirâ’i fi mantıkı’ş-şarkı’l-arabi Dirasetü haleti müstakbelin imdadatü’d-tâkati fi madîkı Hürmüz ve babü’l-mendeb**, el-Merkezü’l-dimokratiyy’il-‘arabiyyi li’d-dirasâti’l-istiratejiyyeti ve’s-Siyasiyyeti ve’l-iktisadiyyeti, Berlin, 2019.
- EPÇELİ, Nilüfer, **Kanuni Sultan Süleyman Yenilmez Türk**, Çev: Kemal Beydilli, (Yeditepe Yayın Evi), İstanbul, 2011.
- el-GENAHÎ, Said Ahmed, **el-Hareketü’l-Vataniyye’l-Yemeniyye mine’t-tevrah ile’l-vehda**, Merkezü’l-‘âmâl li’d-Dirâsâti ve’n-Neşr, Aden, 1992.
- GÖKALP, Yusuf, “Yemen’de Zeydi-Sünni İlişkilerinin Tarihi Arka Planı”, **E-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi**, C. VI, S. 2, (Çukurova Üniversitesi), Adana, 2013, S. 87-114.
- el-HÂCİRÎ, Yusuf, **es-Suudiyyetü tebteli’u’l-Yemen: Kıssatü’t-tedahhülâtis-Suudiyyeti fi şuûni’ş-şatriş’şemâliyyi li’l-Yemen**, es-Safâu li’n-neşri ve’t-tevzî’, London, 1988.
- el-HEMEDÂNÎ, Amr b. Ma’ad Yekrab, **el-Vehdatü’l-Yemeniyye ve emnü düveli’l-haliç**, ed-Dârü’l-Muhammeddiyye el-Hemedaniyye li’d-dirasâti ve’n-neşr, Sana, 2010.
- el-HAMEVÎ, Yâkut b. Abdullah, **Mu‘cemü’l-büldân**, (Dâru İhyai’t-Türasi’l-Arabi), Beyrut, 1957.
- el-HECERÎ, Muhammed, **Mecmû’u’l-Büldânü’l-Yemen ve Kabâiluhu**, Dâru’l-Hikme’l-yemeniyye, Sana, 1984.

- HAMOOD, Wahb, **Suudi Arabistan'ın Yemen'e Yönelik Müdahalesinin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Konya, 2019.
- HİRA, İsmail Hakkı, YAKUT, Ömer, **Yemen**, Genç İDSB, İstanbul, 2015.
- İBN SA'D, Muhammed, **et-Tabakâtü'l-kübrâ**, nşr. İhsan Abbas, (Dâru Sadır), C. I, Beyrut, 1968.
- İBN KUTEYBE, Abdullah b. Müslim, **el-Ma'ârif**, nşr. Muhammed İsmâil es-Sâvî, (Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi), Beyrut, 1970.
- İZMİRLİ, Mehmet Serdar, **Yemen İç Savaşında İran'ın Rolü**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü), Ankara, 2019.
- el-KADİ, Muhammed Hasan, **Ed-Devrü'l-İrânî fi'l-Yemen ve İn'ikâsâtuhû 'ale'l-emni'l-iklîmiy**, (Merkezü'l-Halîçî'l-'Arabiyy li'd-dirasâti'l-İraniye), Riyad, 2017.
- KIRAN, Abdullah, "Mezhebi Rekabet Mi, Mezhep Savaşları Mı?", **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. III, S. 1, Muş, 2015, s. 171-191.
- KURT, Halil, "Yemen", **DİA**, C. XXXXIII, s. 400-401.
- KURT, Veysel, "Devrim'den Askeri Müdahaleye Yemen", **SETA**, S. 144, İstanbul, 2015.
- MEVLÂ, Ali, **el-Mevsuatü'l-Arabiyye'l-Müeyssera**, (Şeriketü Ebna eş-Şerif el-Ensârî), Beyrut, 2009.
- MUSLU, Ensar, "Yemen 2011", **Ortadoğu Yıllığı 2011**, Kemal İnat-Muhittin Ataman (vd.), İstanbul Açılım Kitap, 2011, S. 323-359.
- ÖZTÜRK, Selim, "Nedenleri ve Sonuçları Bağlamında Yemen Savaşı", **Avrasya Etüdleri**, S. 55, 2019, s. 83-98.
- POLAT, Ü. Gülsüm, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yemen ile İlişkiler (1911-1938)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XXXIII, S. 96, Ankara, 2017, S. 113-154.
- POLAT, Furkan, **“ARAP BAHARI” SONRASI ORTADOĞU'DA KURULAN İTTİFAKLAR: SURİYE, YEMEN, LİBYA ÖRNEĞİ (2011-2015)”,** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü), Sakarya, 2016.
- SAHLOL, Murad Ahmed Mohammed, **2015 Sonrası Birleşik Arap Emirlikleri'nin Yemen Politikası: Saldırgan Realist Bir Bakış**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü), Ankara, 2019.

- SALİM, Seyyit Mustafa, **Tarihu'l-Yemen'il-hadis: el-Yemen ve'l-imam Yahya 1904-1948**, (Tevzihu'd-dâri'l-emîn li'n-neşri ve't-Tevzi'), Kahire, 1993.
- el-SARRÂF, Ali, **el-Yemenü'l-Cenûbiyy el-Hayatü's-Siyasiyye mine'l-İstimar ile'l-Vehda**, (el-Rayis li'l-kütübi ve'n-neşr), Landon, 1992.
- SELAM, Seyd Mustafa, **el-Fatih el-Osmani el-Evvel lil-Yemen 1538-1635**, (Dar El-Ameen Litibaa ve El-Neşer ve El-Tevzih), Mısır, 1999.
- SEMİN, Ali, "Yemen Krizi, Husiler ve İran-Körfez Güç Mücadelesi", **BİLGESAM Analiz / Orta Doğu**, S. 1201, İstanbul, 2015.
- el-SOVYETÎ, Mecmuatün mine'l-müellifîn, **Tarihu'l-Yemen el-Muâsır 1917-1982**, Çev. Muhammed el-Bahr, (Matbaatü'l-Atlas), Kahire, 2007.
- eş-ŞUCÂ, Ahmed Emin, **Bâ'de's-sevrati's-Ş'abiyyet'l-Yemeniyye İran ve'l-Hûsiyyûn Mürâci' ve Mevaci'**, (el-Beyan Merküzü'l-Buhûsi ve'd-Dirâsât), Riyad, 2013.
- el-ŞAMÎ, Fuad, **Yemen Vilayetinde Osmanlıların İmam Yahya ile ilişkisi (1904-1918)**, (Al-Raed Araştırma Merkezi), Sana, 2011.
- ŞAHİN, Merve, **Dış Aktörlerin Dinamiklerine Etkisi: Yemen Örneği**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü), İstanbul, 2020.
- YATAĞA, Arda Görkem "Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri", **Kara Harp Okulu Bilim Dergisi**, C. 28, S. 2, Ankara, 2018, S. 69-94.
- YELSEL, Deha, **Suudi Arabistan'ın Yemen Müdahalesi ve Avrupa Birliği'nin Müdahaleye Bakışı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul, 2017.
- TOMAR, Cengiz, "Yemen", **DİA**, C. XXXXIII, s. 401-406.
- YÜNCE, Mehmet Emin, **Çatışma Üzerine Yapısal Kurumlar: Ukrayna ve Yemen Örnekleri üzerinden Karşılaştırmalı Bir İnceleme**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Muğla, 2019.
- TÜYSÜZOĞLU, Göktürk, "Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm Bağlamında Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Değerlendirilmesi", **T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Avrasya Etüdler**, İstanbul, 2013, ss. 57-85.
- el-'UTÂBÎ, Abdüzzehra Şeleş, "El-Mevkî'u'l-Ciyobôlitikî li'l-Yemen ehmiyyetuhu ve in'ikâsâtuhû 'alâ evdâiha'd-dâhiliyye ve'l-Hariciyye", **Mecleetü Küliyyeti't-terbeviyye'l-esasiyye, el-Câmi'atü'l-Müstansriyye**, S. 49, Babil, 2006.

el-YEMÂNÎ, Tâcüddin Abdülbaki, **Târîhu'l-Yemen**, nşr. Mustafa Hicâzî, (Daru'l-Kelime), Sana, 1985.

YILDIRIM, Emre, “Yemen Ortadoğu'nun Taşrasındaki Çatışma”, **İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Analiz 4**, 2015, S. 1- 12.

YİĞİT, İsmail, “Sebe”, **DİA**, C. XXXVI, s. 241-243.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR:

el-BEYDÂNÎ, Salih, “Daiş ve'l-Kaide fi'l-Yemen: Mühevelâtün yâisetün listiğlâli'l-ferâğî'l-emnî”, (Çevrimiçi)

<https://alarab.co.uk/%D8%AF%D8%A7%D8%B9%D8%B4-%D9%88%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D8%A9-%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D9%8A%D9%85%D9%86-%D9%85%D8%AD%D8%A7%D9%88%D9%84%D8%A7%D8%AA-%D9%8A%D8%A7%D8%A6%D8%B3%D8%A9-%D9%84%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%BA%D9%84%D8%A7%D9%84-%D8%A7%D9%84%D9%81%D8%B1%D8%A7%D8%BA-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D9%85%D9%86%D9%8A>, (Erişim tarihi: 13 Kasım 2020).

CANER, Deniz, “Beş Yılın Ardından Yemen İç Savaşı”, (Çevrimiçi) <https://iramcenter.org/bes-yilin-ardindan-yemen-ic-savasi/#>, (Erişim tarihi:12 Eylül 2020).

el-CEZÎRA, “El-Yemen...Hasadü's-Sinin el-erba mine'-mevti ve'l-cû'i ve'd-demâr”, (Çevrimiçi)

<https://www.aljazeera.net/news/politics/2018/12/7/%D8%A7%D9%84%D9%8A%D9%85%D9%86-%D9%85%D9%81%D8%A7%D9%88%D8%B6%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%88%D9%8A%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D9%83%D9%88%D9%85%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%8A%D9%85%D9%86%D9%8A%D8%A9>, (Erişim tarihi:10 Eylül 2020).

ÇOKTAN, İsmail, “İran-Körfez rekabetinin Yemen'e ağır bedeli”, (Çevrimiçi) <http://v.aa.com.tr/1293082>, (Erişim tarihi:13 Eylül 2020).

ed-DEMÎNÎ, ‘Âmir, “Hel lâ tezâlû'l-mübâderatü'l-Halîciyyetü sâlihatün li'l-halli fi'l-Yemeni?” (Çevrimiçi) <https://almawqeaqpost.net/interviews/33120>, (Erişim tarihi:12 Eylül 2020).

- DOĞAN, Sercan, “Yemen’de El Kaide Varlığı”, (Çevrimiçi) <https://orsam.org.tr/tr/yemende-elkaide-varligi/>, (Erişim tarihi: 15 Aralık 2020).
- DOMAZETİ, Riad, “Birleşik Arap Emirlikleri’nin Yemen Kaosundaki Rolü” (Çevrimiçi) <http://v.aa.com.tr/1332159>, (Erişim tarihi:12 Eylül 2020).
- DOMAZETİ, Riad, “Yemen’in Geleceğinde Birleşik Arap Emirlikleri'nin Rolü”, (Çevrimiçi) http://insamer.com/tr/yemenin-geleceginde-birlesik-arap-emirliklerinin-rolu_2254.html, (Erişim tarihi:12 Eylül 2020).
- DUAİS, Yusuf, “el-İmarat ve devruha fi ichat rebi el-Arab”, <https://www.raqqapost.com/%d8%a7%d9%84%d8%a5%d9%85%d8%a7%d8%b1%d8%a7%d8%aa-%d9%88%d8%af%d9%88%d8%b1%d9%87%d8%a7-%d9%81%d9%8a-%d8%a5%d8%ac%d9%87%d8%a7%d8%b6-%d8%b1%d8%a8%d9%8a%d8%b9-%d8%a7%d9%84%d8%b9%d8%b1%d8%a8/>, (Erişim tarihi:12 Eylül 2020).
- EURONEWS, “Ali Abdullah Salih kimdir?”, (Çevrimiçi) <https://tr.euronews.com/2017/12/04/ali-abdullah-salih-kimdir->, (Erişim tarihi: 20 Haziran 2020).
- el-GÂBİRÎ, Muhammed, “El-Yemen ve İran: Hakikatü'l-itmâ' ve müstakbeli'l-alâkât”, (Çevrimiçi) <https://www.alyemeny.com/news/1193#.Xrh-FVUzbIV>, (Erişim tarihi: 09 Eylül 2020).
- HANIYE, Hasan Ebu, “13 Yıl Sonra El Kaide Daha Tehlikeli”, (Çevrimiçi) <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/13-yil-sonra-el-kaide-daha-tehlikeli>, (Erişim tarihi: 18 Temmuz 2020).
- el-HALÎÇ, Online, “el-Hûsiyûn ve'l-İmarât... Hademat mütebâdile tüekkiduhâ'l-vakâi' 'ale'l-arz”, (Çevrimiçi) <http://khaleej.online/GbwAoQ>, (Erişim tarihi: 19 Eylül 2020).
- el-HALÎÇ, Online “Tezdadü tevaggulen fi'l-Yemen.. Mâ hedefü'l-İmarat min fasli'l-meha 'an taiz?” (Çevrimiçi). <http://khaleej.online/a7avYE>, (Erişim tarihi: 19 Eylül 2020).
- el-HÜRRA, “Hakeme'l-Yemen 33 'âmen... Men Hüve Ali Abdullah Salih?”, (Çevrimiçi) <https://www.alhurra.com/a/ali-saleh/405588.html>, (Erişim tarihi: 02 Aralık 2020).
- KULAKLI, İbrahim Yavuz, “Bab'ül Mendeb Boğazı'nın Jeopolitiği”, (Çevrimiçi) <https://siyasalhayvan.com/babul-mendeb-bogazin-in-jeopolitigi/>, (Erişim tarihi: 05 Kasım 2020).
- KASAS, “Kıssatü harbi'l-vedî'a 1969”, (Çevrimiçi) <https://www.qssas.com/story/2206>, (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).

MAHLÂFÎ, Muhammed, “El-Yemen: Ahdasü ‘âm 2017”, (Çevrimiçi) <https://www.hrw.org/ar/world-report/2018/country-chapters/313455>, (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).

MEBRUK, Hüsam Arabi Abdülaziz, “Medâ meşrûiyyeti’d-tedehhuli’s-Suudiyy fi’l-Yemen vifkan li kavâidi’l-kanûnu’d-devli” (Çevrimiçi) <https://democraticac.de/?p=47772>, (Erişim tarihi: 18 Eylül 2020).

MERKEZÜ’L-FİKR, “Müstakbelü’n-nüfûzi’l-İmarâtiyyi fi’l-Yemeni”, (Çevrimiçi) <https://fikercenter.com/position-papers/%D9%85%D8%B3%D8%AA%D9%82%D8%A8%D9%84-%D8%A7%D9%84%D9%86%D9%81%D9%88%D8%B0-%D8%A7%D9%84%D8%A5%D9%85%D8%A7%D8%B1%D8%A7%D8%AA%D9%8A-%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D9%8A%D9%85%D9%86>, (Erişim tarihi: 12 Haziran 2020).

EL-MEVKÎ’, Post “10 Umurun teşrahu limâzâ el-Ezme fi’l-Yemen el-esve fi’l-‘âlem”, (Çevrimiçi). <https://almawqepost.net/translation/38591>, (Erişim tarihi: 16 Eylül 2020).

MERKEZÜ’L-EB’ÂD, “el-Nüfûzü’l-İmarâti fi’l-Yemen”, (Çevrimiçi) <https://abaadstudies.org/news-59790.html>, (Erişim tarihi: 19 Eylül 2020).

MERKEZÜ’L-EB’ÂD, “El-Sira’u’s-Sâmit ‘ala’n-nufûz... Müstekabelü’t-tehalüfü’s-Suudî el-imarati fi’l-Yemen”, (Çevrimiçi) <https://abaadstudies.org/news-59818.html>, (Erişim tarihi: 19 Eylül 2020).

MÜNAZZEMET’ÜL-AFV, “Harbu’l-Yemen: lâ nihaye telûhu fi’l-ufuk”, (Çevrimiçi) <https://www.amnesty.org/ar/latest/news/2015/09/yemen-the-forgotten-war/>, (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).

NEW TURK POST, “Tefâsilün gad tesma’uhâ li evveli merratin ‘an Ali Abdullah Sâlih”, (Çevrimiçi) <https://newturkpost.com/news/20677-%D8%AA%D9%81%D8%A7%D8%B5%D9%8A%D9%84-%D9%82%D8%AF-%D8%AA%D8%B3%D9%85%D8%B9%D9%87%D8%A7-%D9%84%D8%A3%D9%88%D9%84-%D9%85%D8%B1%D8%A9-%D8%B9%D9%86-%D8%B9%D9%84%D9%8A>, (Erişim tarihi: 02 Mayıs 2020).

en-NUMAN, Mustafa, “Ali Abdullah Salih 2 (Salih...Ali Muhsin...Tazizü’l-Mevki...13 Yenâyir)”, (Çevrimiçi) <https://www.independentarabia.com/node/14536>, (Erişim tarihi: 15 Mayıs 2020).

ORKABY, Aşir, “El-Harbu’s-Suûdiyyetü mea’l-hûsiyyîn: hududun kadimetün, hututun cedidetün”, (Çevrimiçi) <https://www.washingtoninstitute.org/ar/policy->

[analysis/view/saudi-arabias-war-with-the-houthis-old-borders-new-lines](#), (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).

er-RÂCİHÎ, Mansur, “el-İktisâdü'l-Yemenî: Tedâiyatü'l-harbi 'ala'l-ihtilâlâti'l-bünyeviyye”, (Çevrimiçi) <https://studies.aljazeera.net/ar/reports/2016/03/160310122836025.html>, (Erişim tarihi: 01 Eylül 2020).

RA'YÜ'L-YEVM, “Müfti's-Suudiyye: 'âsifetü'l-hazmi difâ 'ani's-şerî'a'l-İslamiye fi muvaceheti'l-meddi's-Safevi ve yecibu tevhidu saffi'l-ümmeti'l-İslamiyyeti dıddehu”, (Çevrimiçi) <https://www.raialyoum.com/index.php/%D9%85%D9%81%D8%AA%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B9%D9%88%D8%AF%D9%8A%D8%A9-%D8%B9%D8%A7%D8%B5%D9%81%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B2%D9%85-%D8%AF%D9%81%D8%A7%D8%B9-%D8%B9%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B1/>, (Erişim tarihi: 25 Eylül 2020).

RİEDEL, Bruce, “El-Memleketü'l-Arabiyyetü's-Suudiyyetü ve'l-harbü'l-ehliyyeti dımne harbi'l-Yemen”, (Çevrimiçi) <https://brook.gs/2NhEOPq>, (Erişim tarihi: 30 Eylül 2020).

SONS, Sebastian, METHİSEN, Toby, “el-Harbu 'ala'l-Yemen fi vesâi'l-ilami's-Suudiyeti”, (Çevrimiçi) <http://www.bayancenter.org/2016/07/2317/>, (Erişim tarihi: 18 Eylül 2020).

es-SAÎD, Muhammed, “Lubetü 'Abu Dabi' el-Kübra... Hel İnteha'l-Yemenu'l-muvahhadu ile'l-ebet?” (Çevrimiçi) <https://aja.me/xd6pn>, (Erişim tarihi: 28 Eylül 2020).

SALÂH, Mustafa, “el-İhvanu'l-müslümûn fi'l-Yemen Tarîh min'l-tehâlufât ve't-tehdîdât”, (Çevrimiçi) <http://www.acrseg.org/40952>, (Erişim tarihi: 10 Ekim 2020).

SINMAZ, Kadriye, “Yemen'de Mezhebi Değil, Siyasi Bir Savaş Var”, (Çevrimiçi) https://insamer.com/tr/yemende-mezhebi-degil-siyasi-bir-savas-var_508.html, (Erişim tarihi: 15 Ekim 2020).

es-SAMÂDÎ, Fatıma, “el-Yemenu 'alâ silmi'l-evleviyyati'l-İstratejiyyeti'l-İraniyyeti”, (Çevrimiçi) <https://studies.aljazeera.net/ar/article/4651>, (Erişim tarihi: 19 Eylül 2020).

es-SEVRA, “El-alâkâtü'l-Yemeniyye–El-İmaratiye”, (Çevrimiçi) <http://althawrah.ye/archives/103837>, (Erişim tarihi: 12 Kasım 2020).

SPUTNİKNEWS, “Mâzâ ta'rifu 'an mü'âhedetü't-Tâifi'l-letî enheti'l-haber beyne's-Suûdiyyeti ve'l-yemen”, (Çevrimiçi) <https://sptnkne.ws/m3xn>, (Erişim tarihi: 05 Kasım 2020).

eş-ŞÂ'İRÎ, Verda, "El-Harbu 'ala'l-Yemen ve İşkaliyyatu't-tehalüfu'l-Arabî" (Çevrimiçi) <https://hadaracenter.com/?p=3102>, (Erişim tarihi: 12 Eylül 2020).

ŞEMSEDDİN, Fethi, "Keyfe saytara'l-Hûsiyyûn 'ala Sana dûne mukavemetin mine'l-ceyş?", (Çevrimiçi) https://www.bbc.com/arabic/interactivity/2014/09/140924_comments_yemen_houthi_overtaken_sanaa#, (Erişim tarihi: 16 Eylül 2020).

ŞEREF, Muhammed, "Âsifetü'l-Hazm fi 'âmihâ'l-hâmis: el-ehdâfü'd-dâiah ve's-selamü'l-mültebis", (Çevrimiçi) <https://gulfhouse.org/posts/3580/>, (Erişim tarihi: 15 Eylül 2020).

TAMER, Cenk, "İran'ın Yemen'deki Faaliyetleri", (Çevrimiçi) <https://ankasam.org/iranin-yemendeki-faaliyetleri/>, (Erişim tarihi: 07 Eylül 2020).

et-TELÂVÎ, Ahmed, "Tedâiyyâtü'l-ezmeti'l-Yemeniyyeti 'alâ'n-nizâmî's-Suudiy" (Çevrimiçi) <https://eipss-eg.org/?p=6864>, (Erişim tarihi: 14 Eylül 2020).

TEVFİKÜ'L-CÜND, "Tehevülâtü'l-'alâkâti'l-Yemeniyyeti's-Suudiyyeti hilâle karn", <http://assafirarabi.com/?p=5220>, (Erişim tarihi: 05 Kasım 2020).

YETKİN, Murat, "Statükocu Sünni cephe Şii yayılmasını Yemen'de tutabilecek mi?", (Çevrimiçi) <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat-yetkin/statukocu-sunni-cephe-sii-yayilmasini-yemende-tutabilecek-mi-1322470/>, (Erişim tarihi: 15 Eylül 2020).

YORULMAZ, Semir, "Uluslararası Müdahaleler Karmaşık İç Dengeler Ve Işığında Yemen Krizi", (Çevrimiçi) <https://www.dunyabulteni.net/dubam-ortadogu/uluslararasi-mudahaleler-karmasik-ic-dengeler-ve-isiginda-yemen-krizi-h427970.html>, (Erişim tarihi: 18 Ekim 2020).

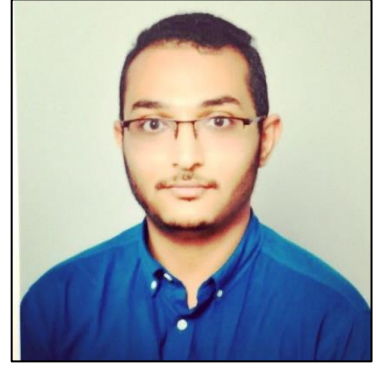
ZELİN, Aaron, "Know Your Ansar al-Sharia", (Çevrimiçi) <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/know-your-ansar-al-sharia>, (Erişim tarihi: 18 Ekim 2020).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı: Saeed Kamal Mohammed Ali Waka

Yabancı Dili: Arapça (Ana Dili) -Türkçe

Eğitim Durumu

Lisans: Polis Akademisi / Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (2017)

Yüksek Lisans: AEÜ, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Bildiri: “II. Uluslararası Kapadokya Sosyal Bilimler Öğrenci Kongresi”, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir, 2020.